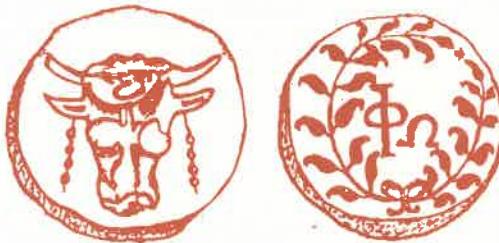

Ἐταιρεία Φυκιῶν Μελετῶν

ΣΕΛΙΔΑΣ
ΠΤΗ ΦΥΚΙΔΑ

Χαλκοῦν Φωκέων 357 - 346 π.Χ.

Ἀμφίσσα
2002

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	: ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ Έκδιδεται κάθε τρίμηνο Τεύχος 103, Ίούλιος - Σεπτέμβριος 2002
ΙΑΡΥΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΕΚΔΟΤΗΣ	: Έταιφεία Φωκικῶν Μελετῶν Ἴπποκράτους 3, Ἀμφισσα, Τ.Κ. 331 00 Τηλέφωνο: (02650) 29.678
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΓΑΗΣ	: Νικόλαιος Δ. Καστανᾶς Ὄδός 5/42 Σ.Ε., ἀρ. 1 - Ἀμφισσα Τ.Κ. 331 00, Τηλ. 02650 28.139 - 02650 28.991
ΥΠΕΥΘ. ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ	: Κώστας Σανιδᾶς Ἴωαννινων 6, Μοσχάτο Τ.Κ. 18543, Τηλ. 010 9414.233
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ	: Γεώργιος Κουτσοκλένης, Πρόεδρος Ε.Φ.Μ. αιδ. Ταξ. Γκιούλος, Άντιπροθεδρος » Δημήτριος Σανιδᾶς Γραμματέας » Γεώργιος Καραϊνδρος, Ταμίας » Νίτσα Λαζαρακοπούλου, Ἐφορος » Άθαν. Δημόπουλος, Μέλος Δ.Σ. » Εύθυμιος Τσαφόγιαννος, » »

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ:	α) Ἡμέρα Ἐθνικῆς Μνήμης	1/4605
	β) Ἐκδηλώσεις στά Πεντεδρία	1/4605
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΚΟΥΤΣΟΚΑΕΝΗ		
Παραδοσιακές Καλλιέργειες: Ἀμπέλι - Τρύγος		3/4607
ΓΙΑΝΝΗ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ		
Τά διμήτροπα Ἑλληνικά ἥθη ὅπως αὐτά ἀναδεικνύονται μές ἀπ' τά παραδοσιακά παιδικά παιγνίδια καὶ ἀθλήματα		25/4629
ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΑΘ. ΚΟΝΤΟΥΛΗ		
Τιστορικά στοιχεία καὶ γεγονότα πού διαδραματίσθηκαν στά Πεντεδρία κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας		43/4647
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΖΟΥΜΑ		
Τά ἀγάλματα καὶ ἄλλα γλυπτά καὶ χυτά μνημεῖα εἰς τήν πόλιν τῆς Ἀμφίσσης Ἀνδριάς Ἐπισκόπου Ἡσαΐου		55/4659
ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ		64/4668

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

1. ΗΜΕΡΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

Πέρασαν 80 χρόνια από τότε που ή 'Ελλάδα τῶν δύο ήπείρων ἔμεινε στά σημερινά της σύνορα. Και μέ τὴν ντροπή τῆς Λωζάνης, ή ὅποια διέταξε τὴν ὀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν, χάθηκε ὁ Ἑλληνισμός τῆς Μ. Ασίας, αὐτός πού ή προσφορά του στήν ὀνθρωπότητα καί από πάσης πλευρᾶς ἦταν τεράστια καί καθοριστική.

Θά ἦταν ἀσκοπο_, ἀλλά καί ἀδικο νά κατηγορηθεῖ ὁ Τούρκος γιά τίς ἀγριότητές του, ἀφοῦ καί τό συμφέρον του καί ή ἄγρια φύση του τόν ὀδήγησαν στά γνωστά κακουργήματά του. Πρέπει νά συνειδητοποιήσουν κάποτε οἱ Ἑλληνες πώς ὁ μόνος φταιχτης εἰναι αὐτή ή ἀναθεματισμένη διχόνοια, ή ὅποια πάντα μετατρέπει τά δάφνινα στεφάνια σέ ἀκάνθινα.

Πέρασαν τά χρόνια καί τό 1998 ψηφίστηκε, ἐπί τέλους, ἔνας νόμος πού δρισε τὴν 14 Σεπτεμβρίου ώς ἡμέρα Ἐθνικῆς μνήμης, μιᾶς μνήμης γιά τή γενοκτονία τῆς φυλῆς μας κι' ὀκόμα λέει δτι μέ Προεδρικό Διάταγμα θά καθορίζόντουσαν οἱ ἀναγκαίες λεπτομέρειες τοῦ ἔορτασμοῦ ἀλλά...

Ἄλλα ὄστερα ἀπό ἐπέμβαση τοῦ Τούρκου, λέει, Πρεσβευτή στή χώρα μας, αὐτό τό διάταγμα, ὑπογεγραμμένο καί ἀπό τούς δύο συναρμόδιους Υπουργούς, δέν ἔφτασε στόν κ. Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας... καί ἂς περιμένουν κάποια δικαίωση οἱ (5) πέντε Ἀρχιερεῖς, οἱ Δεκάδες Τερεῖς καί οἱ χιλιάδες λαϊκοί πού θυσιάστηκαν ἐκεῖ...

2. ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΣΤΑ ΠΕΝΤΕΟΡΙΑ

Τά Πεντεόρια είναι χτισμένα πάνω σ' ἔνα ἀπ' τά λίγα περάσματα ἀπ' τήν Αίτωλοακαρνανία πρός τή Φωκίδα καί τίς πέρα ἀπ' αὐτή χώρες. Αὐτός είναι καί ὁ λόγος πού τό χωριό αὐτό ἀποτέλεσε θέατρο πολλαπλῶν προεπαναστατικῶν συγκρούσεων μεταξύ κλεφταρματολῶν καί Τούρκων καί διεξήχθησαν ἐκεῖ πολλές μάχες ἀπό τό 1750

μέχρι τό 1828. Μάλιστα ή μάχη πού ἔγινε τόν Μάιο τοῦ 1825 ήταν ή δεύτερη σέ θύματα, μετά τήν Ἀλαμάνα, ἀφοῦ ἄλλοι ἴστορικοι μίλουν γιά 175 καὶ ἄλλοι γιά 300 φονευθέντες Ἑλληνες.

Τά θύματα, τούς πεσόντας, δλων αὐτῶν τῶν μαχῶν ἀποφάσισε τό Δ.Δ. τῶν Πεντεορίων, μέ πρόεδρό του τόν κ. Ε. Κοντούλη, νά τιμήσει καὶ στίς 17 Αὐγούστου 2002, σέ ἐορταστική ἐκδήλωση ἔκανε τά ἐγκαίνια – ἀποκαλυπτήρια τοῦ Μνημείου Πεσόντων Ἀγωνιστῶν περιόδου Τουρκοκρατίας.

Τό μνημεῖο τοῦτο ἀπλό, ἀπέρριτο, ἄλλα ὅμορφο θά θυμίζει στούς ἐπερχόμενους τό καθῆκον τους πρός τήν πατρίδα, ἄλλα καὶ τό καθῆκον πού ἔχουμε δλοι μας νά τιμοῦμε αὐτούς πού ἀγωνίστηκαν καὶ ἰδιαίτερα σ' αὐτούς πού ἔδωσαν τή ζωή τους γιά νά ζοῦμε ἐμεῖς ἐλεύθεροι καὶ μέ ἀξιοπρέπεια.

Εὕγε λοιπόν στούς πρωτεργάτες αὐτῆς τῆς ἐκδήλωσης.

Γ. N. K.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ΑΜΠΕΛΙ – ΤΡΥΓΟΣ

τοῦ Γ. Ν. Κουτσοκλένη

1. Εἰσαγωγή

Ἡ καινούργια σειρά, τό ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ δηλαδή τοῦ βιβλίου μας ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ – ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ ἀρχίζει μέ τό προϊόν πού... πάντα εὐφραίνει τίς καρδιές πλουσίων καὶ φτωχῶν.

Ἡταν ἀδιανόητο νά ὑπάρχει σπίτι χωρίς κάποιο, ἔστω καὶ μικρό, ὀμπέλι. Θεωροῦσαν τό κρασί σάν βασική τροφή, ἀλλά καὶ σάν τό μοναδικό μέσο ψυχαγωγίας.

Μέ «ζούπα», δηλαδή φωμί βουτηγμένο σέ κρασί ἀποκοιμίζανε τά μικρά παιδιά γιά νά μποροῦν νά κάνουν οἱ μεγάλοι τίς δουλειές τους.

Ἐνα ποτήρι κρασί σερβίρανε στόν κάθε ἐπισκέπτη τοῦ σπιτιοῦ ἀντί γιά γλυκό ἥ... οὐτσκι.

Κρασί χρειάζοταν γιά νά γίνει τό τραπέζι ὅλων τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ σπιτιοῦ. Κρασί, τό ἀνάμα δηλαδή, θέλει ὁ παπᾶς γιά νά φτιάσει τήν Κοινωνία. Κρασί θέλει γιά νά ρίξει στό λάκκο ὅταν κατεβάζουν μέσα σ' αὐτόν τόν πεθαμένο.

Κρασί ἥθελαν οἱ κουρασμένοι καὶ οἱ γέροι νά στυλώσουν τήν ψυχούλα τους, γιατί... «τό κρασί τήν καρδούλα μ' σεῖ», λέγανε.

Πολλές φορές δέν εἶχαν φαγητό, ἀλλά χωρίς κρασί δέν ἥθελαν νά μείνουν ποτέ.

Φαντασθεῖτε στήν κατοχή τῶν Ἰταλογερμανῶν ὅταν ρωτήσανε ἐναν πού ὅχι μόνο δέν τοῦ ἔλειπε τίποτα, στήν ἐποχή τῆς μεγάλης πείνας, ἀλλά τάιζε καὶ 14 ἄλλους, ξένους στό σπίτι του, τί κάνει:

— Πῶς περνᾶς μπάρμπα Νικολή; ἐκεῖνος εἶπε:

— Δυστυχάω!

Κι' ὅταν μέ ἀπορία τοῦ εἶπαν ὅτι ἀφοῦ τό σπίτι του τό εἶχε κάνει

1. Στό τέλος ὑπάρχει λεξιλόγιο σχετικό μέ τό δλο θέμα.

μοναστήρι σωστό καί ζοῦσε κόσμος ἀπ' αὐτό, πῶς εἶναι δυνατόν νά δυστυχάει, ἐκεῖνος διπήντησε:

— Δέν βρῆκα θειάφι καί χάλασαν τ' ἀμπέλια...!

Βέβαια γινόταν κατάχοησις στήν οἰνοποσία. Άρκει νά σκεφθεῖ κανεὶς ὅτι στό Σερνικάκι λ.χ. ὑπῆρχαν 4-5 ταβέρνες, στήν Τοπόλια 8-10, ἀπ' τίς ὁποίες ἔπρεπε κάθε βράδυ νά περάσουν ὅλοι νά πιοῦν, ἀπ' ὅλες, ἔστω καί ἀπό ἓνα ποτήρι... γιά νά πᾶνε στή συνέχεια νά πιοῦν μέ τό φαγητό τους τό... κανονικό.

Λένε πώς στά Σάλωνα, κεῖνα τά χρόνια, τά συμβόλαια θεωροῦντο ἄκυρα ἂν ἡταν ὑπογεγραμμένα μετά τίς 9 τό πρωΐ καί τοῦτο γιατί μετά τίς 9 δέν ἡταν κανένας... ξεμέθυστος.

Πιστοί "Ελληνες καί Χριστιανοί βλέπετε οἱ Σαλωνίτες – ἀλλά καί τῶν χωριῶν – πίστευαν στό «οἶνος εύφραίνει καρδίας ἀνθρώπων». Τό εἶπε ὁ Διόνυσος, ἀφοῦ «ὅ γυιός τοῦ Δία τό ἔδωσε στούς ἀνθρώπους γιά νά μποροῦν αὐτοί νά περνοῦν τά βάσανά τους, τούς πόνους τους, τό εἶπε καί ὁ Χριστός. 'Ο πρῶτος μᾶς ἔφερε καί μᾶς δίδαξε τήν καλλιέργεια τοῦ ἀμπελιοῦ καί ὁ δεύτερος τό εὐλόγησε μέ πολλούς τρόπους... κι' οἱ Σαλωνίτες πιστοί... 'Ο Χριστός ἔχει ταυτίσει τόν ἑαυτόν Του μέ τήν ἀμπελον. «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀμπελος...» μᾶς λέει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης (15, 5) καί «... χαῖρε βλαστοῦ ἀμαράντου κλῆμα...» ἀκοῦμε στόν Ε' οἶκο τῶν Χαιρετισμῶν.

Στήν περιφέρειά μας, ἡ ὁποία ἔχει κατάλληλους τόπους γιά ἀμπελοκαλλιέργεια, εἴχαμε ἐκτάσεις πολύ μεγάλες μέ ἀμπέλια. Ἡ Ἀμφισσα εἶχε ἀμπέλια σ' ὅλη τήν πλαγιά ἀπό τήν ἔξοδο τῆς σύραγγας τῆς Γκιώνας, μέχρι τήν Κούσκια καί σέ ἄλλες ἐκτάσεις μεγάλες. Ἡ Τοπόλια εἶχε ἀμπέλια στίς Βάγες, στά Σκίδια, στά Παληάμπελα, ἀπ' τόν Στρογγυλόλακκο μέχρι τόν Κοκκαλᾶ καί τό Μαυρονέρι, ἀλλά καί κάτω στόν λόγγο, στά Λιβαδάκια στήν Παναγία καί ἀλλοῦ.

'Ο μικρός Ἀγιώργης εἶχε ἀμπέλια σ' ὀλόκληρο τό Λάκκο, στήν Κατσουρέλα, στ' αλώνια, στ' Ἀκόνια, στόν Κάμπιο, στόν Ἀμπλιανό καί ἀλλοῦ. Γιά τήν Ἀγιαθυμιά, τή Βουνιχώρα, τό Καστρί, τή Δεσφίνα κ.ἄ. δέν γίνεται λόγος.

Σήμερα ὑπάρχουν μερικές – ἐλάχιστες – μονάδες πού τίς ἔχουν μερικοί... πεισματάρηδες.

Βέβαια τό ἀμπέλι θέλει πάρα πολλή δουλειά καί τέχνη. Παραπονέθηκε, λέει, κάποιος στό ἀμπέλι του γιατί δέν κάνει πολλά σταφύλια, ὅπως τῶν ἄλλων καί κεῖνο τόν προέτρεψε:

— «Βάλε νιούς και σκάψε με
γέρους και κλάδεψέ με
βάλε και νιές, μεσόκοπες
και κορφολόγησέ με».

δηλαδή θέλει βαθύ σκάψιμο, τεχνικό κλάδεμα και έξ ίσου τεχνητό, ξεφύλισμα και κορφολόγημα, για νά αποδώσει δύως πρέπει.

2. Τό φύτεμα τοῦ ἀμπελιοῦ

«Οποιος δέν φύτευσε ἀμπέλι, δέν περπάτησε σέ βουνό και δέν πάντρεψε κορίτσι, δέν ξέρει τί θά πεῖ ζωή».

“Ετσι πίστευαν αὐτοί πού είχαν γευθεῖ τίς δυσκολίες τῆς παντρεϊᾶς ἐνός κοριτσιοῦ, τίς δυσκολίες διαβίωσης στό βουνό και τοῦ φυτέματος ἐνός ἀμπελιοῦ. Άπ' τὴν καταγραφή πού θά κάνουμε παροικάτω τῶν ἐργασιῶν πού χρειάζονται γιά νά φυτευθεῖ ἔνα ἀμπέλι θά φανεῖ... τοῦ λόγου τό ἀσφαλές.

Όποιος ηθελε νά φυτέψει ἔνα ἀμπέλι ἔπρεπε νά ἔχει χωράφι σέ κατάλληλη θέση, πού τό χῶμα της νά είναι κατάλληλο γιά ἀμπελοκαλλιέργεια νά είναι δηλαδή σέ ἀμπελότοπο.

Συνήθως δλα τά ἀμπέλια τοῦ χωριοῦ ηταν μαζεμένα σέ ἔνα ή και περισσότερα μέρη και τοῦτο γιατί ἔκει είχε κριθεῖ ώς κατάλληλος τόπος ἀφ' ἐνός και ἀφ' ἑτέρου γιά νά είναι δυνατή ή φύλαξις των ἀπ' τούς πολλούς ἔχθρούς πού είχε, δύως κλέφτες, ζουλάπια κ.λπ.

Άν τό χωράφι ηταν σέ πλαγιά τότε ἀρχίζε μέ τό φτιάσιμο τῶν πεζουλιῶν και στή συνέχεια προχωροῦσε μέ τό «ταμπάνι».

“Οταν λέμε ταμπάνι ἐννοοῦμε ἔνα αὐλάκι βάθους ἔνα κι' ἀκόμα γόνατο, πλάτους ἐνός περίπου μέτρου και μάκρους ὅσο τό πλάτος τῆς πεζούλας. Αύτό τό αὐλάκι ή «Γράνα», δύως τή λένε, προχωρεῖ ἀπ' τή μιά ἄκρη τῆς πεζούλας μέχρι τήν ἄλλη. Τοῦτο γινότανε γιατί οἱ ἐργάτες πέρνανε λίγο-λίγο τό χῶμα ἀπ' τή μιά πλευρά τῆς γράνας και ἀφοῦ τό καθάριζαν ἀπό κάθε εἰδους ρίζας – κυρίως τῆς ἀγριάδας – και ἀπό τίς πέτρες πού είχαν μέγεθος μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό τοῦ κουκουναριοῦ ἐνός πεύκου, τό ἐναπόθεταν στήν πίσω πλευρά – τό διναδίπλωναν – και ἔτσι είχαμε καλοκαλλιέργημένο χῶμα, ἔτοιμο νά δεχθεῖ τή βέργα τοῦ κλήματος, νά τήν κάνει νά βγάλει ρίζες και νά τής δώσει καινούργια ζωή.

Τίς πέτρες πού ἔβγαζαν ἀπ' τό χῶμα, ὅσες περίσσευαν ἀπ' τό γέ-

μισμα τῶν πεζουλιῶν, τίς ἔρριχνον σέ κάποια γωνιά πού ἡταν ὀκατάλληλη γιά φύτευμα καί κεῖ ἐφτιαχναν τόν «ἀρμακά».

Στόν ἀρμακά πάνω φύτευαν συκιές κι' ἔτοι δέν ἀφηναν οὕτε σπιθαμή ἐδάφους ἀνεκμετάλευτη. Μάλιστα ὅταν τά πεζούλια ἡταν ψηλά φύτευαν μέσα σ' αὐτά βέργες καί ἔβλεπε κανείς σκόλια στόν τοῖχο.

Πρίν γίνει ὁ τρῦγος τῶν ἄλλων ἀμπελιῶν πήγαινε αὐτός πού ἥθελε νά φυτέψει καινούργιο ἀμπέλι καί σημάδευε τά κλήματα πού ἔσχωριζε σάν καλά. “Οταν ἐρχόταν ἡ ὥρα τοῦ κλαδέματος πήγαινε καί ἔκοβε τίς βέργες πού είχε σημαδέψει καί ἀφοῦ τίς ἔκανε δεματάκια τίς παράχωνε γιά νά διατηρηθοῦν χλωρές μέχρι τότε πού θά τίς φύτευε. Ἄν είχε ἄμμο τότε τίς παράχωνε μέσα σ' αὐτόν γιατί ἔτοι θά εἶχανε περισσότερη υγρασία καί καλύτερο περιβάλλον.

Κατά τό Μάρτη καί ὅταν τέλος πάντων είχαν στεγνώσει τά χώματα ἀπ' τόν χειμῶνα ὀρχιζε τό ξεταμπάνιασμα τοῦ χωραφιοῦ καί τότε γινόταν καί τό φύτευμα. Κάθε βέργα, μέ τό χονδρό κάτω καί τήν κορυφή πρός τ' ἀπάνω, ἔμπαινε σέ ἀπόσταση ἑνός μέτρου ἀπ' τήν ἄλλη, σέ σειρές, πού κι' αὐτές ἀπείχον ἔνα μέτρο μεταξύ τους.

“Ἐτοι «ἄγάλια – ἀγάλια γύτευε ὁ γεωργός τ' ἀμπέλι ὅπως ἀγάλια – ἀγάλια γίνεται ἡ ἀγουρίδα μέλι».

Καί ὀρχίζει ἀπ' ἑδῶ καί πέρα καινούργιος κύκλος μέ φροντίδες, τούτη τή φορά.

Μιά φροντίδα είναι νά περιφραχθεῖ μέ συρματόπλεγμα γιά νά ἐμποδίζονται τά ζωντανά νά μπαίνουν μέσα καί νά κάνουν ζημιές. Ἡ περίφραξη γινόταν πιό ἀναγκαῖα ἢν τό ἀμπέλι ἡταν στήν ὀκρη τοῦ ἀμπελότοπου ἡ κατά κάποιο τρόπο ἀπομονωμένο.

‘Ἄλλη φροντίδα ἡταν ἡ παραχολούθησις τῆς προόδου ἀναπτύξεως τοῦ κάθε κλήματος.

Τόν πρῶτο, τόν δεύτερο καί τόν τρίτο χρόνο τό κλάδεμα τῆς βέργας γίνεται γιά τό... ἀμπέλι. Τούς ἐπόμενους χρόνους τό κλάδεμα γίνεται γιά τόν νοικοκύρη, πού σημαίνει ὅτι τά τρία πρῶτα χρόνια τό κλάδεμα είχε σκοπό νά κάνει τό σκόλι γερό, δυνατό, ἐνώ ἀπό κεῖ καί πέρα τό κλάδεμα είχε σκοπό νά κάνει τό σκόλι ἀποδοτικό καί ἔτοι νά ὠφελεῖται ὁ νοικοκύρης. Τό κλήμα δηλαδή... «μπαίνει στό κεφάλι», ὅπως λένε οἱ παληοί.

Σιγά–σιγά ἡ «φυτιά» ἀνδρώνεται καί γιά 30-40 χρόνια θά ἀποδίδει τούς γλυκούς κι' εύλογημένους καρπούς της στό νοικοκύρη. Με-

τά τα 30 χρόνια – αύτό έξαρτάται από πολλούς παράγοντες – άρχιζει ή άναναίωσις τοῦ ἀμπελιοῦ μέ το ρέξιμο τῶν «καταβολάδων».

Τά τελευταῖα χρόνια διντί διαλέξει τίς βέργες ἀπ' τά διάφορα ἀμπέλια, ἀγοράζει ἀπ' τό φυτώριο τά κλήματα, ἔτοιμα, ὅποιου εἴδους θέλει, τά ὅποια διμως ἔχουν ρίζα ἀπό ἄγριο ἀμερικάνικο είδος, τό ὅποιον ἔχει τή δύναμη νά ἀντιστέκεται στήν προσβολή τῆς φιλοξήρας, ή ὅποια τά τελευταῖα χρόνια πρόσθαλε δλες τίς περιοχές καί ἔξαφάνισε δλα τά παληά ἀμπέλια.

3. Η καλλιέργεια τοῦ ἀμπελιοῦ

Οι ἐργασίες τοῦ ἀμπελουργοῦ χρονολογικά ἥταν οι παρακάτω.

Τόν Γενάρη – Φλεβάρη πήγαιναν οἱ ἔμπειροι ἄνδρες καί μέ κλαδευτήρια κλάδευναν τά κλήματα. Οι γυναίκες καί τά παιδά μάζευναν τά κομμένα κλήματα, τά ἔκαναν δεμάτια καί τά μετέφεραν στό σπίτι, γιατί ἥταν πολύ κατάλληλα γιά τό φήσιμο τοῦ καφέ καί τοῦ πασχαλινοῦ ἀρνιοῦ.

Μόλις στέγνωνε τό χῶμα ἀπ' τίς χειμωνιάτικες βροχές, γύρω στόν Μάρτη, ἄνδρες δυνατοί ἔσκαβαν τό ἀμπέλι, κάνοντας τό χῶμα «κουμπούλια». Βέβαια στά μέρη πού ή τσάπα δέν μποροῦσε νά ἀποδώσει, πήγαιναν οἱ γυναίκες μέ τόν κασμά. Ἐδῶ στό σκάψιμο ρέχνανε καί τίς «καταβολάδες».

Κατά τόν Ἀπρίλη γυναίκες ἴσοπέδωναν ξανά τά κουμπούλια, ἀφοῦ πρῶτα ἀπήλλασαν τό σκόλι ἀπ' δλα τά ζηζάνια. Γινόταν δηλαδή τό «σκάλισμα».

“Οταν τό ἀμπέλι «ἄνοιγε», δηλαδή ἔβγαζε τούς βλαστούς, καί αὐτοί φθάνανε τά 5-10 ἑκατοστά, τότε γινότανε τό «ξεμπουρμπούλισμα», δηλαδή ή ἀφαίρεση τῶν βλαστῶν τοῦ κορμοῦ γιά νά δυναμώσουν οἱ ἄλλοι τῆς κεφαλῆς. Ἐπειτα ἀπό μερικές μέρες ἀρχιζαν τά «ξεφυλίσματα» καί τά «κορφολογήματα». Σέ τούτες τίς ἐνέργειες ἀφαιροῦσαν τούς βλαστούς πού δέν είχαν σταφύλια καί κείνους πού χαλοῦσαν τό σχῆμα πού ἥθελαν νά ἔχει τελικά τό σκόλι.

“Έχουμε ηδη μπεῖ στόν Μάη καί πρέπει νά προσέχουμε τ' ἀμπελιοῦ τήν πορεία, γιατί τοῦτος ὁ μῆνας εἶναι πολύ δύσκολος μέ τίς ἀστατες καιρικές του συνθήκες.

Ἐν τῷ μεταξύ θειαφίζανε τό ἀμπέλι τρεῖς φορές γιά νά καταπολεμήσουν τίς ἀσθένειες πού ἀπειλοῦν τό φύλωμα καί τά σταφύλια. Στά πεδινά ἄντι γιά θειάφι χρησιμοποιοῦσαν γαλαζόπετρα τήν

όποία ραντίζανε μέ φεκαστῆρες. "Όταν ὁ καιρός ἡταν βροχερός ἡταν δυνατόν τά θειαφίσματα καί οἱ φεκασμοί νά γίνουν περισσότεροι.

"Όταν στό ἀμπέλι φύτρωναν τά ζιζάνια ἀγριάδα ἢ βέλουρας προσπαθοῦσαν νά τά ξεριζώσουν τό κατακαλόκαιρο.

"Οπως φαίνεται ἀπ' τά παραπάνω τό ἀμπέλι θέλει τόν ἀμπελουργό σχεδόν δλο τό χρόνο κοντά του καί γι' αὐτό λέγανε τό: «Τ' ἀμπέλι θέλει ἀμπελουργό, νοικοκυρά τό σπίτι».

Σήμερα ἔχουν μηχανοποιηθεῖ τό σκάψιμο, τό λίπασμα καί τό ράντισμα, δουλειές δηλαδή πολύ δύσκολες γιά νά γίνουν μέ τά χέρια.

4. Προετοιμασία γιά τόν τρύγο

Γύρω στή γιορτή τοῦ Ἀϊληᾶ οἱ δραγάτες πού ἐπί πλέον τῶν μονίμων προσλαμβάνοντο γιά νά φυλάξουν τ' ἀμπέλια, ἔπρεπε νάχουν ἔτοιμες τίς δραγατσές τους καί νάχουν μετακομίσει ἐκεῖ, γιατί τά σταφύλια ἀρχίζουν νά ὠριμάζουν: «Τ' Ἀηλιός μέ τό μαντήλι, τοῦ Σωτῆρος μέ τό κοφίνι», λέγανε οἱ παληοί.

Μεγάλο κίνδυνο είχαν τ' ἀμπέλια, δηλαδή τά σταφύλια, δχι μόνο ἀπ' τούς κλέφτες, ἀλλά καί ἀπ' τά ζουλάπια, ίδιως τίς ἀλεπούδες, πού κάνανε μεγάλη ζημιά. Γιά τό λόγο αὐτό βγῆκε ἡ παροιμία πού θέλει «Σπίτι στήν ἄκρη – Ἀμπέλι στή μέση», ἀλλά καί γι' αὐτό δσοι μποροῦσαν, τό βράδυ ἔπερναν τήν κουρελοῦ τους καί πήγαιναν νά κοιμηθοῦν στό ἀμπέλι τους γιά νά τό προφυλάξουν ἀπ' τούς ἀνεπιθύμητους ἐπισκέπτες, ἀνάβοντας φωτιές, κτυπῶντας τενεκέδες ἢ φωνάζοντας.

"Όταν ἐρχόταν ἡ ὥρα τοῦ τρύγου τότε ἀρχίζανε τά πολλά βάσανα. «Τρύγος, γάμος, πόλεμος» λέγανε οἱ παληοί. Δηλαδή δση φροντίδα καί προσπάθεια θέλει ἔνας πόλεμος πού ἀπαιτεῖ τό σύνολο τοῦ δυναμικοῦ μιᾶς χώρας, τήν ίδια φροντίδα θέλει καί ὁ τρύγος.

"Ἐνα μῆνα πρίν ἀπ' τόν τρύγο οἱ νοικοκυραίοι ἔβγαζαν τά βαρέλια τους ἀπ' τά κατώγια καί τά πήγαιναν στή βρύση – κατά κανόνα – τά γέμιζαν νερό καί ἔτσι ἀρχίζε τό «ρρούπωμα». Τώρα γινόταν καί ἡ ἐπισκευή δσων ἥθελαν ἀπ' αὐτή. Στή συνέχεια ἀρχίζε τό πλύσιμο. Αὐτό γινόταν μέ τό πρώτο ξέπλυμα γιά νά φύγουν οἱ πολλές – πολλές ξένες ὄλες, δπως ρετσίνια κ.ά. καί στή συνέχεια μέ είδική ξύστρα τό ξένωναν πολύ καλά μέ μεγάλη ἐπιμέλεια καί ίδιαίτερα ἐκεῖ πού ἔνώνονται οἱ δούγες μεταξύ τους καί μέ τό «φρούντωμα». Τήν τελευταία στιγμή καί πρίν τοποθετηθοῦν στό υπόγειο «στίβα» τά ζεμάτι-

ζαν μέ κοχλαστό νερό μέσα στό δποϊο είχαν βράσει σχοίνο, κέδρο, λεμονόφυλα και βασιλικό. Αύτο είχε τρεῖς σκοπούς. Ό πρώτος ήταν νά άρωματίσει τό βαρέλι μέ φυσικά άρωματα. Ό δεύτερος νά άπολυμάνει τό χώρο και δ τρίτος νά ζεσταίνει τό βαρέλι και έτοι ζεστό νά δεχθεί τό μοῦστο και νά τόν βοηθήσει νά βράσει γρήγορα – νά γίνει ή ζύμωση –.

Συμπληρωματικά κάπνιζαν τό βαρέλι μέ καπνό άπό λιβάνι και θειάφι πού βοηθούσε στήν καταστροφή κάθε μικροοργανισμού πού ήταν δυνατόν νά κάνει ζημιά στό μοῦστο.

Τώρα τό βαρέλι είναι έτοιμο νά δεχθεί τό μοῦστο και νά τόν μετατρέψει σέ κρασί κεχριμπάρι.

Παρόμοια έργασία γίνεται και γιά τήν κρασόκαδη – και τό πατητήρι – πού θά δεχθεί τό μοῦστο και τά τσίπουρα γιά 2-3 μέρες. Άλλα και δλα τά δοχεία ή διντικείμενα πού πρόκειται νά λάβουν μέρος στόν τρύγο, στό πάτημα τών σταφυλιών, τό στίψιμο τών τσίπουρων, δλα καθαρίζονται έπιμελῶς. Άκομα δέν έπέτρεπαν στά παιδιά πού τρώγανε φωμί νά πλησιάσουν δπ' τό φόβο μήν πέσει καμιά φύχα, ή δποία μπορούσε νά προκαλέσει ζημιά στό μοῦστο. Κι' άκομα δέν έλεγαν λέξεις σχετικές μέ τό ξύνισμα. Τό ξύδι γιά καιρό τό έλεγαν ή «άμελέτητο» ή «γλυκάδι», τόσο πολύ ήταν σχολαστικοί στήν καθαριότητα, άφού ήταν δυνατόν νά πάνε οι κόποι ένός χρόνου χαμένοι άπό μιά τους άβλεψιά ή άδιαφορία.

Όταν έρχόταν ή ώρα τοῦ τρύγου, δηλαδή περί τά τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου, δ Πρόεδρος τῆς Κοινότητας έβγαιζε άπόφαση στήν δποία δριζότανε ή ήμερομηνία ένωρξις τοῦ τρυγητοῦ.

Όπως είπαμε δλα ήταν έτοιμα. Βαρέλια, κάδη, πατητήρια, κοφίνια, γαλίτικα κ.λπ. δλα ήταν κατακάθαρα και περίμεναν τήν ώρα.

5. Ό τρύγος

Οι συγγενεῖς και φίλοι καθόριζαν τή σειρά πού θά τρυγούσε ό καθένας, γιατί δπως και παραπάνω είπαμε ό τρύγος θέλει πολύ πρωσαπικό γιά νά βγει πέρα. Γιαυτό κανόνιζαν νά «πάνε άλληλοβοηθώντας» γιά νά άποκτούν και χέρια πολλά και μεταφορικά ζώα ίκανά. Στά χωριά πού είχαν πολλά άμπελια μακριά, τή μεταφορά άναλαμβαναν οι καμῆλες τοῦ Λύρη ή τοῦ Ζωμεύου, κατάλληλα άρματωμένες, δηλαδή φορτωμένες μέ γλυκόλαλα κύπρια και κουδούνια.

Άπό πολύ ένωρις ξεκίναγαν και σάν έφταναν στό άμπελι δ νοικο-

κύρης, ἀφοῦ ἔκανε τό σταυρό του, ἔμπαινε καὶ μέ ἐνα κοφίνι πήγαινε ἀπό σκόλι σέ σκόλι πού ἤξερε ὅτι εἶχε «φαγίλιανά» καὶ τά ἔκοβε γιά νά τά χαρίσει στό τέλος σ' αὐτούς πού βοήθησαν στόν τρύγο ἡ νά τά βάλει στίς «Κρεμαστάρες» γιά νά τά ἔχει μέχρι καὶ πέρα στά Χριστούγεννα.

Οἱ ἄλλοι, μέ τραγούδια καὶ πολλές καὶ διάφορες εὐχές, ἔμπαιναν καὶ ἀρχιζαν τόν τρύγο. Τά παλληκάρια συνήθως ἀσχολοῦντο μέ τήν μεταφορά ἔξω τῶν γεμάτων κοφινιῶν καὶ τήν ἑτοιμασία τῶν φορτωμάτων. Οἱ φωνές, τῶν νέων κυρίως, καὶ τά πενέματα γιά τά καλά σταφύλια ἔδιδαν χαρούμενη νότα καὶ γιορταστικό χαρακτῆρα σ' ὅλους.

Ὅταν τελείωνε ἡ συγκομιδή καὶ τά σταφύλια ἔφθαναν στό σπίτι, τότε ἀρχιζε ὁ νέος ἀγῶνας γιά τό πάτημα. Πατητήρια, στρωμένα μέ σπάρτα γιά νά είναι δυνατή ἡ διαρροή τοῦ μούστου ἐνώ τῶν τσίπουρων ὅχι, ἥταν ἑτοιμα καὶ γεμίζανε μέ σταφύλια γιά νά μποῦν τά παλληκάρια μέσα καὶ νά τά πατήσουν μέ δύναμη καὶ τέχνη μέ σκοπό νά μήν ἀφίσουν οὔτε μία ρόγα ἄλυωτη.

Τό μοῦστο πού ἔπεφτε μπροστά στό καζάνι τόν ἔπαιρναν μέ τό «μέτρο» καὶ τόν ἄρριχναν στά βαρέλια πού περίμεναν ἑτοιμα. Ἀπ' αὐτόν τόν μούστο ἔπαιρναν οἱ γυναικες γιά νά τόν κάνουν «μισοπετίμεζο» ἢ «πετιμέζι» καὶ ἀπ' αὐτά στή συνέχεια νά φτιάσουν τήν πάρα πολύ γλυκειά «μουσταλευριά» καὶ τά «σουντζούκια» πού θά τά τρώγουν τίς πολύ χειμωνιάτικες μέρες.

Τό μισοπετίμεζο τό χρησιμοποιοῦσαν ώς ἐνισχυντικό τοῦ μούστου μέσα στό βαρέλι, ὅταν αὐτό δέν εἶχε τά «γράδα», δηλαδή τούς βαθμούς πού ἔπρεπε γιά νά γίνει τό κρασί καλό.

Τά βαρέλια δέν τά γεμίζανε δλα μέχρις ἐπάνω, γιατί σ' αὐτά ἔπρεπε νά ρίξουν ἀνάλογη ποσότητα ἀπό τό «στιφτ'χό», δηλαδή ἀπό αὐτό πού ἔβγαινε ἔπειτα ἀπ' τό στίψιμο τῶν τσίπουρων πάλι γιά νά πετύχουν καλή ποιότητα κρασιοῦ.

Ὅταν τελείωνε τό πάτημα τότε, ἀφοῦ ἔρριχναν καὶ τά ὑπόλοιπα τσίπουρα στήν κάδη, τήν σκέπαζαν μέ σπάρτα, σχίνα ἡ κέδρα, τήν πλάκωναν καλά μέ πέτρες καλοπλυμένες καὶ στή συνέχεια ἔρριχναν μέσα τόσο μούστο, ὅσο χρειαζόταν γιά νά σκεπάσει καλά τά τσίπουρα καὶ τ' ἀφηναν ἐκεῖ 2-3 καὶ 4 καμιά φορά μέρες γιά νά βράσουν καλά. Κατόπιν ἀρχιζε ἡ νέα «τραγινύλα» – ὑπερβολική κούραση – γιά νά στιφτοῦν δλα αὐτά, νά παρθεῖ ὁ μοῦστος καὶ τά ὑπό-

λοιπά δν ήταν λίγα τά ἔπαιρναν οι γυναῖκες γιά νά τά κάνουν ύπόστρωμα στά λουλούδια τους ἀφοῦ ξηρά αύτά εἶναι καλύτερα ἀπό κάθε περλίτη. Ἄν ήταν πολλά τά ἔπαιρναν αύτοί πού είχαν «ρακοκάζανα», γιά νά βγάλουν τό θαυμάσιο ρακί ή τσίπουρο.

Πολλές φορές αύτοί πού ηθελαν τά τσίπουρα γιά ἀπόσταξη, διέθεταν τους ἀπαραίτητους στίφτες δωρεάν.

Στά παληότερα χρόνια είχαν στίφτες - ξύλινους βέβαια - ἔνας δπ' αύτούς βρίσκεται στό Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας - ἔνας ή δύο σέ κάθε χωριό καί πήγαιναν ἀπό σπίτι σέ σπίτι καί πληρωνόντουσαν μέ τή «σφιλιά».

Πρίν δπ' τή 10ετία τοῦ '20 ή μεταφορά καί τό πάτημα τῶν σταφυλιῶν γινόταν μέ ἄλλο τρόπο. Κάθε ἀμπέλι σέ κάποια γωνιά του είχε ἔνα τετράγωνο, συνήθως, πατητήρι κτισμένο πέτρινο καί ἀλειμμένο μέ ἀσβέστη. Στό μπροστινό μέρος είχε ἔνα λάκκο στρογγυλό πού τό ἔλεγαν «κολύμπι». Τό πάτημα τῶν σταφυλιῶν γινόταν ἐπί τόπου καί ή μεταφορά τοῦ μούστου γινόταν μέσα σέ «τουλούμια» ή «δερμάτια», τῶν δέ τσίπουρων μέσα σέ «σκουμπάβλες». Ἐτσι μετέφεραν λιγότερο ὅγκο ἐνώ τό βάρος ἔμενε τό ἴδιο, ἀφοῦ ώς μεταφορικά μέσα είχαν μόνο τά ζώα τους.

Στά βαρέλια ἔρριχναν καί τό ἀνάλογο ρετσίνι καί κάθε τόσο τά ἐπισκέπτονταν γιά νά δοῦν τήν πορεία τοῦ βρασίματος - ζωμώσεως - ἀφ' ἐνός καί τό φούσκωμα ἀφ' ἑταίρου. Σάν τελείωνε τό βράσιμο τότε γινόταν τό χρίσιμο τοῦ βαρελιοῦ, δηλαδή τό σφράγισμά του μέ λυωμένο ρετσίνι. Ἐκαναν τόν σταυρό τους καί εύχρηστουσαν νά γίνουν «μοσχάτα» καί νά πιωθοῦν μόνο σέ χαρές.

6. Ἐπεξηγηματικό λεξιλόγιο

Στή συνέχεια ἀχολουθεῖ ἔνα λεξιλόγιο σχετικό μέ τό ἀμπέλι καί τόν τρύγο, ὅπως μέ:

- A. Γενικά γιά τό ἀμπέλι
- B. Φροντίδα - Καλλιέργεια
- C. Άσθένειες - Άντιμετώπισις αύτῶν
- D. Ἐργαλεῖα
- E. Μέσα μεταφορᾶς - ἐναποθήκευσις
- F. Εἴδη σταφυλιῶν
- Z. Προϊόντα

A. Γενικά γιά τό ἀμπέλι

1. Ἄγουρίδα, ἡ: Τόξονό, πρίν τήν ὠρίμανση, σταφύλι.
2. Ἀμπελότοπος, δ: Ὁ κατάλληλος τόπος γιά ἀμπελοκαλλιέργεια.
3. Βέργα, ἡ: Τό μακρύ κλῆμα.
4. Ἀρμακᾶς, δ: Σωρός ἀπό μικρές πέτρες πού προήλθαν ἀπό τόξελίθισμα τοῦ χωραφιοῦ.
5. Γαρδός, δ: Ὁ λάκκος μέσα στόν ὅποιο θάβεται ἡ καταβολάδα, γιά νά γίνει καινούργιο σκόλι.
6. Γράνα, ἡ: Βλέπε «ταμπάνι».
7. Καταβολάδα, ἡ: Τό πολύ μακρύ κλῆμα πού θά χρησιμοποιηθεῖ γιά τήν ἀναπαραγωγή ἡ καὶ ἀναπαλαίωση τοῦ ἀμπελιοῦ.
8. Κλῆμα, τό: Γενικός ὅρος τῶν φυτῶν τοῦ ἀμπελιοῦ. Ἰδιαίτερα ὁ βλαστός πού βγάζει τό σκόλι.
9. Κολύμπι, τό: Ἡ στρογγυλή γούρνα πού εἶναι μπροστά στό χτισμένο πατητήρι, ἡ δοπία ὑποδέχεται τόν μοῦστο ὅταν πατᾶμε.
10. Κουμπούλι, τό: Ὁ σωρός τοῦ χώματος πού δημιουργεῖται ἀπό τό βαθύ σκάψιμο τοῦ ἀμπελιοῦ, μέ σκοπό τόν καλύτερο ἀερισμό τοῦ χώματος.
11. Λάσπη, ἡ: Τά κατακάθια τοῦ κρασιοῦ πού συσσωρεύονται, μετά τό βράσιμο τοῦ μούστου, μαζί μέ τό ρετσίνι πού ἔχουμε ρίξει, στόν πάτο τοῦ βαρελιοῦ.
12. Μουστιά, ἡ: Τό σύνολο τοῦ παραχθέντος μούστου.
13. Πεζούλα, ἡ: Κομμάτι γῆς σέ κατηφορικό μέρος ισοπεδωμένο, τοῦ δοπίου τά χώματα συγχρατοῦνται στό κάτω μέρος μέ πεζούλι.
14. Ρεβένιο, τό: Τό ἐπικλινές ἔδαφος, αὐτό πού δέν εἶναι βαλτώδη ἡ ἀμμουδερό, κατάλληλο γιά ἀμπέλι.
15. Σκόλι, τό: Ὁ, πέρα ἀπό τά 2-3 χρόνια, κορμός τοῦ φυτοῦ.
16. Σταφύλι, τό: Ὁ καρπός τοῦ ἀμπελιοῦ.
17. Στράτα, ἡ: Ἡ μεταφορά διά ζώου ἡ ζώων μέ ἔναν ὄγωγιάτη, τῶν σταφυλιῶν στό σπίτι.
18. Σφιλιά, ἡ: Τά συμπεπυκνωμένα, μετά ἀπό κάθε στίψιμο, τσίπουρα στό σπίτι.
19. Ταμπάνι, τό: Ἡ ἀναδίπλωσις τοῦ χώματος, σέ μεγάλο βά-

θος, μέ σκοπό τήν ἀπαλλαγή του ἀπό πέτρες καὶ ζηζάνια καὶ ἔτσι νά γίνει κατάλληλο γιά τό φύτεμα ἀμπέλιοῦ.

20. Τουριάσιμο, τό: Ἡ δημιουργία τοροῦ, δηλαδή ἔχνους μέσα στό ἀμπέλι.
21. Τσαμπί, τό: Τμῆμα τοῦ σταφυλιοῦ.
22. Τσικρέκι, τό: Ὁ σπόρος τοῦ σταφυλιοῦ.
23. Τσίπουρα, τά: Ὅ,τι μένει μετά τό στίψιμο τῶν σταφυλιῶν.
24. Φαγλιανό, τό: Τό σταφύλι τό ἐπιτραπέζιο.
25. Φόρτωμα, τό: Τό βάρος πού σηκώνει ἔνα ζῶο (περίπου 100 kgs).
26. Φυτιά, ḥ: Τό νεοφυτευμένο ἀμπέλι.

B. Φροντίδα – Καλλιέργεια

1. Βράσιμο, τό: Ἡ ζύμωσις πού γίνεται στό μοῦστο γιά νά τόν μετατρέψει σέ κρασί.
2. Δύο καὶ ḥ κουτσή: Είναι τό αἴτημα τοῦ νοικοκύρη ἀπ' τόν ἐργάτη πού σκάβει τό ἀμπέλι νά είναι τό σκάψιμο βαθύ δσο δύο τσαπιές καὶ λίγο ἀκόμα.
3. Θειάφισμα, τό: Τό πασπάλισμα μέ θειάφι ḥ καὶ θειοχαλκίνη τῶν φύλλων τοῦ κλήματος γιά νά ἐμποδισθοῦν ἀσθένειες.
4. Κάθερος, ὁ: Γίνεται μετά τόν τρύγο καὶ μέχρι τόν Φεβρουάριο καὶ ἔχει σκοπό τήν ἀφαιρεση ὅλων τῶν βεργιῶν πού δέν θά μείνουν γιά τόν ἄλλο χρόνο.
5. Κλάδεμα, τό: Τό κόψιμο τῶν βεργῶν πού ἔμειναν ἀπ' τόν κάθερο σέ ӯφος ἀνάλογο μέ τή δυνατότητα τοῦ σκολιοῦ καὶ τήν ίκανότητα τοῦ ἐδάφους. Συνήθως ἀφήνουν 3-4 ḥ καὶ λιγώτερα μάτια.
6. Κορφολόγημα, τό: Τό κόψιμο τῶν κορυφῶν τῶν κληματοβεργῶν μέ σκοπό τό σταμάτημα τοῦ ὑπερβολικοῦ μεγαλώματός των.
7. Λιαστό, τό: Τό κρασί πού ἔγινε ἀπό μοῦστο πού ὁ ἥλιος ἔβγαλε ἀπ' τίς ρόγες, χωρίς πάτημα δηλαδή.
8. Ξεφύλλιασμα, τό: Ἡ ἀφαιρεσις τῶν βλαστῶν πού δέν ἔχουν σταφύλια καὶ τῶν φύλλων πού ἐμποδίζουν τόν καλό ἀερισμό καὶ φωτισμό στό ὅλο φύλλωμα.
9. Πάτα-τράβα: Τό πάρσιμο τοῦ μούστου κατ' εὐθείαν ἀπό τό πατητήρι, χωρίς νά περάσει ἀπ' τήν κάδη.

10. Πάτημα, τό: Τό λυώσιμο μέ τά πόδια τῶν σταφυλιῶν γιά νά πάρουμε τόν μοῦστο.
11. Ράντισμα, τό: Ὁ φεκασμός μέ διάφορα φυτοφάρμακα γιά τήν καταπολέμηση ἀσθενειῶν.
12. Ρούπωμα, τό: Ἡ προσπάθεια νά κλείσουν τά χάσματα βαρελιοῦ ἢ κάδης ἀπ' τό φύραμα μέ τό συνεχές βρέξιμο μέ νερό.
13. Σκάλισμα, τό: Ἡ ἰσοπέδωσις τοῦ χώματος, τό χάλασμα δηλαδή τῶν κουμπουλιῶν, μετά τό σκάψιμο τοῦ ἀμπελιοῦ.
14. Σκάψιμο, τό: Τό συνηθισμένο σκάψιμο, ἀλλά βαθύ καί ἡ δημιουργία κουμπουλιῶν.
15. Στίψιμο, τό: Τό πέρασμα ἀπ' τόν στίφτη τῶν τσίπουρων, πού βγῆκαν ἀπ' τήν κάδη γιά νά παρθεῖ καί ἡ ἐλάχιστη ποσότητα μούστου.
16. Τράβηγμα, τό: Τό πάρσιμο τοῦ μούστου ἀπ' τή κάδη.
17. Τρύγος, ὁ: Ἡ συγκομιδή τῶν ὥριμων σταφυλιῶν.

Γ. Ἀσθένειες – Ἀντιμετώπισις αὐτῶν

1. Φυλλοξήρα, ἡ: Ἀσθένεια πού προσβάλει τό ριζικό σύστημα τοῦ ἀμπελιοῦ καί στή συνέχεια ἔρχεται ἡ ξήρανσις τοῦ κλήματος. Δέν θεραπεύεται, ἀλλά ὡς μόνη λύσις ὑπάρχει ἡ ἀντικατάστασις τοῦ κλήματος μέ ἐνα ἄγριο κλῆμα τῆς Ἀμερικῆς πού δέν προσβάλεται.
2. Περονόσπορος, ὁ: Λέγεται καί «Μπάστρα». Εηραίνει τό σταφύλι καί δλόκληρη τή βλάστηση. Προλαβαίνεται μέ τό θειάφισμα πού ἐμποδίζει τήν ἀνάπτυξη τῶν μυκητῶν.
3. Στάχτωμα, τό: Λέγεται καί ὁἶδιον. Προσβάλει τόν καρπό καί τό φύλλωμα. Προλαβαίνεται μέ τό θειάφισμα.
4. Κουφό, τό: Ἀρρώστεια πού κουφώνει, σαπίζει δηλαδή τίς ρόγες. Λέγεται καί «Εύδαιμιδα». Ἀντιμετωπίζεται μέ τό θειάφι, ἀλλά καί κάποιο δηλητήριο.
5. Ἰσκα, ἡ: Ἐκδηλώνεται μέ τό πάνιασμα βλαστοῦ ἢ βλαστῶν καί στή συνέχεια ἔρχεται ἡ ξήρανσις. Καί τούτη προλαμβάνεται μέ τό θειάφι.
6. Χλωρωσίς, ἡ: Πρόκειται γιά τήν ἀπώλεια τῆς χλωροφύλης καί ἔξ αὐτοῦ τό κιτρίνισμα τῶν φύλλων. Παρουσιάζεται ἐκεί πού ὑπάρχει πολλή ύγρασία. Ἀντιμετωπίζεται μέ βι-

τριόλι ή καραμπογιά, δπως τό λένε γιά ένισχυση τής χλωροφύλης.

Δ. Έργαλεῖα

1. Γράδοι, τό: Τό μουστόμετρο, μέ τό όποιο μετράμε τήν όξυτητα, τήν περιεκτικότητα σε οινόπνευμα, ζάχαρη κ.ά. τοῦ μούστου. Παληά, ἀντί γιά μουστόμετρο, χρησιμοποιοῦνσαν ἔνα φρέσκο αὐγό. "Οσο δυνατός ἦταν ὁ μούστος, τόσο ύφηλότερα σήκωνε τό αὐγό.
2. Θειαφοσακκούλα, ή: 'Η σακκούλα ἀπό λινάτσα πού χρειάζεται γιά τό θειάφισμα.
3. Κλαδευτήρι, τό: Έργαλεῖο ἡμικυκλικό, πολύ κοφτερό γιά τό κλάδεμα τοῦ ἀμπελιοῦ.
4. Ξυνάρι, τό: Λέγεται καὶ κασμάς. Εἶναι μικρότερο ἀπό τήν τσάπα, σέ σχῆμα τριγωνικό ἀπ' τό ἔνα μέρος καὶ ἔχει «κυλούνι», δηλαδή μπράτσο ἀπ' τό ἄλλο. Χρησιμοποιεῖται σέ λιθαρωτά ἐδάφη.
5. Ξύστρα, ή: Εἰδικό ξέστρο γιά τόν καθαρισμό τοῦ βαρελιοῦ, ἀλλά καὶ τῆς κάδης.
6. Πατητήρι, τό: Τό μέρος δπου βάζουμε τά σταφύλια γιά νά τά πατήσουμε. 'Ο ληνός.
7. Στίφτης, δ: Μικρό πιεστήριο μέ τή βοήθεια τοῦ όποίου πέρνουμε δλο, ή σχεδόν δλο τό μούστο ἀπό τά τσίπουρα. Παληά ἦταν ξύλινος. Τώρα είναι σιδερένιος.
8. Τρυγολόγος, δ: Εἰδικό μαχαίρι μέ τό όποιο κόβονται τά σταφύλια.
9. Τσάπα, ή: 'Η ἀξίνα φαρδιά καὶ μακριά κατάλληλη γιά ἀμπέλια πού βρίσκονται σέ πεδινά μέρη.
10. Ψαλίδα, ή: Εἰδική ψαλίδα γιά τό κλάδεμα τοῦ ἀμπελιοῦ.
11. Ψεκαστήρας, δ: 'Ο ἐπινώτιος ψεκαστήρας πού χρησιμοποιεῖται γιά τό ράντισμα τοῦ ἀμπελιοῦ.

Ε. Μέσα μεταφορᾶς καὶ έναποθήκευσις

1. Βαρέλι, τό: Ξύλινο δοχεῖο μέσα στό όποιο γίνεται τό κρασί καὶ μένει έναποθηκευμένο. Τό βαρέλι γίνεται ἀπό ξύλινες δούγες γύρω-γύρω, πού συγκρατοῦνται μέ στεφάνια ἀπό λαμαρίνα ή καὶ ξύλινα παληότερα. Στά πλάγια κλείνεται

μέ τά «φουντώματα». Στό μπροστινό φούντωμα φηλά βρίσκεται τό «πυρέλι», δηλαδή ξυλάκι πού βουλώνει τή μικρή τρύπα πού χρειάζεται τό βαρέλι νά πέρνει άερα. Στό κάτω μέρος ύπαρχει μεγαλύτερη τρύπα γιά νά προσαρμόζεται ή κάνουλα.

2. **Γαλίκι**, τό: Μεγάλο καλάθι πού χρησιμοποιεῖται γιά τή μεταφορά καί προσωρινή άποθήκευση τῶν σταφυλιῶν.
3. **Δερμάτι**, τό: Ήμικατεργασμένο δέρμα τράγου, ραμμένο μέ «σαραδωσιά» στό κάτω μέρος, κατάλληλο γιά τή μεταφορά μούστου, κρασιοῦ, λαδιοῦ ή καί νεροῦ.
4. **Κάδη**, ή: Λέγεται καί κρασόκαδη. Μία συνηθισμένη κάδη, χωρητικότητος 700 kgs περίπου, μέσα στήν όποια ρίχνονται τά τσίποπουρα καί ό μοῦστος γιά νά βράσουν.
5. **Κακάβι**, τό: Τό καζάνι.
6. **Κόφα**, ή: Τό ΐδιο μέ τό γαλίκι.
7. **Κοφίνι**, τό: Τό καλάθι.
8. **Κρεμαστάρες**, οι: Ψιλές βέργες ἀπό ράμνο ή ροδιᾶς, στά πολλά παραχλώναρα τῶν όποιων κρεμοῦσαν τά σταφύλια γιά νά τά διατηρήσουν μέχρι καί τῶν Χριστουγέννων ἀκόμα. Πολλοί τά κρεμοῦσαν σέ σπάρτα.
9. **Μέτρο**, τό: Εἰδικό χάλκινο δοχείο μέ τό όποιο μετροῦσαν τόν μοῦστο.
10. **Ρακοβάρελο**, τό: Βαρέλι στό όποιο βάζουμε ρακί, δηλαδή τσίπουρο.
11. **Ρακοκάζανο**, τό: Ό ἀποστακτῆρας μέ τόν όποιο βγάζουμε τό ρακί.
12. **Σκουμπάβλα**, ή: Δέρμα ήμικατεργασμένο, ἀπό τράγο, ὅπως ἀκριβῶς τό γδέρνουμε, πού φορτώνεται πάνω στό ζῶο μέ τή βοήθεια εἰδικής σχάρας, μέ τό ἄνοιγμα πρός τά ἐπάνω, κατάλληλο γιά τή μεταφορά τσίπουρων.
13. **Τουλούμι**, τό: Βλέπε δερμάτι.

ΣΤ. Είδη σταφυλιῶν

Οι ποικιλίες τῶν σταφυλιῶν είναι ὅσα καί τά χαλίκια τῆς ἀμμουδιᾶς, εἴπε κάποιος παληός. Ή Εύρωπη ἔχει τήν μεγαλύτερη ποικιλία καί ἔχουν μετρηθεῖ 5.700 είδη. Στήν Αττική ἔχουν μετρηθεῖ 200 είδη. Έμεις βρήκαμε στήν περιφέρειά μας τά παρακάτω:

1. Ἀγριπιώτικο, τό: Ἄσπρο, κρέμ, μέ μικρά καιφέ στίγματα. Εἶναι πολύ γλυκό καὶ κρουστό καὶ γιαυτό εἶναι κατάλληλο γιά γλυκό κουταλιοῦ καὶ γιά ἐπιτραπέζιο.
2. Ἀητονύχι, τό: Ἄσπρο: οἱ ρόγες του εἶναι μυτερές στήν ἄκρη. Κρουστό, δχι πολύ γλυκό καὶ κατάλληλο γιά κληματαριές.
3. Γαλανοκόριθο, τό: Ἐχει μαυρογάλαζιες ρόγιες μικρές, νόστιμο, καθαρό κρασοστάφυλο.
4. Κακοτρυγούσα, ḥ: Κλῆμα μέ πολλές παραφυάδες καὶ πάρα πολλά μικρά σταφύλια, τά δόποῖα ὅμως στό τέλος δέν ὡριμάζουν σωστά καὶ δέν τά τρυγούσαν.
5. Καστελλιώτης, δ: Λευκοκέρινο, μικρό, χωρίς καμιά ίδιαίτερη ἀξία. Κατάλληλο μόνο γιά κρασί.
6. Κέρινο, τό: Καθαρά ἐπιτραπέζιο σταφύλι. Ὅπως τό λέει τό δνομά του εἶναι λευκοκίτρινο, μέ ἀρκετά μεγάλες ρόγες καὶ ἀρκετά γλυκό.
7. Κοκκινάρα, ḥ: Κόκκινο μεγάλο σταφύλι. Ὕπαρχουν πάνω ἀπό 10 εἰδη. Ἄλλο μέ μικρές ρόγες, ἄλλο μέ μεγάλες καὶ ἄλλο μέ μέτριες, ὅπως ḥ «κρασοκοκκινάρα», ḥ φιλόρογη κ.ἄ. Ἄλλο μέ πολύ ἀρωματικό κι' ἄλλο πολύ γλυκό. Τό λένε καὶ «ροδίτη».
8. Κορίθι, τό: Μικρό, μαῦρο, μέ πυκνές, μικρές ρόγες, κατάλληλο γιά κρασί. Ἐνισχύει τόν μοῦστο μέ ἀρωματικά, χρῶμα καὶ βαθμούς.
9. Μοσχοστάφυλο, τό: Κυρίως εἶναι μαῦρο. Ἐχει μεγάλες στρογγυλές ρόγες. Βοηθᾶ στόν ἀρωματισμό τοῦ κρασιοῦ. Εἶναι καὶ ἐπιτραπέζιο.
10. Μουδιώτης, δ: Μαῦρο, μᾶλλον μικρό, μέ μικρές ρόγες καὶ πολύ γλυκό.
11. Ραβίστρα, ḥ: Ἐνα σταφύλι πού ἔχει λίγο ἀπ' τό Ἀγριπιώτικο, τό Σταματιανό καὶ τό κέρινο. Ὅχι πολύ μεγάλο, ἀλλά ἀρκετά γλυκό καὶ ἀρωματικό.
12. Ροδίτης, δ: Βλέπε «Κοκκινάρα».
13. Ροζακί, τό: Βλέπε «Σταφίδα».
14. Σαρίχι, τό: Μαῦρο, πολύ μεγάλο σταφύλι, κατάλληλο κυρίως γιά κληματαριά. Ἀρκετά ἀρωματικό καὶ γλυκό. Οι ρόγες του στρογγυλές καὶ δχι πολύ μεγάλες.

15. **Σιδερίτης**, δ: Κόκκινο, μακρύ, μέ πολύ ἀραιές, στρογγυλές ρόγες. Ή σάρκα είναι κρουστή, ἐπιτραπέζιο. Ἀρκετά δψιμο.
16. **Συλοπνίχτης**. ό: Μικρό, μαύρο, μέ πάρα πολύ σφιχτές, μικρές ρόγες, κατάλληλο γιά μοῦστο. Στιφύζει λίγο.
17. **Σταματιανό**, τό: Άλλου τό λένε Σαββατιανό. Μεγάλο ἀσπρό σταφύλι πού δίδει πολύ μοῦστο, ἀλλά χωρίς πολλούς βαθμούς.
18. **Σταματοκοκκινάρα**, ή: "Ἐνα σταφύλι πού μοιάζει μέ τήν κρασοκοκκινάρα.
19. **Σταφίδα**, ή: Ή λευκή. Μέτριο σταφύλι, μέ ρόγες στρογγυλές, χωρίς σπόρους, ἀρκετά γλυκό, πολύ πρώιμο, κατάλληλο γιά ἀποξήρανση. Μιά παραλλαγή τῆς ἀσπρης σταφίδας είναι τό «ροζάκι». Η μαύρη ἔχει τά ίδια χαρακτηριστικά μέ τήν ἀσπρη, ἀλλά ἔχει λίγο μικρότερες ρόγες.
20. **Φράουλα**, ή: Ἐπιτραπέζιο σταφύλι, νόστιμο μέ μεγάλες ρόγες πού ἔχουν χρώμα ροζέ - κρέμ.
21. **Φταφύρι**, τό: Ἀρκετά μεγάλο, μαύρο, νόστιμο μέ στρογγυλές ρόγες. Κατάλληλο γιά κληματαριά. Τό δνομά του προέρχεται ἀπ τό «έφτα φορές», γιατί τό πρώτο δέσιμο ἀκολουθοῦν καί ἀλλα καί ἔτσι ἔχουμε σέ δλη τή διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ καινούργια σταφύλια.
22. **Χειμωνιάτικο**, τό: Ἐπιτραπέζιο σταφύλι μέ κόκκινες, πολύ σκληρές, ρόγες, ἀρκετά δψιμο.
23. **Παρακούδουνο**, τό: Τό μικρό σταφύλι πού παρουσιάζεται στά κλήματα ώς δεύτερη γεναία.
24. **Κοτρίδι**, τό: Τό παρακούδουνο πού δέν προλαβαίνει νά ωριμάσει καί μένει ἀτρύγγητο.
- Τώρα τελευταῖα, μετά τήν ἀντικατάσταση αὐτῶν τῶν ἀμπελιῶν πού ξηράθηκαν ἀπ' τή φυλλοξήρα μέ νέα κλήματα, μᾶς ἥλθαν καί καινούργιες ποικιλίες, κυρίως ἐπιτραπέζιων σταφυλιῶν ὅπως τό «καρπινάλε» κ.ἄ.

Z. Προϊόντα

1. **Γλυκό κρασί**, τό: Αύτό πού ἔχει γλυκειά γεύση, ὅπως τό Σαμιώτικο.
2. **Ήμιγλυκο κρασί**, τό: Τό κρασί πού ἔχει γλυκιζουσα γεύση.

3. **Κοκκινέλι**, τό: Τό κρασί μέ κόκκινο χρῶμα διαφόρων ἀποχρώσεων. Στά τυποποιημένα τό βρίσκουμε μέ τό δνομα «ροζέ».
4. **Κρασί**, τό: "Όταν λέμε κρασί ἐννοοῦμε τόν νερωμένο οἶνο. Ἐπεκράτησε τό ἐπίθετο καί πήρε τή θέση τοῦ ούσιαστικοῦ. Πρόκειται γιά τό προϊόν πού γίνεται ὅταν ὀλοκληρώθει τό βράσιμο, δηλαδή ή ζύμωσις τοῦ μούστου καί τό ζάχαρο ἔχει μετατραπεῖ σέ οἰνόπνευμα.
5. **Λάγκιρο**, τό: Τό κρασί πού γίνεται ὅταν, τά στιμένα τσίπουρα τά ξαναρίχνουμε στήν κάδη, τά ποτίσουμε μέ νερό καί τ' ἀφήσουμε γιά πολλές ήμερες.
6. **Λιαστό**, τό: Κρασί πού δ μούστος ἔψυγε ἀπ' τή ρόγα τοῦ σταφυλιοῦ, χωρίς νά πατηθεῖ, ἀλλά μόνος του.
7. **Μαῦρο κρασί**, τό: Αύτό πού ἔχει σκοῦρο χρῶμα, τό δποτο πήρε ή ἐπειδή προέρχεται ἀπό μαῦρα σταφύλια ή ἐπειδή τό ἀφήσαμε ἀρκετές μέρες στήν κάδη μέ τά τσίπουρα μαζί.
8. **Μισοπετίμεζο**, τό: Προϊόν πού παίρνουμε ἀπ' τόν μισοβρασμένο μούστο, χωρίς δμως νά τόν ἀφήσουμε νά γίνει πετιμέζι. Χρειάζεται γιά ἐνίσχυση τῶν βαθμῶν, γιά μουσταλευριά κ.λπ.
9. **Μουσταλευριά**, ή: Κρέμα, πολύ γλυκειά, πού γίνεται μέ μισοπετίμεζο καί ἀλεύρι.
10. **Μουστόπιττα**, ή: Ή μουσταλευριά.
11. **Μούστος**, δ: Ό χυμός τοῦ σταφυλιοῦ, πρίν βράσει.
12. **Μουστοκούλουρα**, τά: Κουλούρια πού γίνονται μέ πετιμέζι καί είναι νόστιμα.
13. **Μπροῦσκο**, τό: Τό κρασί πού ἔχει λέγο στιφή γεύση, μαύρου κατά κανόνα.
14. **Νάμα**, τό: Λέγεται καί «Ἀνάμα». Είναι πολύ καλό κρασί πού χρησιμοποιεῖ δ παπᾶς γιά νά φτιάσει τή θεία κοινωνία.
15. **Πετιμέζι**, τό: Τό πολύ γλυκό προϊόν πού μᾶς δίδει δ μούστος ὅταν τόν βράσουμε στή φωτιά καί φύγουν ἔτσι ὅλα τά περιττά ύγρα καί μείνει τό ζάχαρο, ἀφοῦ δμως πρώτα προηγγθεῖ τό «κόψιμο».
- Όταν λέμε «κόψιμο» ἐννοοῦμε τήν παρακάτω ἐργασία. Τόν μούστο πού θέλουμε νά τόν κάνουμε μισοπετίμεζο ή ντετιμέζι τόν βάζουμε στή φωτιά καί μόλις αύτός φουσκώ-

σει λέγο, τότε τοῦ ρίχνομε μέσα λευκό χῶμα καί ἀν δέν υπάρχει τέτοιο καθαρή στάχτη. Τότε κόβεται ὁ βρασμός. Τὸν ἀφήνουμε καὶ ἀφοῦ κατασταλάξει καλά τὸ χῶμα ἢ ἡ στάχτη τὸ σουρώνουμε μέ ἔνα μάλλινο πανί γιά νά πάρουμε πλέον τὸ μοῦστο πάλι καθαρό. Αὐτὸν τὸν μοῦστο βράζουμε κατόπιν γιά νά τὸν κάνουμε μισοπετίμεζο ἢ πετιμέζι.

17. **Ραχί**, τό: Τό προϊόν πού μᾶς δίνει ἡ ἀπόσταξις τοῦ κρασιοῦ ἢ τῶν τσίπουρων. Λέγεται καὶ «τσίπουρο». Στήν Κρήτη τό λένε «τσικουδιά». Τό διπλῆς ἀποστάξεως ραχί πλησιάζει τό οἰνόπνευμα σέ βαθμούς.
18. **Ρετσίνα**, ἡ: Τό κρασί πού ἔχει ἀσπρό χρῶμα γιά τὴν περιφέρειά μας, δηλαδή τό «Λευκό», ἀλλά γιά ὅλες τίς ἄλλες περιοχές αὐτό πού ἔχει μέσα ρετσίνι.
19. **Ρετσινάτο**, τό: Αὐτό πού ἔχει ρετσίνι μέσα.
20. **Σουντζούκι**, τό: Καρύδι περασμένο σέ κλωστή 20-25 ἐκ. μάκρος πού τό τυλίγουν μέσα σέ μουσταλευριά, δπως ἀκριβῶς φτιάχνουμε τό κερί. Πολύ θερμαντικό.
21. **Τσίπουρο**, τό: Βλέπε «Ραχί».

Z. Εύχες

1. **Καλόπιοτα**: Τά κρασιά πού θά γίνουν νά είναι καλά, νά πίνωνται καλά, ἀλλά καὶ νά πίνονται μόνο σέ καλές ήμέρες καὶ ὅχι σέ κακές.
2. **Κανελάτα**: Τό ἵδιο μέ τό «Μοσχᾶτα».
3. **Μοσχᾶτα**: Εὔχονται τά κρασιά πού θά γίνουν νά μοσχοβολοῦν κρασί καὶ ὅχι ξύδι.
4. **Σέ γάμους καὶ χαρές**: Εὔχονται ὅλη ἡ παραγωγή νά καταναλωθεῖ μόνο σέ γάμους, μόνο σέ χαρούμενες μέρες καὶ ὅχι σέ πικραμένες.
5. **Χίλιες διπλωσές**: Εὔχῃ νά είναι ἡ παραγωγή πολλαπλάσια ἐπί χίλιες φορές.
6. **Χίλιες τάλιες**: Ἐπειδή ἐκεῖνα τά χρόνια δέν εἴχανε μολύβια καὶ χαρτιά, σημειώνανε τίς μονάδες μέ μία ἐγκοπή πού κάνανε σέ κάποιο ξύλο μέ τό μαχαίρι τους. Κάθε 10 ἐγκοπές φωνάζανε «τάλια» πού στά ἀρβανίτικα σημαίνει «δεκάς». Ἐπειδή δύμως ἀκουγότανε ἡ λέξις τάλια, ἡ ἐγκο-

πή πηρε τό δνομα αύτό και σήμερα δταν λέμε τάλια
έννοούμε έγκοπή. Ή εύχη λοιπόν ήθελε χλιες δεκάδες νά
είναι ή παραγωγή.

7. Χλιες μουντζούρες: Είναι ή ίδια εύχη μέ τήν προηγου-
μένη. Έδω διντί νά χαράσουμε στό ξύλο τίς μονάδες, τίς
σημειώνανε μέ ένα κάρβουνο.

8. Μέτρα

Τό μέτρημα τοῦ μούστου καί τοῦ κρασιοῦ σέ πολύ λίγες περι-
πτώσεις γινόταν μέ τό ζύγι. Τά σταφύλια μόνο ζύγιζαν.

Ως μονάδα βάρους είχαν τήν διά ή δποία είχε 400 δράμια καί 44
δικάδες έκαναν ένα «καντάρι» δηλαδή ένα «Στατήρα».

Ἐπίσης 4 δικάδες έκαναν ένα «κανάτι» καί δικώ (8) κανάτια έκα-
ναν ένα «Μέτρο». Δηλαδή τό 1 μέτρο είχε 32 δικάδες.

Κανάτι ύπηρχε είδικό χάλκινο σκεύος πού τό χρησιμοποιούσαν
μόνο γιά τό μέτρημα τοῦ μούστου.

9. Προλήψεις – Παροιμίες

α'. Προλήψεις

- Τῶν Φώτων ἀσημώνουμε τά βαρέλια καί μετά ἀπ' αύτό γίνε-
ται ή δειγματοληψία τῶν κρασιῶν, γιά νά καθορισθεῖ καί ή
προτεραιότητα ἀνοίγματος τῶν βαρελιῶν.
- Τήν πρώτη Φεβρουαρίου, γιορτή τοῦ Ἅγιου Τρύφωνα δέν κλα-
δεύουν τ' ἀμπέλια γιά νά μή κοποῦν.
- Τήν ἐνδεκάτη Φεβρουαρίου, τοῦ Ἅγ. Βλασίου δέν μπαίνουν στ'
ἀμπέλια γιά νά κάνουν αύτά καλούς βλαστούς.
- Τή μεγάλη Παρασκευή δέν πίνουν κρασί, γιατί αύτό είναι τό
αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Πίνεται δμως τό ούζο, τό δποίο δνομάζουν
δάκρυ τῆς Παναγίας.
- Τήν πρώτη Πέμπτη τοῦ Πάσχα δέν ἀπλώνουν οι γυναίκες
ἄσπρα ροῦχα γιά νά ἀποφύγουν τό χαλάζι, ἐνῶ τίς τρεῖς πρώ-
τες Πέμπτες τοῦ Πάσχα δέν μπαίνουν στ' ἀμπέλι γιά νά μή
μπει τό «κουφό», δηλαδή νά μήν ἀρρωστήσουν τά σταφύλια
ἀπό τό κούφωμα.
- Τήν ἔκτη Μαΐου, τοῦ Ἅγ. Σεραφείμ, δέν μπαίνουμε στ' ἀμπέλι,
γιά νά τό προφυλάξουν ἀπ' τήν δικρίδα.

- "Οταν χυθεῖ τό κρασί εἶναι γούρι. "Οταν ὅμως χυθεῖ ρακί εἶναι κακό σημάδι καί γιά νά τό ἀποφύγουμε πρέπει νά ρίξουμε πάνω λίγο νερό.
- "Οταν ἀνοίξεις καινούργιο βαρέλι καί χρειασθεῖ νά δώσεις κρασί πρέπει αὐτό πού δίνεις γιά πρώτη φορά, νά τό κάνεις ἀπόπιωμα, πίνοντας ἔστω καί μία γουλιά.

β'. Παροιμίες

- «"Οποιος ἔχει ἀμπέλι ἀς βάλει δραγάτη". Θέλει νά πεῖ ὅτι ὅποιος ἔχει κάποια περιουσία πρέπει νά ἔχει καί τήν εὐθύνη τῆς φύλαξής της.
- «Τ' ἀμπέλι δέν θέλει προσευχή, ἀλλά τσαπί». Χρειάζεται δηλαδή ρεαλισμός γιά νά ἔχουμε θετικά ἀποτελέσματα.
- «Ἄγαλια – ἄγαλια φύτευε ὁ γεωργός τ' ἀμπέλι, ἄγαλια – ἄγαλια γίνεται ἡ ἀγουρίδα μέλι». Συνιστᾶ ὑπομονή, πού μόνο καλά φέρνει.
- «Τ' ἀμπέλι θέλει ἀμπελουργό, νοικοκυρά τό σπίτι» ή «καί τό καράβι ναύτες». Δείχνει τήν ἀξία τῆς εἰδικότητας.
- «Στήν ἄκρη σπίτι, στή μέση ἀμπέλι». Τό σπίτι θέλει ἐλευθερία, ἐνώ τό ἀμπέλι ἀσφάλεια.
- «Κουβαλάει κρασί καί πίνει νερό». Ἡ σχετική ἀρχαία ἡταν «Δέλφοισι θύσας, αὐτός οὐ φάγη κρέας».

10. Τραγούδια

1. ΣΕ ΤΟΥΤΟ ΤΟΝ ΚΑΛΟ ΣΟΦΡΑ

Σέ τοῦτο τόν καλό σοφρά
σέ τοῦτο τό τραπέζι
Θεός βλογάει τό κρασί¹
Θεός καί τό τραπέζι.

Τρία κοράσια μᾶς κερνᾶν
κι' οἱ τρεῖς μπιρμπιλομάτες.
Ἡ μιά κερνάει μέ τό γυαλί
ἡ ἄλλη μέ τό κρυστάλλι
κι' ἡ τρίτη ἡ καλύτερη
μέ τό χρυσό τό τάσι.

2. ΣΕ ΤΟΥΤΗΝ ΤΑΓΛΑ Π'ΟΥΜΑΣΤΕ

Σέ τούτη τήν ταύλα ποῦμαστε
 σέ τοῦτο τό τραπέζι
 τρεῖς μαυρομάτες μᾶς κερνοῦν
 κι' οἵ τρεῖς μπιρμπιλομάτες.
 (κοντούλες καὶ γεμᾶτες).
 Ἡ μιά κερνᾶ μέ τό γυαλί
 κι' ὅλῃ μέ τό κρυστάλλι
 ἡ τρίτη ἡ καλύτερη
 μέ τ' ἀσημένιο τάσι.

3. ΝΑ'ΜΟΥΝ ΣΤΑ ΣΑΛΩΝΑ ΕΛΗΑ

Νά' μουν στά Σάλωνα ἐληγά
 καὶ στήν Δεσφίνα κλῆμα¹
 Νά' μουν καὶ στήν Ἀράχωβα
 δραγάτης στά κορίτσια.
 Τ' ἀκοῦτε σεῖς ἀνύπαντρες
 καὶ σεῖς οἱ παντρεμένες
 τό Μάη κρασί μήν πίνετε
 κι' ἔξω μή κοιμηθεῖτε
 τό μάθανε τρεῖς μόρτηδες
 καὶ τρυγυρνοῦν τή νύχτα.

4. ΑΜΠΕΛΙ ΜΟΥ ΠΕΡΗΦΑΝΟ

Ἀμπέλι μου περήφανο
 καὶ κοντοκλαδεμένο,
 γιά δέν ἀνθεῖς, γιά δέν καρπεῖς,
 σταφύλια γιά δέ βγάζεις;
 "Ἐννοια σου σύ παλιάμπελο
 κι' ἐγώ θά σέ πουλήσω.
 — Μή μέ πουλᾶς ἀφέντη μου
 κι' ἐγώ σέ ἔξεχρεώνω.
 Γιά βάλε νιούς καὶ σκάψε με
 γερόντους κλάδεψέ με.

1. Ἄλλοι λένε: «καὶ στή Βοστίσα κλῆμα».

Βάλε γριές μεσόκοπες
νά μέ κορφολογήσουν.
Βάλε καί λιανοκόριτσα
νά μέ βλαστολογήσουν.
Τότε ἀνθῶ, τότε καρπῶ
τότε σταφύλια βγάζω,
κάνω σταφύλια κόκκινα
καί τό κρασί μοσχᾶτο.

5. ΜΠΑΙΝΩ ΜΕΣ' ΤΑ ΜΠΕΛΙ

Μπαίνω μέσ' τά μπέλι σά νοικοκυρά
νά κι' δ νοικοκύρης ἔρχετε ἀπό χοντά.

"Ἐλα νοικοκύρη νά τρυγήσουμε
κόκκινα σταφύλια νά πατήσουμε
κόκκινα σταφύλια νά τρυγήσουμε
δμορφα κορίτσια νά φιλήσουμε.

Κάδους καί βαρέλια νά γιομίσουμε
καί γλυκό κρασί νά πιοῦμε νά μεθύσουμε
κι' ὅλο τὸν χειμώνα νά γλεντήσουμε.

Δέν συμπεριλαμβάνονται ἐδῶ τά τραγούδια πού δέν ἀνήκουν
στήν κατηγορία τῶν δημοτικῶν, δπως αὐτά τῆς καντάδας καί τῆς
ταβέρνας. Δηλαδή σάν τά: «Ο Μπεκρῆς», «Πιέ το», «Κοπάνα το»,
«Κρασοκουβέντες», «Ἄν ήσουν θάλασσα κρασί» κ.ἄ.

ΤΑ ΟΜΟΤΡΟΠΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΗΘΗ

ΟΠΩΣ ΑΥΤΑ ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΝΤΑΙ ΜΕΣ ΑΠ' ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΚΙ ΑΘΛΗΜΑΤΑ

**ΕΙΣΗΓΗΣΗ-ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΣΤΟ 9ο
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΤΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΩΝ Β/Δ ΔΩΡΙΔΑΣ –
ΣΑΒΒΑΤΟ 10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 2002, ΣΤΟΝ ΖΩΡΙΑΝΟ**

Από τό δάσκαλο Γιάννη Ήλιόπουλο

Κεντρική συνιστώσα τής Έθνικής Συνείδησης και τής Ένότητας τού Έλληνικού Λαοῦ, θεωρεῖ ό Κων/νος Παπαρηγόπουλος, ό Ιστορικός, τόν Κοινοτισμό, τό θεσμό τής Κοινότητας, τό Λίκνο τής Δημοχρατίας, πού στήν ἔξελικτική πορεία τοῦ χρόνου πήρε διάφορες μορφές: 'Ομηρικά Κράτη, Κλασικές Πόλεις-κράτη, Κοινότητες περιόδου Τουρκοχρατίας, Κοινότητες Έλλήνων Έξωτερικοῦ – παλαιότερες και σημερινές – μέ προέκτασή τους στίς σημερινές μορφές τῶν Εύρωπαικῶν Κοινοτήτων, χωρίς νά χάνει, ό Κοινοτισμός, τό βασικό του χαρακτήρα, πού δέν είναι ἄλλος, ἀπό τό σέ ἐγρήγορση ἀνθρώπινο δυναμικό. ού ἔχει, μ' ἄλλα λόγια και διατηρεῖ τούς πολίτες ἐνεργούς κι εὐαισθητοποιημένους σ' ὅλα τά ζητήματα, πού ἀφοροῦν τήν Κοινότητα, ἀλλά και πέρ' ἀπ' αὐτά.

Κι δοι έμεις, Ζωριανίτες και Δωριεῖς ἀδελφοί, ἔχουμε τήν ὑψηστη τιμὴ, νά μαστε χωριανοί, κοντοχωριανοί και πατριώτες τοῦ ἀνθρώπου, πού μελέτησε συστηματικά και ἐπιστημονικά τήν 'Ιδεά τοῦ «Κοινοτισμοῦ», Ίδεα, πού σήμερα προσπαθεῖ, νά βρει τήν ἔκφρασή της στό ὑπό ἔξελιξη Πανευρωπαϊκό 'Ομόσπονδο 'Περικράτος τῶν Εύρωπαικῶν Κοινοτήτων, δηλαδή τοῦ Διανοούμενου και ποιητή, τοῦ Ζωριανίτη Κώστα Δημητρίου Καραβίδα (1890-1974), τοῦ «Πρίνου» τῆς Δωρίδας, ὅπως πολύ χαρακτηριστικά, ἀλλά και πολύ εὕστοχα ὀνομάστηκε και τοῦ δποίου τίς «Κοινοτικές Θεωρίες», διναλύει και

μελετάει καὶ προβάλλει σέ τοπικά καὶ διεθνή πνευματικά Συνέδρια καὶ Συμπόσια ἡ «Ἐταιρεία Κοινοτικῶν Μελετῶν Κωνσταντίνος Καραβίδας».

Ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος (1813-1881) καὶ ἀργότερα ὁ Φέδων Κουκούλες (1881-1955), μέ τὴν προβολή τῆς Ἰστορίαςκαὶ τοῦ Πολιτισμοῦ τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπονομαζόμενου Βυζαντινοῦ, ἔξετύλιξαν τὸ νῆμα τῆς συνέχειας τῆς Ἑλληνικῆς παράδοσης στὸν τόπο μας, γιά νά ὀλοκληρωθεῖ τό ἔργο αὐτό μέ τίς Λαογραφικές μελέτες τοῦ Εἰκοστοῦ αἰώνα, καθὼς ὁ πρωτοπόρος Νικόλαος Πολίτης - Καθηγητής Φιλοσοφίας καὶ θεμελιωτής τῆς ἐπιστημονικῆς Λαογραφίας στὴν Ἑλλάδα, μᾶς ἔδειξε τούς δρόμους προσέγγισης καὶ μελέτης, κατά τρόπο ἐπιστημονικό, τῆς Λαογραφίας καὶ τοῦ Λαϊκοῦ μας Πολιτισμοῦ...

Αὐτός ὁ πατέρας τῆς Λαογραφικῆς Ἐπιστήμης στὴν Ἑλλάδα, δηλαδή ὁ Νικόλαος Πολίτης, σάν «μαγιά» τῆς διάπλασης τῆς Συλλογικῆς συνείδησης τῆς Ἐθνικῆς μας ἐνότητας, θεωρεῖ τά «Ομότροπα Ἡθῆ» τοῦ Ἡροδότου, δηλαδή τὴν Κοινότητα τῶν Ἡθῶν κι Ἐθίμων, τῶν Δοξασιῶν καὶ τῶν Παραδόσεων, τῆς Ἀντιλήψεως τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, τῆς ἀντιμετώπισης δηλαδή τῆς ἀτομικῆς μοίρας καὶ τοῦ συλλογικοῦ πεπρωμένου.

Αὐτές οἱ καταστάσεις, κατά τὸν κορυφαίο γλωσσολόγο μας Γεώργιο Χατζηδάκη (1848-1941) – «Σύντομη Ἰστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης», Ἀθῆναι 1915 – τὸ σχετικό του ἔργο, ἔξωτερικεύεται, κατά περίπτωση, μέ τὴν Κοινή Γλώσσα, πού διαμορφώνει συμπορεύεται καὶ παρακολουθεῖ καὶ ἀποδεικνύει τὴ συνέχεια τοῦ πολιτισμοῦ. «Αὕτη δέ τό ἐλληνικόν ἐόν δημαιμόν τε ὁμόγλωσσον». Ἡροδότου 1-15 καὶ 8-144. Κι ἀκόμα ἔξωτερικεύονται, μέ τὴν προσήλωση στὴν κοινή Θρησκεία (Τό Ὁμόθρησκον), πού γιά τούς Ἑλληνες τῆς ξένης, ἐπέχει τῇ θέσῃ τῆς κοινῆς Πατρίδας, μέ τὴν ἔννοια τοῦ «Ομόθρησκου, δημόγλωσσου, δημαιμου».

Κι ἀκόμα, μέ τὴ συνειδητή ἐφαρμογή τῶν κοινῶν γραπτῶν ἡ καὶ ἄγραφων κανόνων, τοῦ λόγου καὶ λαϊκοῦ δικαίου, πού ρυθμίζει τῇ δημόσιᾳ καὶ ιδιωτικῇ ζωῇ, διηλαδή διαβάζουμε στὸν Πίνδαρο – στίχοι 12 καὶ 38 καὶ στὴν Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλῆ – στίχος 456: «Οὐ γάρ τίνυν τε καχθές, ἀλλ’ ἀείποτε ζῆ ταῦτα. Κ’ οὐδείς οἶδες ἔξότου ἐφάνη», πού ἀναφέρονται στὴν ἐφαρμογή κοινῶν, πανελλήνιων νόμων, τῶν ὅποιων ἡ ἀρχή χάνεται στό βάθος τοῦ χρόνου.

Τά ΐδια μηνύματα έρχονται και ἀπό τόν Μεσαιωνικό Ἐλληνισμό, μέ τή διακήρυξη τοῦ Πλήθωνα Γεμιστοῦ, φιλοσόφου τοῦ Μυστρᾶ, λίγο πρὶν ἀπ' τίν "Ἀλωση τῆς Πόλης": «Ἐσμέν γάρ Ἐλληνες τό γένος, ως ἡ τε φωνή και ἡ Πάτριος Παιδεία μαρτυρεῖ».

Σχετικά, ὁ πανεπιστημιακός δάσκαλος Ι. Πανταζόπουλος, σέ μελέτη του δημοσιευμένη στό περιοδικό «Νέα Κοινωνιολογία», τεῦχος 16 τοῦ 1992 και μέ τίτλο: «Ο Κώστας Δ. Καραβίδας και ὁ σχεδιασμός τῆς Κοινοτικῆς Δημοκρατίας», ἀναφέρει: «... Τά "Ομότροπα ἥθη" και δοἱ συνδέονται ἐνοιολογικῶς μέ αὐτά ἐκφράζουν ὀντιλήψεις προσκείμενες στό φυσικό δίκαιο και εἶναι, κατά περίπτωση ἰσοδύναμα μέ τίς ἔννοιες γένος, ἔθνος, κράτος, λαός, χῶμα, πατρίς, μέ τίς ὅποιες ἄλλοτε ταυτίζονται κι ἄλλοτε διαστέλλονται, πράγμα πού συμβαίνει εἰδικώτερα, δταν διασπάται, κλονίζεται ἢ ἀπειλεῖται ὁ κόσμος τοῦ κοινοῦ πεπρωμένου, πού ἰδιαίτερα σέ κρισιμες καταστάσεις διαδραματίζει συνεκτικό ρόλο ἢ ἐπίσης, δταν ἀπό τήν ὑποκειμενική πλευρά δέν συντρέχει τό στοιχεῖο – βίωμα τῆς πολιτιστικῆς ταυτότητας».

Ἄλλ' ὅταν πρόσφατα ἀνέκυψε τό ἔρωτημα, γιά τό ποιός εἶναι Ἐλληνας και κατά προτεραιότητα δικαιούμενος νά κρατάει, κατά τίς παρελάσεις και ὅχι μόνο, τό σύμβολο τῆς ἐλληνικῆς πατρίδας, δηλαδή τήν Ἐλληνική Σημαία, οἱ ίδιότητες τῶν πολιτῶν, πού τούς χαρακτηρίζουν «Ἐλληνες», ξανάρθαν στό προσκήνιο και στήν ἐκ νέου συζήτηση και θεώρηση.

Βέβαια, ἡ ἐπίσημη ἀποφη, πού διατυπώθηκε ἀπό τόν Ἐξοχότατο Πρόεδρο τῆς Ἐλληνικῆς Δημοκρατίας, τόν ἔξαίρετο κύριο Κωστή Στεφανόπουλο, γνωστή ἄλλωστε ἀπ' τά κλασσικά χρόνια, ὅτι «Ἐλληνας εἶναι, ὅποιος ἔτυχε ἢ τυγχάνει ἐλληνικῆς παιδείας», εἶναι κεφαλαιώδους σημασίας ἀπό πολλές ἀπόψεις, πού ἀφοροῦν τόν πνευματικό κυρίως ἐλληνικό πολιτισμό και ἀπό αὐτή τήν ἀποφη και οἱ ξένοι λαοί, πού σπουδάζουν τά ἐλληνικά πνευματικά ἐπιτεύγματα και τυγχάνουν ἐλληνικῆς παιδείας, εἶναι κι αύτοί Ἐλληνες ἢ αἰσθάνονται σάν Ἐλληνες, κι ἀγαπᾶνε τήν Ἐλλάδα και μάλιστα πολλοί, περισσότερο, ἐνδεχόμενα, ἀπό κάποιους γνήσιους Ἐλληνες.

Ἡ ἀποφη αὐτή, δσο και ἀν ἔχεται ἀληθείας, δσο και ἀν εἶναι πραγματικότητα σέ μεγάλο βαθμό, δσο κι ἀν μᾶς τιμᾶ, μᾶς ἀρέσει, μᾶς κολακεύει και μᾶς εἶναι εὐχάριστα δεκτή, ἐν τούτοις δέν εἶναι ἀρκετή.

Δέν ἀγκαλιάζει ὀλόκληρη τὴν ἔννοια τοῦ «Ἐλληνα», ὅπως τὴν καταλαβαίνουμε ἐμεῖς, πού ζοῦμε στὴν Ἐλλάδα, ὅπ' τὰ προγονικά μας χρόνια κι ἔχουμε τύχει τῆς Ἐλληνικῆς Παιδείας.

Αὐτός δὲ δρισμός, μᾶς ἀφήνει λιγάκι μετέωρους κι ὅχι πλήρως ἴκανο ποιημένους κι ὀλοκληρωμένους, ἂν δέν παίρνουμε μέρος καί στὰ δρόμενα τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ. Τό ἐπεξηγεῖ αὐτό δὲ Νικόλαος Πολίτης (1852-1921) στὰ «Λαογραφικά του Σύμμεικτα». Σελίδα 14 (Ἀθῆναι 1920). Εἶναι ἀνάγκη, νά διαβάσουμε ἐδῶ καί νά προσέξουμε, πῶς εἴναι διατυπωμένη ἡ ἀποφή τοῦ κορυφαίου μας Λαογράφου: «Ἐδραίον θεμέλιον τῆς ἑθνικῆς συνειδήσεως ἀποτελεῖ πρό παντός ἡ κοινότης τῶν ἥθων καί τῶν ἔθιμων, τῶν δοξασιῶν καί τῶν παραδόσεων, τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου καί τῆς ἐκδηλώσεως τῶν συναισθημάτων καί ἐπί πᾶσιν, ἡ κοινότης τῶν πόθων καί τῶν ἐλπίδων».

Ωστε, λοιπόν, τά «Ομότροπα ἥθη», ἡ κοινότητα δηλαδή τῶν ἥθων, ἔθιμων καί δοξασιῶν τοῦ λαοῦ μας εἴναι τό ἄλλο μισό, πού μαζί μέ τὴν Ἐλληνική Παιδεία ὀλοκληρώνουν τὴν ἔννοια τοῦ Ἐλληνα καί τῆς Ἐλληνίδας.

Ἄγαπητοί σύνεδροι,

Δέ χρειαζόμαστε κι ἄλλες ἐπιστημονικές θεωρίες κι ἀποδείξεις, γιά τὴν ἀξία πού ἔχουν τά κοινά μας ἥθη. Οἱ ἔδιοι ἐμεῖς, αἰσθανόμαστε τὴν ἀνάγκη νά τά ἐκφράσουμε καί νά συμμετέχουμε στίς διαδικασίες ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ. Γι' αὐτό καί μέ ἀνέκφραστη χαρά, σέ κάθε εύκαιρια, ξαναγυρίζουμε στὰ ὄρεινά χωριά μας, στίς πατρογονικές μας ρίζες, γιά νά βιώσουμε τά πατροπαράδοτα ἥθη μας, πού θά μᾶς δώσουν χαρά καί θά μᾶς γεμίσουν καρτερία γιά τό ύπόλοιπο τοῦ χρόνου στίς πολιτείες, ὅπου οἱ περισσότεροι ἀπό μᾶς ζοῦμε, γιατί ἐδῶ στά χωριά μας, στή γῇ τῆς Δωρίδας μας, μποροῦμε νά ἐκφραστοῦμε ἔθιμικά, πιό ἐλεύθερα κι ἀνετα, φυσικά κι ἀβίαστα. Γνωστό είναι, ὅτι στίς μικρές καί κλειστές κοινωνίες τά διμότροπα ἥθη διαβιοῦνε καλύτερα.

Άλλα ποιά, τέλος πάντων, είναι τά «Ομότροπα ἥθη», γιά τά ὅποια σήμερα θ' ἀναφερθοῦμε καί γιά τὴν ἀξία τους ἀφιερώσαμε τή μέχρι τώρα εἰσαγωγική ἐνημέρωση;

Πρόκειται γιά τὸν τρόπο πού φτιάχνουμε τά σπίτια μας, γιά ὅσα συνδέονται μέ τὸν τρόπο διατροφῆς μας, γιά τίς ἐνδυμασίες καί τὸν καλλωπισμό μας ἡ μήπως γιά τὴν κοινωνική μας δργάνωση, τά οίκο-

γενειακά έθιμα, τά έθιμα τής τελευτῆς ή τής ζωῆς τῶν γεωργῶν και τῶν κτηνοτρόφων μας;

Μήπως γιά τό Λαϊκό μας δίκαιο, τά έθιμα τής Λατρείας, τή δημαρδή λαϊκή φιλοσοφία και Ιατρική;

Κι ἀκόμα, μήπως πρόκειται γιά τή λαϊκή μας Φιλολογία, τά δημοτικά τραγούδια, τή Μουσική, τούς Χορούς, τή Μαντική, τήν Άστρολογία, τίς Μαγείες και Δεισιδαιμονίες τοῦ λαοῦ, πού ἐπιζοῦν ἐπί αἰῶνες ή τή λαϊκή μας καλλιτεχνία;

Ἀπέραντο εἶναι τό λειβάδι τής λαογραφίας τῶν διμότροπων ἡθῶν μας κι ἐμεῖς σήμερα σ' αὐτό θά βγοῦμε, νά παλέουμε και ν' ἀθληθοῦμε, δύο βήματα μόλις ἀπ' τήν Ἐλληνική Ὄλυμπιάδα τοῦ 2004, ὅπου θά βροῦμε ἔλληνες ν' ἀγωνίζονται ὅπως κι οἱ ἀρχαῖοι, χωρίς ἀναγκαῖα νάναι καιί ὁμόγλωσσοι καιί δμαιμοι καιί ὁμόθρησκοι, ἀλλά μύστες τῶν κοινῶν ἡθῶν καιί δοξασιῶν, μύστες τοῦ κοινοῦ γνωρίσματος τῶν Ἐλλήνων, ὅπως αὐτό διαμορφώθηκε διαχρονικά ἀπ' τά προμηρικά χρόνια, πέρασε ἀπ' τό Βυζάντιο καιί ζεῖ στήν ἐποχή μας.

“Ωστε, πρόκειται γιά τίς «Παιδιές και τ' Ἀθλήματα ή καλύτερα τά παιγνίδια και τ' ἀθλητικά ἀγωνίσματα». Πρόκειται συγκεκριμένα γιά τά «ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΚΙ ΑΘΛΗΜΑΤΑ», πού ἐμεῖς οἱ «κάποιαις ἥλικιας», λέει, ἄνδρες και γυναῖκες, βιώσαμε, νοσταλγοῦμε, ξαναπαίζουμε εύκαιριακά ή διδάσκονται πρός τούς νέους, πρός τούς δρούσους – «Πάση θυσία» –, ἐπιβάλλον οἱ καιροί νά μεταβιβαστοῦν.

Πρέπει ἐδῶ νά διευκρινίσουμε, ὅτι δέν εἶναι κατάλληλος ὁ χρόνος και οἱ τρέχουσες συνθήκες, γιά νά ἐρευνήσουμε κι ἀναλύσουμε τά Παιδικά Παραδοσιακά Παιγνίδια ἀπό ἀποφη Ψυχολογίας, Παιδαγωγικῆς, Ἰστορίας τοῦ Πολιτισμοῦ, Ιατρικῆς, Γγεινής, Φιλοσοφίας, Βιολογίας και τῶν ἀλλων ἐπιστημῶν, πού συνδέονται μέ τό θέμα τῶν παιδικῶν παιγνιδιῶν κι ἀθλημάτων ή τής Άναψυχῆς, Αἰσθητικῆς κ.λπ. Σπουδαιότατες αὐτές οἱ ἐρευνες, ἀλλά δέν εἶναι αὐτῆς ἐδῶ τής ὥρας.

Ἐντοπίζουμε τήν ἔννοια «Παίγνιο-Παιγνίδι» στήν Παιδιά, στήν πράξη, πού γίνεται γιά Ψυχαγωγία και «παιγνίδια» ἐννοοῦμε τ' ἀθύρματα, τ' ἀντικείμενα μέ τά ὅποια «Τά παιδιά παιζει!». Κοί μάλιστα «Παιζει», δ.τι Ἰστορικά ἀπό τή ζωή τής φυλῆς ἔχει «μεταλαχθεῖ» σέ παιδικό παιγνίδι και μέ τή μορφή αὐτή ἔφτασε στίς μέρες μας.

Γιά παράδειγμα τό παιγνίδι «Κλέφτες», ἀναφέρεται στή ζωή και

δράση τῶν Κλεφταρματωλῶν τῆς τουρκοκρατίας κι ἔφτασε σέ μᾶς μέ τό γνωστό τρόπο, πού τό παιζαμε μικρά παιδιά, ἐδῶ στή Δωρίδα.

Βέβαια τά ήλεκτρονικά παιγνίδια, τά «φρουτάκια», οἱ «Κλέφτες κι Ἀστυνόμοι» κ.λπ. μπορεῖ νά ἐκφράζουν ἀπόφεις τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, ἀλλ’ ἐνδιαφέρουν ἄλλη μελέτη, ὅπως καί οἱ μεταφορικές ἔννοιες, ὅπως τό «Παιγνίδι τῆς μοίρας», τό «Πολιτικό παιγνίδι» καί ἄλλες τέτοιες ἔννοιες.

Ἐδῶ γίνεται λόγος γιά τήν κύρια ἀπασχόληση τῶν παιδιῶν γιά φυχαγωγία καί τέρψη, τελείως ἐλεύθερα κι αὐθόρμητα. Τό παιγνίδι στενότατα συνδέεται μέ τήν παιδική ζωή καί τή γεμίζει. Είναι βιολογική ἀνάγκη κι ἄρα σπουδαῖος ὁ ρόλος τῆς ἀναφορᾶς σ’ αὐτό.

Τά παραδοσιακά παιδικά παιγνίδια γιά ἀγόρια, γιά κορίτσια, τά μικτά, τά φιλικά, τά ἀνταγωνιστικά, τά ζευγαρωτά, τά ὁμαδικά καί λοιπά χρειάζονται χῶρο γιά ἀνάπτυξη. Χῶρο ἐσωτερικό, κλειστό τό Χειμῶνα, ἐλεύθερο, ἀνοιχτό, φυσικό ἡ τεχνικά κατασκευασμένο γιά τά ἐποχιακά παιγνίδια καί τ’ ἀθλήματα.

Στούς χώρους αὐτούς ἐφευρέθηκαν στήν ἀρχή ἀπ’ τά ἵδια τά παιδιά, ἀπό ἔμφυτη δρμή γιά μίμηση, γιά κίνηση, γιά δράση καί τυποποιήθηκαν, ἀπ’ τίς ἐπερχόμενες γενιές, ἀπ’ τήν ἐπέμβαση τῶν γονιῶν, ἀπ’ τήν παράδοση.

Ζώντας τά παιδικά μας χρόνια στή Δωρίδα, βιώνοντας τά ἐπόμενα καλύτερα χρόνια στόν ἵδιο τόπο καί διατρέχοντας τά τελευταία στή Δωρική γῆ, παιζαμε καί γνωρίσαμε πολλά παραδοσιακά παιγνίδια, πού διαδοποιημένα περιγράφονται κι ἀναλύονται σέ ἵδια Συλλογή μέ τό γενικό τίτλο: «Παιζούμε; Φωκικά παραδοσιακά παιγνίδια» καί ἀναφορά στήν ἰδιαιτερότητα τῶν ἀντίστοιχων παιγνιδιῶν τῆς Δωρίδας.

Σ’ αὐτό τό συγκεντρωμένο ὑλικό διακρίνει κανείς παιδικά παιγνίδια Πανελλήνιου χαρακτήρα, πού δείχνουν τή συμμετοχή τῆς Δωρίδας στήν κοινή παράδοση τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά καί παιγνίδια, πού παιζονται μόνο στό Δωρικό χῶρο, πού φανερώνουν μέ τή σειρά τους τήν ἰδιαίτερη συμβολή τοῦ τόπου μας στήν διατάξη κοινή, πανελλήνια παράδοση, πού δείχνουν καί φανερώνουν τήν πολιτιστική προσφορά, τή δημιουργική, ἄν θέλετε, ὥρα τῆς Δωρίδας.

Ἡ ἔρευνα, μᾶς ὁδήγησε στήν καταγραφή καί κατάταξη μιᾶς σειρᾶς Παραδοσιακῶν Παιδικῶν Παιγνιδιῶν, πού είναι γνωστά μέ τά ὄνόματα:

A: Άτομικά παιγνίδια κι άθληματα, Έσωτερικού ή Έλευθερου χώρου.

B: Ζευγαρωτά Παιγνίδια, Φιλικά ή Άνταγωνιστικά – Κλειστού ή Έλευθερου χώρου.

Γ: Όμαδικά Παιγνίδια, Φιλικά ή Άνταγωνιστικά.

Η Όνομαστική άναφορά στά Παιγνίδια και τ' Άθληματα, είναι ή διαλόγουθη:

Πρώτα τά Λαχνίσματα, δηλαδή ό τρόπος που ξεκινάει ένα παιγνίδι και ή πρωτιά σ' αύτό.

ΛΑΧΝΙΣΜΑΤΑ

Πανελλήνια:

Τά ξυλάκια.

Τό μαντήλι.

Οι συνθηματικές λέξεις.

Τά πόδια.

Τό χαλίκι.

Η πλάκα.

Τό «κορώνα–γράμματα».

Οι γροθιές.

Τά στιχάκια (Πιπεριά – αμ–στρα–ντάμ,
μηλιά, ἄλφα–βῆτα κ.λπ.)

Τό «ηλιος–βροχή».

Η κλήρωση¹.

Δωρικά:

Ο Πίτσιος.

Η Γρούνα.

Τό τρέξιμο.

Τό μέτρημα.

Τά στιχάκια (Κομπανιά,

πέντε φούσκες,

μέτρημα, τίρι–λίρι, τέντζερης,

Άφροδίτη, κ.λπ.)

Η Κατανομή τῶν παιγνιδῶν²:

Τά Παραδοσιακά Παιδικά Παιγνίδια μποροῦν νά καταταχοῦν σέ τέσσερες Κατηγορίες και κάθε μιά διπλάνης σε Όμάδες, δημοσιεύονται παρακάτω:

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Α': Άτομικά παιγνίδια και άθληματα.

Όμάδα 1η

Παιγνίδια έσωτερικου χώρου
(Ενόργανα):

Όμάδα 2η

Παιγνίδια έλευθερου χώρου:
1. Άετός (Α).

1. Γ. Ταρσούλη: «Τά Παιγνίδια μας». Ο.Ε.Δ.Β. 1979.

2. Βλέπε και Εισαγωγική άναπτυξη κάθε Κατηγορίας.

1. Ἀναπαραστάσεις (A) ³ .	2. Ἀλογόκι (A).
2. Παιγνίδια διάφορα (A).	3. Ἀναρριχήσεις (A).
3. Κούκλες (A).	4. Ἰσορροπίες (A).
4. Σβούρα (A).	5. Κατασκευές (Καρποί κ.λπ.) (A).
	6. Κούνιες (A).
	7. Στεφάνη (A).
	8. Τόπι (A).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Β': Ζευγαρωτά παιγνίδια (Φιλικά ή Άνταγωνιστικά):

Όμαδα 1η

Παιγνίδια ἐσωτερικοῦ χώρου:

1. Πεντόβολα (A) – (Av).
2. Νηματοπαίγνια (Π) – (Γλ).
3. Τριώτες – Σύρω (A) – (Av).
4. Φωτιά (Δ) – (Φλ).

Όμαδα 2η

Παιγνίδια ἐλεύθερου χώρου:

1. Λοταρία (Δ) – (Av).
2. Γιάννος (Δ) – (Av).
3. Κατά-Κράτος (Δ) – (Φλ).
4. Τί πατάς; (Δ) – (Φλ).
5. Τραμπάλα (Π) – (Φλ).
6. Σαλίγκαρος (Π) – (Av).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Γ': Όμαδικά παιγνίδια Φιλικά.

Άγοριῶν=A, Κοριτσιῶν=K, Μεικτά=M

Όμαδα 1η

Παιγνίδια ἐσωτερικοῦ χώρου:

1. Βεζύρης (Αρχ.) – (M).
2. Κολοκυθιά (Π) – (M).
3. Μαντήλι (Δ) – (K).
4. Πετάει-πετάει (Π) – (M).
5. Πινακωτή (Π) – (M).
6. Πλάκι (Δ) – (M).
7. Στραβός (Αρχ) – (M).
8. Ψιμ-Ψιφιρίμ (Δ) – (M).

Όμαδα 2η

Παιγνίδια ἐλεύθερου χώρου:

1. Αγάλματα (Π) – (K).
2. Άερόστατο (Π) – (A).
3. Άλατι (Π) – (M).
4. Άλεποῦ (Δ) – (A).
5. Βαρελάκια (Π) – (A).
6. Καλόγερος (Π) – (K).
7. Κρεμμύδι (Π) – (K).
8. Κρυφτό (Αρχ) – (M).
9. Λαγός (Δ) – (M).
10. Λύκε-Λύκε (Π) – (M).
11. Μακριά γαϊδούρα (Π) – (A).

3. Υπόμνημα: Δ = Δωρικό παιγνίδι. Π = Πονελλήνιο παιγνίδι.

Α = Άρχαιο παιγνίδι. Φλ = Φιλικό παιγνίδι.

Av = Άνταγωνιστικό παιγνίδι.

12. Μανώλης (Π) – (Μ).
13. Μαργαρίτα (Π) – (Μ).
14. Κυρά-Μαρία (Αρχ) – (Μ).
15. Μέλισσα (Π) – (Μ).
16. Ποῦ τό πᾶμε (Π) – (Α).
17. Σαρανταποδαρούσα (Δ) – (Α).
18. Σκαμνάκια (Π) – (Α).
19. Στρίαλος (Δ) – (Α).
20. Σχοινάκι (Αρχ) – (Κ).

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Δ': Όμαδικά παιγνίδια Ἀνταγωνιστικά.

Άγοριῶν=Α, Κοριτσιῶν=Κ, Μεικτά=Μ

Όμαδα 1η

Παιγνίδια Ἀνταγωνιστικά πολλῶν πρόσες ἐναν:

1. Βοήθεια (Π) – (Μ).
2. Βόλος (Δ) – (Α).
3. Γρούνα (Π) – (Α).
4. Κάτσ-κάτσ-Κοττούλα (Π) – (Μ).
5. Κορδιδό (Π) – (Μ).
6. Κοφτό κυνηγητό (Π) – (Μ).
7. Λύκος καὶ ἄρνι (Π) – (Μ).
8. Μπίζ (Αρχ) – (Μ).
9. Πρωτειά (Π) – (Α).
10. Ρέλια (Δ) – (Α).

Όμαδα 2η

Παιγνίδια Ἀνταγωνιστικά ἐνός πρόσες πολλούς:

1. Κοκώσιες (Δ) – (Α).
2. Κουμπιά (Δ) – (Α).
3. Κουτσό (Σιούτο) (Π) – (Μ).
4. Κουτσό κυνηγητό (Π) – (Μ).
5. Κυνηγητό (Π) – (Μ).
6. Λουρίδα (Αρχ) – (Μ).
7. Τσούγκρα καὶ Καβάλα (Δ) – (Μ).
8. Στρατιωτάκια (Π) – (Α).
9. Τσιλίκια (Π) – (Α).

Όμαδα 3η

Παιγνίδια Ἀνταγωνιστικά πολλῶν ἐναντίον πολλῶν:

1. Ζοῦμπος (Δ) – (Α).
2. Ζώπα (Δ) – (Μ).
3. Ζώπ (Δ) – (Μ).
4. Καβαλαρία (Π) – (Α).
5. Κλέφτες (Δ) – (Α).
6. Κυνηγητά (Π) – (Μ).
7. Κυνηγοί (Π) – (Μ).

8. Μῆλα (Π) – (Μ).
9. Μαντηλάκι πέρασε (Π) – (Μ).
10. Περνάει ἡ Μέλισσα (Π) – (Μ).
11. Πετροπόλεμος (Π) – (Α).
12. Σκλαβάκια (Π) – (Μ).
13. Τσουμάδες (Π) – (Α).

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ: Όλα τά παιγνίδια τῆς Δ' Κατηγορίας είναι Ελευθέρου χώρου.

Μέ τήν ἀναφορά στά παραδοσιακά παιδικά παιγνίδια, πολλές ἀναμνήσεις θά φτεροκόπησαν μέσα μας.

Κι ἔγινε αὐτή ἡ ἀνάγνωση τοῦ καταλόγου τῶν παιγνιδιῶν, γιά νά φανεῖ ὁ λαογραφικός μας πλοῦτος σ' αύτο τόν τομέα, ἀλλά καί γιά νά γίνει φανερό, δτι δέν μποροῦμε ἐδῶ καί τώρα ν' ἀναλύσουμε ἐνα πρός ἐνα αὐτά τά παιγνίδια. Αύτό γίνεται στή Συλλογή, δπου παρατίθενται καί οἱ ἀνάλογες φωτογραφίες, μιά Συλλογή πού ἐκτιμήθηκε καί βραβεύτηκε ἀπ' τό ὀνώτατο πνευματικό μας ἴδρυμα, ἀπ' τήν Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν.

Δυό πράγματα θά τονίσουμε μόνο:

Πρῶτον: Θ' ἀπαριθμίσουμε τά παραδοσιακά παιδικά παιγνίδια, πού ξεκινώντας ἀπ' τόν καιρό τ' Ὁμήρου ἀκόμα καί περνώντας ἀπ' τήν Κλασσική Ἀρχαιότητα καί τή χιλιόχρονη πορεία τοῦ Βυζαντίου, ἔφτασαν ώς τίς μέρες μας, δείχνοντας καί φανερώνοντας κι αὐτά τό ἔνιαίο καί τό συνεχές τῆς Ἑλληνικῆς παράδοσης καί τή διαδοχική ζωή τῶν διμότροπων ἡθῶν μας, δπως ἐπιβίωσαν καί ἀναβίωσαν, στερεώνοντας κι αὐτά – τά Παραδοσιακά παιγνίδια – τόν κρίκο πού συνδέει τούς Πανέλληνες. (Τίς πληροφορίες ἔχουμε ἀπό τά κείμενα ἀρχαίων συγγραφέων, καθώς καί ἀπό τίς ἀγγειακές σκηνές):

Σ' αὐτό τόν τομέα ὀνήκουν τά παιγνίδια:

Τό Τόπι. Οι αἰώρες (κούνιες). Οι κατασκευές ἀπό ὅμμο καί πηλό. Τό ἀλογάκι (Τό γνωστό «περιβαίνειν κάλαμον» τοῦ Πλουτάρχου καί τό ἀπ' αὐτή τή φράση «Καβάλλησε τό καλάμι»).

Τό Λαβύρινθο («Χελιχελώνη» τῶν ἀρχαίων). Η Μηλολόνθη (Η τύφη τοῦ Ἀριστοφάνη). Τό σχοινάκι. Η σκοποβολή. Τά πεντόβολα (Τ' ἀρχαία παντάλιθα). Οι βώλοι. Ο Βεζύρης (Οι ἀρχαῖοι ἀστράγαλοι). Μιά παραλλαγή τῆς σημερινῆς Ντάμας ἡ τοῦ Ταβλιοῦ (καί ἀπό τό Βυζάντιο τό Σκάκι), μέ τ' ὄνομα «Πεττεία» ἢ «Πεσσεία» – Πλά-

τωνας Φαίδων 274D. Κι άκόμα: Κατασκευές παιγνιδιών (Τά «ἀθύρματα» τῶν ἀρχαίων) ἀπό ξῦλο, πηλό, ὄφασμα, δέρμα κ.λπ. πού παριστάνουν σέ μικρογραφία δμοιώματα ζώων, πουλιών, ἀνθρώπων κ.λπ. κι άκόμα κούκλες, σφαῖρες, χαρταετούς, στεφάνια κ.ἄ. Τά Κρόταλα καί τά σείστρα (Κουδουνίστρες). Οἱ σβοῦρες (Άρχαιοι στρόβιλοι). Τά Κυνηγητά καί τά Κρυφτά. Τό κουτσό κυνηγητό – μιά ἔξελιξη τοῦ ἀρχαίου «Ἄσκολιασμοῦ – Οἱ Καβάλες (Άρχαιος «Ἐφεδρισμός» – Τό Μπίζ (Άρχαιος Κολλαβισμός). Ή Λουρίδα (Άρχαιος «Ιμαντελισμός»). Ή Μέλισσα (Άρχαια «Διελκυστίνδα». Τό Στεφάνι (Άρχαιος «Τροχός»).

Καί πλῆθος Άθλημάτων, δπως ή «Μέση» – Πάλη, ή Τοξοβολία, ή Ἀρση βαρῶν, ή Πυγμαχία, οἱ Ἅγωνες δρόμου, οἱ Ἀναρριχήσεις, οἱ Ριψεις (ὅλων τῶν εἰδῶν), τ' Ἀλματα, οἱ Ἰπποδρομίες.

Απ' τά μεταγενέστερα χρόνια, τά «πολεμικά» παιγνίδια, δπως: Ό Πετροπόλεμος, τά Σκλαβάκια, ή Ἀμπάρζα, τό Κατά-Κράτος – Παιγνίδι μέ μαχαίρια – τά Βαρελάκια, οἱ Κλέφτες κ.λπ. Νομίζω, τά παραδείγματα αύτά εἶναι ἀρκετά.

Δεύτερον:

Θά περιγράφουμε ἔνα μόνο Παραδοσιακό Παιδικό Παιγνίδι, γιά νά δοῦμε τήν δμορφιά αύτοῦ τοῦ εἴδους τῶν παιγνιδιών καί τή φιλοσοφία πού ύποκρύπτουν:

Πῶς παίζεται τό Παραδοσιακό Παιδικό Παιγνίδι, «Τά Σκλαβάκια», πού εἶναι παιγνίδι ἀνταγωνιστικό, μικτό, δμαδικό κι ἐλεύθερου χώρου:

ΤΑ ΣΚΛΑΒΑΚΙΑ

Εἶναι ἔνα ώραιο δμαδικό παιγνίδι. Παίρνουν μέρος σ' αύτό ἀγόρια καί κορίτσια ὅλων τῶν ἡλικιῶν, ἀρκεῖ νά μποροῦν νά τρέχουν καί νά ἔχουν εὐελιξία στό σῶμα καί στή σκέψη, γιατί τό παιγνίδι αύτό ἀπαιτεῖ ἀντοχή, διαρκή κίνηση καί δρθές ἐνέργειες.

Καί πρῶτα τό «Λάχνισμα», ό «κλῆρος», πού ἔξασφαλίζει τήν πρωτιά στό παιγνίδι: Δυσ μεγάλα παιδιά, μέ προφανεῖς ἡγετικές ίκανότητες, γίνονται ἀρχηγοί καί διαμοιράζονται τούς ύπόλοιπους παιχτες μέ τόν ἔξῆς τρόπο:

Ἀπό μιά ἀπόσταση δυσ μέτρων μεταξύ τους ἀρχίζουν νά βάσουν πόδια – δηλαδή πάνω σέ νοητή μεταξύ τους γραμμή τοποθετοῦν τά πέλματά τους πλησιάζοντας ό ἔνας τόν ἄλλον, ἔτσι ὥστε ή φτέρνα

τοῦ ἑνός παπουτσιοῦ ν' ἀκουμπάει στή μύτη τ' ἄλλου παπουτσιοῦ – κι ἀκόμα μισό παπούτσι – διπλώνοντας τό πόδι ἢ καὶ «νύχι», μύτη, σέ μιά προσπάθεια, δταν πλησιάσουν, νά καταφέρει ὁ ἔνας, ν' ἀκουμπήσει μέ τό παπούτσι του τό πόδι τοῦ ἄλλου πρῶτος.

Ἐκεῖνος, πού βάζοντας «πόδι» ἀκουμπάει ἢ πλακώνει πρῶτος τό παπούτσι τοῦ ἀντιπάλου, ἔχει τόν πρῶτο λόγο στήν ἐκλογή – στρατολόγηση – τῶν ἵκανότερων συμπαικτῶν. Ἀρχίζει τήν ἐπιλογή λέγοντας π.χ.: Παίρνω τόν Κώστα, πού γίνεται ἀμέσως παραστάτης τοῦ ἀρχηγοῦ. Τοτερα διαλέγει τόν πρῶτο τῆς ὅμαδας του ὁ δεύτερος ἀρχηγός καὶ συνεχίζεται ἡ συγκρότηση τῶν ὅμαδων μέ τήν ἐναλλάξ κλήση τῶν παικτῶν στίς ἀντίπαλες ὅμαδες.

Μετά τήν ἐπιλογή τῶν συμπαικτῶν γίνεται ἡ ἐκλογή τοῦ ὅρμητηριου κάθε ὅμαδας καὶ σύσκεψη γιά τόν τρόπο ἀνάπτυξης τοῦ παιγνιδιοῦ της.

Τ' ὅρμητήριο αὐτό, ἢ «Φωτιά» ἢ «Μάννα» ὅπως τό λένε, πρέπει νά 'ναι εὔκρινές, ὅπως καὶ ἡ ὅριοθετική του γραμμή, πού τή γνωρίζουν καλά, ὅχι μόνο οἱ συμπαίχτες – τά μέλη τῆς ὅμαδας – ἀλλά καὶ οἱ ἀντίπαλοι, πού καλοῦνται, νά τούς ὑποδειχτοῦν μέ σαφήνεια. Εἶναι αὐτός ὅρος τοῦ παιγνιδιοῦ βασικός.

Ἡ «Φωτιά» μπορεῖ νά είναι ἔνα δέντρο, μιά κοτρώνα, ἔνα σημάδι κι ἀκόμα μιά γραμμή χαρακωμένη στό χῶμα, πίσω ἀπό τήν ὅποια στέκονται ἀσφαλεῖς καὶ παρατεταγμένοι οἱ παίχτες τῆς κάθε ὅμαδας, πού ὅσο ἔρχονται σ' ἐπαφή μέ τή «Μάννα» – δέντρο, πέτρα, σημάδι – ἢ πατούν τήν ὅριακή τους γραμμή, πού νοητά προεκτεινόμενη πρός τά δυό της ἄκρα δίνει πλεονέκτημα στούς συμμπαίχτες, «ἔχουν φωτιά» ἢ «ἀμπάρζα» καὶ δέ μπορεῖ νά τούς βλάψει, νά τούς αἰχμαλωτίσει ἀντίπαλος παίχτης, πού ἀντίθετα ὃν τόν ἀγγίξουν, τόν σκλαβώνουν.

Οι «Φωτιές» διπέχουν σαράντα – πενήντα μέτρα, ἡ μιά ἀπ' τήν ἄλλη καὶ τήν ἀπόσταση αὐτή καθορίζει ὁ χῶρος πού ὑπάρχει καὶ στόν ὅποιο μπορεῖ ν' ἀναπτυχθεῖ τό παιγνίδι, ἀλλά καὶ οἱ σωματικές ἵκανότητες τῶν παιδιῶν, πού πολλές φορές κυνηγιοῦνται σέ μεγάλες ἀποστάσεις, ὁ ἔνας νά πιάσει ἢ ἀκουμπήσει, ἔστω, τόν ἄλλον καὶ ὁ δεύτερος νά ξεφύγει τοῦ ἀντιπάλου του καὶ νά ἐπιστρέψει στή «Φωτιά» του.

Μπροστά σέ κάθε ἀντίπαλη γραμμή ἀντιπαράταξης, χαρακώνεται στό χῶμα ἔνας μεγάλος κύκλος εὔκρινῶς διακρινόμενος, διαμέτρου

ένδις ή δυό μέτρων και σέ μιά άπόσταση απ' τή γραμμή τῆς «Φωτιᾶς» πέντε-εξη βημάτων, πάντα κατά τά συμφωνηθέντα και διαρκῶς ἐλεγχόμενα σημάδια τοῦ παιγνιδιοῦ. Μέσα σ' αὐτόν τόν κύκλο τοποθετούνται «οἱ σκλάβοι», δηλαδή οἱ ἀντίπαλοι παιχτες πού πιάστηκαν ἀπό συμμπαίχτες, πού ἔφυγαν ἀπ' τ' ὀρμητήριό τους σ' ἀργότερο χρόνο ἀπ' ἑκεῖνο τῶν ἀντιπάλων.

Τά παιδιά εἰναι ἐλεύθερα νά τρέχουν σ' ὅλο τό διαθέσιμο χῶρο η μέσα σέ ὄριοθετημένο καί συμφωνημένο ἀπ' τούς ἀρχηγούς τῶν διμάδων χῶρο. Ἀφοῦ γίνουν δλα τά προκαταρτικά, συμφωνηθούν οἱ λεπτομέρειες καί ἐλεχθούν ἀπ' ὅλους – ὡστε νάναι γνώστες – τά σημάδια, οἱ ἀποστάσεις, οἱ κύκλοι, ἀρχίζει τό παιγνίδι μέ «ἀναγνωρίσεις καί προκλήσεις» τῆς ἀντίπαλης διμάδας.

Ο ἀρχηγός, πού ἀρχισε πρῶτος τήν ἐπιλογή τῶν παιχτῶν τῆς διμάδας του, στέλνει ἔνοια «ἐπίλεκτο» παίκτη – ἀπό ἀποψη ταχυποδίας καί εὐστροφίας πνεύματος – γιά προκλήσεις, μπροστά στήν ἀντίπαλη γραμμή. Ο παιχτης αὐτός, ἀπό μιά ἀπόσταση ἀσφαλείας – νά προλαβαίνει δηλαδή μέ τίς δυνάμεις του νά ἐπιστρέψει στή «φωτιά» του, πρίν τόν προλάβει ἀντίπαλος κυνηγός καί τόν πιάσει, κοροϊδεύει, εἰρωνεύεται καί προκαλεῖ τούς ἀντιπάλους.

Οι παιχτες τῆς δεύτερης διμάδας εἰναι ἔτοιμοι, νά ἔξορμήσουν ἐναντίον του, δπως καί οἱ συμμπαίχτες τῆς διμάδας του πανέτοιμοι νά τόν ὑποστηρίξουν, κυνηγώντας κάθε ἀντίπαλο, πού θά κινηθεῖ ἐναντίον του.

Η πειθαρχία στίς ἐντολές τοῦ ἀρχηγοῦ εἰναι ἀπόλυτη. Κανένας παιχτης δέν ἐνεργεῖ αὐτόβουλα, παρά μόνο, ὅταν ή ἔξελιξη τοῦ παιγνιδιοῦ ἀπαιτήσει ἀτομικές πρωτοβουλίες.

Ἐτοι, δ ἀρχηγός τῆς δεύτερης διμάδας, ὅταν κρίνει κατάλληλη τή στιγμή, στέλνει ἔνα γρήγορο παίκτη, νά κυνηγήσει τόν ἀντίπαλο, πού ξεκινώντας ἀπ' τ' ὀρμητήριό του είχε φωνάξει: «Παίρνω ἀμπάριζα καί βγαίνω». Ἄν τόν προφτάσει καί τόν ἀγγίξει, τόν μεταφέρει καί τόν κλείνει στόν κύκλο, σά σκλάβο του, χωρίς κατά τή μεταφορά νά μπορεῖ ἀντίπαλος νά τόν πιάσει ή νά τόν αἰχμαλωτίσει ή καί νά ἐλευθερώσει τόν συμμπαίχτη του, γιατί, μέχρι νά τοποθετηθεῖ δ «σκλάβος» μέσα στόν κύκλο, τό παιγνίδι διακόπτεται καί ὅσοι κυνηγούνται ἐνδεχόμενα καί ἐν τῷ μεταξύ στό χῶρο τοῦ παιγνιδιοῦ, ἐπιστρέφουν στά στρατηγεία τους.

Ο «σκλάβος» τεντώνει τά χέρια του καί φωνάζει: «Ξελευθεριά.

Ξελευθεριά!...». Τότε δ ἀρχηγός τοῦ στέλνει ἀπανωτά ἐλευθερωτές, πού κυνηγιοῦνται μέ τούς ὄντιπάλους παίχτες. Ὁποιος βγαίνει δεύτερος ἀπό κάποιον ὄντιπαλο, ἀπ' τῇ «φωτιά» του, φωνάζει, καθώς κυνηγάει: «Σ' ἔχω», ὑπενθυμίζοντας, ὅτι ξεκίνησε νά τόν κυνηγάει σέ δεύτερο χρόνο κι ἔχει τή δυνατότητα, ἀν τόν ἀκουμπήσει, νά τόν σείρει αἰχμάλωτο, ὅπότε τό παιγνίδι διακόπτεται καί πάλι, γιά ἀνασύνταξη τῶν δυνάμεων καί σχεδίαση τῆς δράσης μέ τά νέα δεδομένα (μειωμένο ἀριθμό συμμπαιχτῶν κ.λπ.).

Στή συνέχεια «παίρνουν διμπάρζα καί βγαίνουν» ἔνας ἡ καί περισσότεοι παίχτες τῆς δμάδας μέ τούς πιότερους παίχτες.

Στό μεταξύ οἱ «σκλάβοι» μέσα στούς κύκλους συνδέονται μέ τά τεντωμένα τους χέρια κι ἀπλώνονται, ὥστε νά διευκολύνουν τούς «ἐλευθερωτές».

Ἐτοι, ἀν δ «ἐλευθερωτής» ἀκουμπήσει ἔνα σκλάβο, φεύγουν δλοι τους, μιάς καί είχαν τή μεταξύ τους ἐπαφή, καθώς κρατιόνταν μέ τά χέρια. Φεύγοντας δμως οἱ ἐλευθερωμένοι, κινδυνεύουν, νά πιαστοῦν καί πάλι ἀπ' τούς ὄντιπάλους, πού τούς κυνηγάνε, ἀρκεῖ οἱ τελευταῖοι νάχουν «ἀμπάρζα» καί νά «ἔχουν» τόν «ἐλευθερωτή», νάχουν δηλαδή φύγει ἀπ' τή γραμμή ἐξόρμησής τους ἀργότερα ἀπ' τήν έξοδο τοῦ «ἐλευθερωτή» παίχτη τῆς ὄντιπαλης δμάδας.

Κάθε δμάδα τοποθετεῖ «φύλακες» τῶν «σκλάβων». Εἶναι ταχυκίνητα παιδιά, πού δέν τρέχουν, νά κυνηγήσουν προκλητικούς ὄντιπάλους καί νά φέρουν αἰχμαλώτους, ἀλλ' ἔχουν ἀποστολή, ἀνατεθεῖσα ἀπ' τόν ἀρχηγό τους, νά κυνηγάνε τούς ἐπίδοξους «ἐλευθερωτές» τῶν «σκλάβων» τους, δταν οἱ τελευταῖοι πλησιάζουν στόν κύκλο τῶν αἰχμαλώτων καί γίνονται ἐπικίνδυνοι, βγαίνοντας δεύτεροι ἀπ' τή «φωτιά».

Τστέρα ἀπό συμφωνία, γίνεται καί ὄνταλλαγή αἰχμαλώτων, προκειμένου κάποια δμάδα νάχει ἀρκετούς καί ἵκανούς παίχτες. Ἐτοι, μποροῦν, ν' ὄνταλλαγοῦν ἀμοιβαία δυό-τρεῖς σκλάβοι ἡ καί μιά δμάδα ν' ὄντικαταστήσει ἔνα μόνο σκλάβο παίχτη τῆς μέ κάποιον ἄλλο, λιγότερο ἵκανό (π.χ. τραυματία, σωματικά ἀδυναμώτερο), ἄλλα πάντα μέ τή συγκατάθεση τῆς ὄντιπαλης δμάδας.

Στό χῶρο τοῦ παιγνιδιοῦ βγαίνουν πολλοί ὄντιπαλοι πίχτες, πού ἀλληλοπειράζονται καί ἀλληλοπροκαλοῦνται. Ἐκείνος πού παίρνει ἀμπάρζα τελευταῖος μπορεῖ νά σκλαβώσει τόν ὁποιονδήποτε ὄντιπαλο παίχτη, ἀρκεῖ νά τόν πιάσει κυνηγώντας τον...

Τύπων και «οι δρῶντες» στό έσωτερικό τής «έχθρικής τοποθεσίας»: Είναι οι παίχτες, που έχουν έντολή και σκοπό αποστολῆς, νά «πιάσουν» τή «Μάννα» τοῦ ἀντιπάλου, ἢν πατήσουν τή γραμμή τους, κατά τή στιγμή, που θά τή βροῦν ἀφύλαχτη και μή κατεχόμενη ἀπ' τούς ἀντιπάλους.

Τότε τό παιγνίδι τελειώνει. Τό ίδιο γίνεται κι ὅταν αἰχμαλωτιστοῦν ὅλοι οι παῖχτες μιάς διμάδας και ή μάννα επιχειρήσει τό τελικό «γιουρούσι», γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν σκλάβων, χωρίς νά τήν ὀκουμπήσει κανένας ἀντιπάλος. Ἄν τό πετύχει, τό παιγνίδι συνεχίζεται, μέχρι κάποια διμάδα νά κουραστεῖ, νά «τενιάσει», και νά ἐγκαταλείψει, δεχόμενη ἀναγκαστικά και τίς ἀποδοκιμασίες τῶν ἀντιπάλων. Ἄν δμως ή μάννα πιαστεῖ, τήν ὥρα τής ἀπελπισμένης και «ἡρωϊκῆς» τής ἔξόδου, τό παιγνίδι τελειώνει...

Καί τώρα γεννιέται τό ἑρώτημα: Τί κάνουμε μ' αὐτό τό Έθνικό Κεφάλαιο, που λέγεται «Παιδικά Παραδοσιακά Παιγνίδια κι Ἀθλήματα»; κατά τή σημερινή ἐποχή, που ή εισβολή ξένων Ήθῶν κι Ἐθίμων κατακλύζει τόν τόπο μας; Θ' ἀφήσουμε ν' ἀλλοιωθεῖ; Νά χαθεῖ; Θ' ἀλλοτριωθοῦμε ἀργά, ἀλλά σταθερά;

Οι Μαθητικές Κοινότητες, δπου ὑπάρχουν, συνεχίζουν, νά παιζουν παραδοσιακά παιγνίδια και ν' ἀσκοῦνται στά πατροπαράδοτα και ὅχι μόνο ἀθλήματα, ἀλλ' ὅχι σ' ὅλα. Κι ἐπί πλέον ἀσκοῦνται και σέ ξενόφερτα.

Ίσως τό ἐπιβάλλουν οι καιροί, πέρα ἀπ' τήν παιδική ψυχολογία και τή βιολογική προσαρμογή στήν ἐποχή, ἐκδηλώσεις τής ὁποίας νομοτελεστικά περνάνε κάποτε στά παιδικά παιγνίδια κι ἀθλήματα. (Τό βλέπουμε στίς προθήκες τῶν καταστημάτων παιδικῶν παιγνιδῶν, μέ τό πλῆθος τῶν ἀθυρμάτων τής σύγχρονης ζωῆς και τεχνολογίας).

Ἄλλ' οι «Φύλακες» δέν πρέπει νά κοιμοῦνται μακάρια. Καί δέν ύπνώνουν: Στά Σχολικά Προγράμματα περιλαμβάνονται πλεῖστα δσα παραδοσιακά παιδικά παιγνίδια κι ὅλα τ' Ἀθλήματα, ἐκσυγχρονισμένα.

Ἀκολουθοῦν οι Γυμναστικοί Σύλλογοι και τ' Ἀθλητικά Σωματεία. Τονίζουμε και πάλι, δτι προχωράει η ζωή και τά ἡθη τής μπαίνουν στό χῶρο τῶν παιδικῶν παιγνιδιῶν κι ἀθλημάτων. Παράδειγμα, τά καινοφανή Όλυμπιακά Ἀθλήματα.

Ἄλλ' ἡ Παράδοση θέλει τή δική της μέριμνα.

Καί ή προσπάθεια πρέπει νάναι γενική, καθολική, συστηματική καί νά γίνεται μέ τό σωστό τρόπο. Ἐτοι οἱ Δῆμοι καί οἱ Ἐκπολιτιστικοί Σύλλογοι καί τ' ἄλλα Σωματεῖα, δραστήρια πρέπει, ν' ἀσχοληθοῦν καί μέ τά Παραδοσιακά Παιγνίδια, πλουτίζοντας ἔτοι καί τίς Ἀθλητικές τους ἐκδηλώσεις, μ' ὅσα, φυσικά, μποροῦν καί σήμερα, νά παιζονται. Δέ θά ξαναγυρίσουμε, γιά εύνόητους λόγους, στόν «Πετροπόλεμο».

Ἐπαινετή εἶναι ἡ προσπάθεια, γιά τή δημιουργία κατάλληλων χώρων γιά τίς Ἀθλοπαιδιές καί ἡ ὁργάνωση «Παιδικής Χαράς» σέ κάθε χωριό μας.

Ἀποτελοῦν, οἱ ἐνέργειες αὐτές μιά ἀκόμα ἀπόδειξη γιά τό γενικότερο ἐνδιαφέρον τῶν ἀνθρώπων τοῦ τόπου μας, γιά τή νεολαία καί τό μέλλον της.

Αὐτές οἱ ἐνέργειες προς τή σωστή κατεύθυνση, ἄλλ' ἀναγκαῖο εἶναι, στά πλαίσια τῶν πολιτιστικῶν κι ἀθλητικῶν ἐκδηλώσεων, νά περιλαμβάνονται καί παραδοσιακά παιγνίδια, πού εἶναι ἐνδιαφέροντα καί δίνουν τή δική τους ὅμορφη χροιά στό πρόγραμμα τῶν ἐκδηλώσεων. Ἄς θυμηθοῦμε μονάχα τ' Ἀποχριάτικα, πού ἐνθουσιάζουν μικρούς καί μεγάλους, παιχτες καί θεατές, δπως οἱ Καβάλες, οἱ Τσουμάδας, τό Μπίζ, ἡ Λουρίδα, ὁ Γιάννος κι ἄλλα.

Κυρίες καί κύριοι Σύνεδροι,

Σέ παιδαγωγική ἡμερίδα, πούγινε πρίν ἀπό χρόνια στήν Ἀμφισσα, μέ θέμα τόν τρόπο διδαχής τῶν Παιδικῶν Παιγνιδιῶν κι Ἀθλημάτων, ἐπισημάναμε τό λάθος τῆς εἰσαγωγῆς στό ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα ξενόφερτων τέτλων, ξενόγλωσσων ὄνομασιῶν παιγνιδιῶν, ἄλλα καί τό χειρότερο, τό λάθος τῆς ἐπιβολῆς ξενόφερτων παιγνιδιῶν καί τήν ἀντίστοιχη περιφρόνηση ἡ ἄγνοια, γιά τό ἐπιεικέστερο, ἀντίστοιχων ἐλληνικῶν, παραδοσιακῶν παιγνιδιῶν, ἐνέργεια γιά θλέψη.

Κυρίες καί Κύριοι Σύνεδροι,

μέ τή σημερινή ἀναφορά στά Παραδοσιακά παιδικά παιγνίδια τοῦ τόπου μας, μερικά ἀπ' τά ὅποια παίζονται καί ἀπό μεγάλους, δέν ἀγωνιζόμαστε γιά μιά τεχνική κι ἐξωπραγματική κι ἐπίπλαστη κι ὑστερόβουλη ἀπόδειξη κι ἐπιβολή πραγμάτων καί καταστάσεων καί ἀπόφεων, πού προσπαθοῦν μάταια, ν' ἀποδείξουν τή συνέχεια τῆς Ἐθνικῆς μας, τῆς Ἑλληνικῆς Παράδοσης καί νά ἐπιβάλλουν ἀνύπαρκτα ἥθη δύμοτροπα, πού τάχα μᾶς συνδέουν. Δέν εἶναι αὐτός ὁ σκοπός μας.

Άλλα δαπανήσαμε πολύτιμο χρόνο και καταβάλαμε κόπο έρευνη-τικό, ώστε νά παρουσιάσουμε στό σημερινό Συνέδριο τῆς Ἀμφικτιονίας τῶν Βαρδουσίων Δωριέων, συγκεντρωμένο, ταξινομημένο, ἀναλυμένο και ἐπιστημονικά στηριγμένο τόν Ὑπαρκτό και Πλουσιότατο Λαογραφικό μας Θησαυρό τῆς ἴδιαίτερης πατρίδας μας, πού ἀναφέρεται στά παιδικά παιγνίδια κι ἀθλήματα, δπως ἀκριβῶς ἔφτασε ἀπ' τούς προγόνους μας στή γενιά τή δική μας, πού καλά γνωρίζει, δτι τά ἀναφερόμενα παραδείγματα παιγνιδῶν ἀποτελοῦν πραγματικότητα, πού μέ τό χρόνο περνάει στίς γενιές τῶν παιδιών μας.

Τά παιδικά παιγνίδια, πού ἀναφέρθηκαν ἐδῶ σήμερα, εἰναι πραγματικά κι ὅχι φανταστικά πλάσματα κάποιου. Εἰναι παραδοσιακά, γιατί γενιές Δωριέων τάπαιξαν. Συνδέονται μ' ὅλες τίς περιοχές τῆς Ἑλλάδας, γιατί πολλά εἰναι Πανελλήνια και ἄρα κοινά τῶν Ἑλλήνων παίγνια και ἄρα στοιχεῖα Σύνδεσης και Ἐνότητας τῶν Ἑλλήνων και ἄρα ὀνήκουν στήν οίκογένεια τῶν Ὄμοτροπων Ἡθῶν. Εἰναι διαχρονικά, γιατί μεγάλος ἀριθμός τους ἔρχεται ἀπ' τή μακρινή ὀρχαιότητα, πράγμα πού φανερώνει, χωρίς ἀμφιβολία, τή συνέχεια τῆς ἑθνικῆς μας παράδοσης...

Δέ φοιβόμαστε τόν ὅποιοδήποτε ξένο πολιτισμό, ν' ἀντιπαραταθεῖ πρός τό δικό μας, ἀλλ' ή ἄγνοια τῆς ιστορίας και τῆς παράδοσής μας εἰναι πολύ δλέθρια πράγματα.

Ἡ ἀντιπαράθεση σ' αύτο τό παιδαγωγικό συνέδριο (τῆς Ἀμφισσας) είχε σά θέμα και αίτια τό λεγόμενο «Γερμανικό», ἐνα ὁμαδικό, μικρό ἀνταγωνιστικό παιγνίδι, πρός τό ὅποιο ἀντιτάξαμε τό παραδοσιακό «Ζώπ-τιρι-Ζώπ», πού παίζεται σχεδόν μέ τόν ἴδιο τρόπο, ἀλλά οι διαφορές του στήν ἐξέλιξη αύτοῦ τοῦ παιγνιδιοῦ ἀποκτᾶνε μεγάλη σημασία, γιά τό τελικό ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας κάθε παιγνιδιοῦ. Ἔτσι πέρα ἀπ' τόν φόγο τῆς ἄγνοιας κι ἐπιπολαιότητας και προχειρότητας τῶν ὀρμοδίων συντακτῶν τῶν προγραμμάτων, φανερώθηκαν οι χτυπητές ὑπεροχές τοῦ ἐλληνικοῦ παιγνιδιοῦ, δπως ἡ μεγάλη και διαρκής δραστηριότητα τῶν παιχτῶν, ἡ ἐπιβαλλόμενη πειθαρχία, ἡ εὐελιξία, ἡ γενική συμμετοχή τῶν παιχτῶν, τά διαρκή τεχνάσματα στόν τρόπο ἐνέργειας, πού τό καταχωρημένο στό Ἀναλυτικό ἐκπαιδευτικό πρόγραμμα τῶν ἐλληνοπαίδων, ξενόφερτο παιγνίδι μέ τ' ὄνομα «Γερμανικό» – φαίνεται πώς κάποιος σπουδάσας στήν ἑσπερία, τό 'δε ἡ τό 'παιξε ἡ τό διάβασε ἐκεῖ και μᾶς τό πάσαρε – δέν μπορεῖ, νά πλησιάσει και ν' ἀντιπαρατεθεῖ.

Οὕτε ἡ ἐλληνική μας γλώσσα, οὔτε ἡ ἐλληνική μας παράδοση πού
ἔχουν συνεχή ζωή χιλιάδων ἑτῶν πρέπει νά φοβοῦνται τίς ἀντίστοι-
χες ξένες πολιτιστικές ἐκδηλώσεις, τίς ξένες δηλαδή γλώσσες καὶ πα-
ραδόσεις, ἀλλά θά πρέπει νά φοβοῦνται τούς ξενομανεῖς Δαναούς.
Σ' αὐτό ἔχουμε χρέος ν' ἀντιδράσουμε. "Ἐστω ἀπό φιλότιμο ἐλληνι-
κό. Αὐτό θά πεῖ, δτὶ οἱ ἐνεργοὶ πολίτες, ἐνημερωμένοι σωστά πάνω
στὸ θέμα μας, στὸν τρόπο πού παίζονται τὰ παραδοσιακά μας παι-
γνίδια καὶ στὴ σημασία τους, θά πρέπει νά ἐπεμβαίνουν, ὥστε ἀπό
τὰ ποικιλα ὄργανα τῆς κοινωνίας μας νά θεσμοθετοῦνται καὶ νά παί-
ζονται τὰ ὡραιότατα παραδοσιακά παιγνίδια καὶ τ' ἀθλήματα τοῦ
Λαοῦ μας. Εἶναι δύσκολος δ σκοπός, ἀλλά ὡραῖος καὶ κατορθωτός.
Ἄς ἔχουμε πάντα ὑπόψη μας τὸ Ἐπίγραμμα στὸ προπύλαιο τοῦ Ἱε-
ροῦ τῆς Λητοῦς στή Δῆλο: «Κάλλιστον τό δικαιότατον, λώστον δ'
ὑγιαίνειν, πάντων δῆδιστον, οὖ τις ἐρᾶ τό τυχεῖν».

Πού θά πεῖ, δτὶ:

Κάλλιστο πράγμα εἶναι τό δικαιότατον,

Ἐπωφελέστατον δέ ἡ Γεία,

Ἄπ' ὅλα δέ τό πλέον Εὐχάριστον εἶναι, νά ἐπιτύχῃ κανείς ἔκεινο
τό δποιο ἀγαπᾶ».

Κι ἔμεις δλοι ἀγαπᾶμε τόν τόπο μας καὶ τίς Παραδόσεις του.

Σᾶς εὐχαριστῶ.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΔΙΑΔΡΑΜΑΤΙΣΘΗΚΑΝ ΣΤΑ ΠΕΝΤΕΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

*Έρευνα – Έπιμελεια: Εύθυμιον Άθ. Κοντούλη, έκπ/κού
και Προεδρου Δ/κού Δ/σματος Πεντεορίων Δήμου Γαλαξιδίου*

Ή παρούσα έρευνα είναι διπόρροια της ύπερμετρης άγαπης μου και εύαισθησίας μου στήν Ιστορία και τήν παράδοση τοῦ τόπου μου και προσφορά μνήμης σέ αύτούς πού θυσιάστηκαν γιά τήν λευτεριά τής Πατρίδας μας, πού γιά νά ἀποκτηθεὶ χρειάστηκε ἀρετή, τόλμη και ἀποφασιστικότητα.

Αύτά τά τρία στοιχεία δ Θουκυδίδης τά συνέπτυξε σέ μία μόνο λέξη: «Εύψυχία».

Ή Ιστορία καταγράφει μέσω τοῦ γραπτοῦ λόγου, τῶν θρύλων και παραδόσεων, τά γεγονότα πού δ λαός μας δημιούργησε σέ διάφορους περιόδους τής ζωῆς του, τά όποία χρησιμοποιούνται ως πηγές γνώσης, πληροφόρησης, παραδειγματισμού και φρονηματισμοῦ.

Οι πρόγονοί μας έχουν γράψει τήν λαμπρότερη και ἐνδοξότερη Ιστορία μεταξύ τῶν ἑθνῶν.

“Οποιος δύμως καταπιαστεῖ μέ τέτοια ιστορικά γεγονότα θά αισθανθεὶ ἀμηχανία, δυσκολία και ἔντονο προβληματισμό, ὅχι γιατί δέν μπορεῖ νά βρεῖ ἡ νά συγκεντρώσει ιστορικά στοιχεία, μιά πού τέτοια ύπάρχουν πολλά, ἀλλά στό νά ἀναλάβει τήν εὐθύνη γιά νά περικόψει κάποια ἀπ' αύτά.

Τά Πεντεόρια έχουν ἀπλώσει βαθιά τίς ρίζες τους στό διάβα τοῦ χρόνου, είναι ἔνας τόπος πού φέρει τά ἵχνη τής οἰκήσεώς του ἀπό τούς Πελασγούς και ἀργότερα ἀπό τούς Όζολούς Λοκρούς (Ἐλληνικά φύλα και τά δύο), ἀλλά και τῶν κατακτητῶν Ἐνετῶν, φράγκων και Τούρκων. Αύτό ἀκριβώς τό χωριό ἀναφέρεται ἀπό τό 1703, στό χρονικό τοῦ Γαλαξιδιοῦ τοῦ ιερομόνασχου Εύθυμιον Πενταγιώτη, ως ὑφιστάμενο ἥδη ἀπό τό ἔτος 1571 (ναυμαχία τής Ναυπάκτου), μέ τό σημερινό ὄνομα και κατ' ἄλλους ιστορικούς ύπηρχε ἥδη ως «Πεντέρια» πρό τοῦ 10ου αἰῶνος εἰς τά πλαίσια τής Βυζαντινῆς Αύτοκρατορίας.

Τά δραχαία τείχη πού ἔχουν ἀπομένει ἀπό τούς σεισμούς στή Ζητομή καί στό ξωκλήσι τῆς Παναγίας, ὁ θαυμένος ἀναξιοποίητος ἀρχαιολογικός πλοῦτος, τό παλάτι τοῦ βασιλιᾶ, οἱ τάφοι, τό στήλαιο, τά διάφορα εύρηματα πού ἡ σκαπάνη τῶν γεωργῶν φέρνουν κατά καιρούς στήν ἐπιφάνεια, καθώς καί οἱ διάφορες τοπωνυμίες δπως Μελίσσι, παλάτια, Πασά Σπηλιά, Παλιόκαστρα, Σιδηρόπορτο κ.λπ. μαρτυροῦν δτι κάποτε αὐτός ὁ τόπος εἶχε διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στήν ιστορία καί τόν πολιτισμό τῆς εύρυτερης περιοχῆς.

Ἄπό ιστορικές πηγές, ἀρχεία τοῦ Κράτους, ιστορικά βιβλία, περιοδικά καί ἀπό δλες τίς ἐγκυροποιήσεις στό λήμμα Πεντεόρια; Πέντε "Ορνια" ἡ Πεντώρη, ἀλλά καί ἀπό τίς ἀφηγήσεις τῶν χωριανῶν μας πού ἔζησαν τόν περασμένο αἰώνα προκύπτει δτι κατά τήν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας τά Πεντεόρια λόγω τῆς θέσης τους ἀποτέλεσαν θέατρο πολλαπλῶν προεπαναστατικῶν συγκρούσεων μεταξύ κλεφταρματολῶν καί Τούρκων καί διεξήχθησαν πολλές σκληρές μάχες ἀπό τό 1750 μέχρι τό 1828.

Μιά ἀπό αὐτές τίς μάχες ἔγινε στό ιστορικό λόφο τῆς Παναγίας στήν περιοχή «Μελίσσι», ὅμοιασία πού πήρε ἀπό τό πλῆθος τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ τό Μάιο τοῦ 1825 ἔγινε ἡ μεγαλύτερη καί φονικότερη μάχη τῆς ἐπανάστασης.

Ο μεγάλος ἀριθμός τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων πού προορίζονταν γιά τήν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου στήν προσπάθειά τους νά ἔξιλοθρεύσουν τά "Ἐλληνικά στρατεύματα τῆς Ρούμελης προχώρησαν στήν παραλιακή Δωρίδα καί ἔφθασαν στή Βιτρινίτσα, δπου σέ σκληρή μάχη σκόρπισαν τά στρατεύματα τοῦ Σκαλτσοδήμου καί λεηλάτησαν τήν περιοχή.

Μετά τήν λεηλασία ἔκαψαν τή Βιτρινίτσα. Ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ ἐνισχύθηκαν ἀπό τήν φρουρά τῆς Ναυπάκτου, τράβηξαν γιά τήν κατάληψη τῶν Σαλώνων.

Τήν ἐποχή αὐτή στήν "Άμφισσα γινότανε ὁ γάμος τοῦ Ἀναγνώστη Νικολάου Γιαγτζή μέ τήν κόρη τοῦ Πρόκριτου Στάθη Κεχαγιά. Κουμπάρος ἦταν ὁ Ἀρχιστράτηγος Ἀνατολικῆς Στερεάς Ἐλλάδας Γιάννης Γκούρας. Τήν ὥρα τοῦ γλεντιοῦ, μετά τό γάμο (5 Μαΐου 1825) ἦρθε ἡ εῖδηση δτι ἴσχυρή Τουρκική στρατιωτική δύναμη κατευθύνονταν γιά τά Σάλωνα.

Ο Γιάννης Γκούρας, ὁ Νάκος Πανουργιάς, ὁ γαμπρός καί οἱ καλε-

σμένοι, δέκα συνολικά ἄνδρες, ἀφησαν ἀμέσως τό τραπέζι καὶ τό γλέντι, ζώστηκαν τά ἄρματα καὶ ἔτρεξαν νά ἀντιμετωπίσουν τόν ἔχθρον. Συναντήθηκαν μέ τό Σκαλτσό στήν θέση Παλάτια τῶν Πεντεορίων. Ἐκεὶ ἀποφασίσανε τό χάραμα νά εύρισκονται στά Πεντεόρια καὶ νά καταλάβουν τίς οἰκίες. Ἐνώ κατευθύνονταν πρός τά ἔκει βρῆκαν τούς Τούρκους ἐντός τοῦ χωριοῦ. Ἐτσι ὁ Νάκος Πανουργιάς ὀχυρώθηκε στό λόφο τῆς Παναγίας μέ τετρακόσιους ἄνδρες, ἐνῷ ὁ Σκαλτσάς καὶ ὁ Γκούρας μέ 200 δικούς τους ἔπιασαν τήν ἀπέναντι πλαγιά τοῦ βουνοῦ, σέ ἀπόσταση βολής πυροβόλου ἀπ' τό χωριό. Οἱ Τούρκοι ἐπιτέθηκαν κατά τῶν Ἑλλήνων στό λόφο, οἱ Ἑλληνες βλέποντας ὅτι ἔχουν περικυκλωθεῖ ἐπιχείρησαν ἡρωϊκή ἔξοδο ὅπου ἀκολούθησε ἄγρια σφαγή ἀφοῦ ἥλθαν στά χέρια ἐντός τῶν χαρακωμάτων.

‘Ο ὁγώνας ἦταν ἀνισος διότι οἱ Τούρκοι ἦταν πέντε (5.000) χιλιάδες καὶ κατ’ ἄλλους ἴστορικους 8.000. Σύμφωνα μέ ἐπιστολή τοῦ Γιάννη Γκούρα «έφονεύθησαν ὑπέρ τούς 100 Ἑλληνες». Ὁ Κουτσονίκος γράφει γιά 150. Ὁ Χρ. Περραιβός γιά 170 καὶ ὁ Ν. Σπηλιάδης γιά 300, ἀλλά σώθηκαν οἱ ἀρχηγοί. Στούς πεσόντες συγκαταλέγονται ὁ Ἀθηναίος Κατσίπης, ὁ γενναίος ὀπλαρχηγός ἡρωας τῆς Ἀμπλιανῆς Γ. Καλμούκης, ὁ Θανασούλας Σουλιώτης, ὁ Ἀναγνώστης Κάρμας, ὁ Κουτρομπόγιαννος, ὁ Γιαννάκης Λεφίνας γραμματέας τοῦ Νάκου Πανουργιά, οἱ στενοί συγγενεῖς τοῦ Πανουργιά, Γραμματίκας, Κυττέας καὶ Νίτσας. Ἐνώ ἀπό τήν πλευρά τῶν Τούρκων σκοτώθηκαν 300, χωρίς τούς λαβωμένους καὶ δύο Μπέηδες Ἀρβανίτες.

‘Η ἀνωτέρω μάχη τῶν Πεντεορίων καὶ ἡ μάχη τῆς Ἄλαμάνας εἶναι οἱ δύο φονικότατες μάχες τῆς ἐπανάστασης, σύμφωνα μέ τόν Ε. Ν. Σταθόπουλο σελ. 295 στό βιβλίο του «ἡ Φωκίδα τῆς ἐπανάστασης».

- Τό 1821 στόν ἵδιο χῶρο τό λόφο τῆς Παναγίας, ἔγινε μάχη μέ τούς Τούρκους ὅπου ἔπεσαν περισσότεροι ἀπό τούς Ἑλληνες.

- Τό 1970-1800 ἔγινε μάχη στό δρόμο μεταξύ Πεντεορίων – Γαλαξίδου ὅπου σκοτώθηκε ὁ Γιώργος Καραπλής. Τήν μάχη αὐτή περιγράφει δημοτικό τραγούδι.

«Μοιρολογοῦν οἱ Τούρκισσες κλαῖνε οἱ μπεγοπούλες.

Μά κλαῖνε καὶ τόν Καραπλή τόν ξακουσμένο κλέφτη...».

- Τό 1750-1760 ἔγινε νικηφόρα μάχη στό δρόμο μεταξύ Πεντεορίων – Βουνιχώρας, ὑπό τῶν Τσεκουραίων καὶ Βλαχαρμάτα ἐναντίον τῶν Τούρκων.

- Τό ΙΗ' αἰώνα γίνεται μάχη στά Παλάτια δπου ἐφονεύθηκαν οι θρυλικοί ἀρματολοί Ἀστραπόγιαννος καί Λαμπέτης.
- Τό 1825 ἔγινε νικηφόρα μάχη ἐναντίον τῶν Τούρκων ὑπό τήν ἀρχηγία τοῦ Καραϊσκάκη, δπου τσακίζουν τούς Τούρκους καί τούς κυνηγάνε ὡς τά Σάλωνα.
- Τό Μάιο τοῦ 1828 ἔγινε νέα ἐπιδρομή τῶν Τούρκων στά Πεντερία, ἀφοῦ οι Τούρκοι δέν ἀνεγνώρισαν τό πρωτόκολλο τῆς 6ης Ίουλίου τοῦ 1827 μέ τό δποιο ἀναγνωρίσθηκε ἡ Ἐλλάδα ὡς ἀνεξάρτητο κράτος.
- Τό 1770 οι γνωστοί ἀρματολοί τῆς περιοχῆς Μήτρος Δεδούσης ἀπό Ἀγία Εὐθυμία, Κώστας Σουσμάνης ἀπό τό Γαλαξίδι, Ἡλίας Βιδαβιώτης ἀπό τήν Βίδαβη (Ἄγιοι Πάντες), Κόλιας Λιδωρικιώτης ἀπό τό Λιδωρέκι, Μήτρος Βλαχοθανάσης ἀπό τήν Βουνιχώρα, ἐνώθηκαν κάτω ἀπό τήν ἀρχηγία τοῦ Ἀνδρούτσου (πατέρα τοῦ Ὄδυσσέα) καί συχνά—πυκνά ἐπιτίθεντο κατά τῶν Τούρκων προξενώντας διάφορες ζημιές. Κατά αὐτῶν ἐξῆλθε γιά νά τούς συντρίψει δ Δερβέναγας Σελίμπεης. Οι ἀνωτέρω ἀρματωλοί κατά πάγια τακτική περιορίζονταν εἰς ἀκροβολισμούς καί ἀτακτες συμπλοκές διποφεύγοντας τήν κατά μέτωπο ἐπίθεση. Τελικώς οι ἀντίπαλοι συναντήθηκαν ὄνω τοῦ χωρίου Πεντεορίων καί διποφάσισαν νά δοκιμάσουν τίς δυνάμεις τους. Οι Τούρκοι ἀριθμοῦσαν περί τούς 300 καί οι ἀρματωλοί δέν ξεπερνοῦσαν τούς 30. Ἐπειδή δ Ἀνδρούτσος δέν ἦταν παρών ἀνέλαβε τήν ἀρχηγία ὁ ἐκ Βουνιχώρας Μήτρος Βλαχοθανάσης ὡς γεροντότερος καί γνώστης τῶν μερῶν. Πεισματώδης μάχη συνήφθη ἀπό τό μεσημέρι μέχρι τό ἀπόγευμα μέ ἀπώλειες ἐκατέρωθεν. Τελικώς οι ἀρματωλοί ἐπεκράτησαν τῶν ἔχθρων, οι δποιοί ἀφοῦ ἀντιστάθηκαν γιά λίγο ἐτράπησαν σέ φυγή. Ἐνώ ἔφευγαν καταδιωκόμενοι ἐμφανίσθηκαν δ Ἀνδρούτσος καί δ Ἡλίας Βιδαβιώτης ἐπικεφαλής 20 ἀρματολῶν οι δποιοί ἐν τῷ μεταξύ εἶχαν εἰδοποιηθεῖ γιά τή μάχη καί ἔσπευσαν πρός βοήθεια τῶν συντρόφων τους. Οι Τούρκοι βρέθηκαν ἀνάμεσα σέ δύο πυρά καί ἀπώλεσαν τή μισή δύναμή τους ἐξακολουθώντας νά ὀπισθοχωροῦν πρός τά Σάλωνα. Βλέποντας οι Τούρκοι δτι θά συλληφθοῦν δλοι τους κλείστηκαν σέ ἔνα μικρό ἐρημοκλήσι στό δρόμο πού δδηγεῖ πρός τό χωριό Καρούτες. Ὁ Δερβέναγας Σελίμπεης καί οι ἀνδρες του παρέμειναν κλεισμένοι 3 ἡμερόνυχτα περικυκλωμένοι ἀπό τούς ἀρματωλούς. Ἀπελπισμένοι πλέον παρεδόθηκαν ζητώντας ἔλεος καί παρακαλώντας νά τούς χαρίσουν

τή ζωή, ό δέ Σελίμπεης ἔσκυψε καί φίλησε τά πόδια τοῦ Ἀνδρούτσου ὑποσχόμενος ἀδρά ἀμοιβή. Οἱ δρματωλοὶ δμως γενναίᾳ φερόμενοι ἀπέλυσαν τούς αἰχμαλωτισθέντες ὀφρούμενοι νά δεχθοῦν τά προσφερόμενα λύτρα. Τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι περιγράφει τή μάχη αὐτή.

«Πολλά τουφέκια πέφτουνε φηλά στά Πεντεόρνια.

Τό τί τουφέκια νάν' αὐτά καί θλιβερά βροντᾶνε;».

Τήν περίοδο αὐτή δύο διαβόητοι Πεντεορίτες Κλεφταρματολοί διακρίθηκαν γιά τήν δράση τους, ό Βερελής Θανάσης καί ό Θεοχάρης (ἄγνωστο τό μικρό του δνομα).

Ό Α. Καρκαβίτσας περιγράφει τό κατωτέρω χαρακτηριστικό περιστατικό ἀντλημένο ἀπό ἐπιτόπια παράδοση.

»Δύο κλέφται διαβόητοι, ό Παναγιώτης Κρίκας ἐκ Κίσσιλης τῆς Δωρίδος, καί ό Θεοχάρης ἐκ Πεντεορίδων τῆς Παρνασσού, διήρχοντο δμοῦ τά χωρία κατά τάς ἀρχάς τοῦ ἔτους 1815, κακοποιοῦντες πολλάκις μετά πλήθους ὀπαδῶν πρός καταδίωξιν καί σύλληψιν αὐτῶν, ἀλλά πάντοτε ἐπέστρεφον ἀπρακτοί καί ἀπηυδοκότες. Τέλος ό Δερβέναγας τοῦ Μαλανδρίνου, κατόρθωσε μίαν ἡμέραν νά συλλάβῃ καί τούς δύο, κοιμωμένους εἰς τι σπήλαιον παρά τήν Μικράν Λοβροβίτσαν καί φέρη δεσμίους εἰς Πλέσσαν. Τήν νύκτα κατέλυσαν εἰς τόν οίκον τοῦ γέροντος Μαέτα, προύχοντος τοῦ χωρίου. Οἱ Ἀλβανοί μισθοφόροι κεκοπιακότες ἔπεσαν εἰς ὑπνον ταχέως, οἱ δέ κλέφται θραύσαντες τήν ἀμπάραν τοῦ παραθύρου, ἥνοιξαν αὐτό ἀθορύβως καί ἐπήδησε πρός τά κάτω πρῶτος ό Θεοχάρης. Ἐνῶ δμως ἡτοιμάζετο καί ό Κρίκας νά πράξῃ τό αὐτό, οἱ Ἀλβανοί, ἔξυπνήσαντες αἴφνης τόν συνέλαβον καί ἔσπευσαν νά τόν παρουσιάσωσι πρός τόν Δερβέναγαν. Ούτος ἔξεμάνη διά τήν δραπέτευσιν τοῦ Θεοχάρη, καί προσεπάθη δι' ὑποσχέσεων νά ἔξορμήση τούς Ἀλβανούς του εἰς καταδίωξιν αὐτοῦ.

— Μήν κοπιάζουν ἄδικα τά παλληκάρια, Δερβέναγα, εἰπεν ό Κρίκας ἀπαθώς· δέν τόν πιάνετε τόν Θεοχάρη... φεύγει σάν λαγός.

— Καί τόν πιάνεις ἐσύ, ὁρέ; ἔρωτησεν ό Δερβέναγας.

— Έγώ τόν πιάνω... μά δέν θέλω.

— Γιατί, ὁρέ; Σοῦ χαρίζω ἐσένα τή ζωή καί πέρνεις καί μπαξίσι.

‘Ο Κρίκας ἐφάνη σκεπτόμενος ἐπί μικρόν. Είτα παρετήρησε τά τσαρούχια του κατεφθαρμένα, τούς ίμάντας, καί δεικνύων αὐτά εἰς τόν Δερβέναγαν.

— Δέν βαστάν τά τσαρούχια μόν, εἶπε, κάπως ἀμηχανών.

— Πάρε τά δικά μου...

Ο Κρίκας ἐφόρεσε τά καινουργή καί πλούσια ἐκ τῶν ὄργυρῶν κοσμημάτων τσαρούχια τοῦ Δερβέναγα, χαμογελών.

— Καλά· ἂς βγοῦν τά παλληκάρια παρέκει, καί σέ λίγο τόν ἔφερα. Καὶ ἐτράπη ὁ Κρίκας πρός τό μέρος δπου ἔφυγεν ὁ Θεοχάρης, δῆθεν πρός καταδίωξιν του. Ό Δερβέναγας, ἀνυπομονῶν, ἔθεσε τούς Άλβανούς του εἰς Μεσοβούνι τοποθεσίαν ὑψηλήν, δεξιά τῆς Πλέσσας κειμένην, καί ἐκεῖ διέταξε νά περιμένωσι τήν ἐπιστροφή τῶν κλεψτῶν. Ούτε αὐτούς ὅμως εἶδε πλέον, ούτε τά τσαρούχια του, ὁ εύφυνής Δερβέναγας!...».

Οι κλεφταρματολοί πού συνδέονται μέ μάχες ἐναντίον τῶν Τούρκων στήν περιοχή τῆς Δωρίδας είναι: Οι Καραπλαΐοι καί κυρίως ὁ Γιάννος Καραπλής πού ἔδρασε βασικά στήν περιοχή τῆς Ἀμφισσας, ὁ Ἀλέξης Καλόγερος, ὁ Θανάσης Βερελής ἀπό τά Πεντεόρια, ὁ Μήτρος Μίταλας ἀπό τή Σεγδίτσα, ὁ Ήλίας Βιδαβιώτης καί ὁ Κώστας Κραβαρίτης.

Ο Γιώργος Καραπλής σκοτώθηκε σέ μάχη μεταξύ Πεντεορίων Γαλαξιδίου, ἐνώ ὁ Θανάσης Βερελής, ὁ Ἀλέξης Καλόγερος, ὁ Ήλίας Βιδαβιώτης καί ὁ Κώστας Κραβαρίτης θά προσκαλεσθοῦν ἀπό τόν μπέη τῶν Σαλώνων γιά νά πάρουν ὀρματολίκι, ἀλλά μόλις μποῦν στό σαράι, θά δολοφονηθοῦν καί τά κορμιά τους θά μείνουν κρεμασμένα γιά κάμποσες μέρες σέ κεντρικά σημεία τῆς πόλης.

Ο χαλασμός τοῦ Ἀλέξη Καλόγερου καί τῶν τριῶν συντρόφων του στό σαράι τοῦ Μουστάφαγα, ἔγινε στίς 19 τοῦ Θεριστή τοῦ 1801, σύμφωνα μέ ἐνθύμηση σέ ἐσωτερικό κάλυμμα βιβλίου τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Προδρόμου στή Δεσφίνα.

Ἡ δολοφονία τῶν ἀνωτέρω κλεφτῶν στό σαράι τοῦ ἀγά στά Σάλωνα περιγράφουν τά ἐξῆς δημοτικά τραγούδια:

A. Τ' εἶν' τό κακό πού γίνεται στό Σάλονα, στή χώρα;

Πολλά τουφέκια πέφτουνε στοῦ μπέη τό σεράγι...

B. Κλάψτε πουλιά τῆς Λιάκουρας τόν Καπετάν Ἀλέξη.

Νάθε καοῦν τά Σάλονα, τοῦ μπέη τά σεράγια...

Στή θέση παλάτια τῶν Πεντεορίων ὑπάρχουν οἱ τάφοι τῶν θρυλικῶν ὀρματολῶν Ἀστραπόγιαννου καί Λαμπέτη, γνωστοί στό πανελλήνιο ἀπό τό συγκινητικό ἐπεισόδιο τοῦ θανάτου τους, πού ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης ὅμνησε διά τοῦ βαθυνόητου μνημοσύνου

ποιήματός του ύπο τόν τίτλο «Ἄστραπόγιαννος», όπου στούς στίχους του ἀναφέρεται ή περιοχή παλάτια σάν τόπος πού ἔπεσαν. Ένω ιστορικές ἀφηγήσεις χωριανῶν μας πού ἔζησαν τόν περαισμένο αἰώνα ἀναφέρουν τήν θέση παλάτια τοποθεσία Καμίνι στοῦ Καρύδη σάν μέρος πού ἔπεσαν καί ἐτάφησαν.

Μελετώντας κανείς τίς ιστορικές πηγές δναρωτιέται γιατί ὅραγε τόσες πολλές μάχες σέ ενα μικρό τόπο; Τήν ἀπάντηση ἐκτός ἀπό τίς ιστορικές πηγές τήν παίρνει δλοκληρωμένη μέ τήν αὐτοφία στόν ἴδιο τόν χῶρο γιατί ἐκεὶ διαπιστώνει ὅτι τά Πεντεόρια ἡταν πέρασμα (διάσελο), ἡταν δ τόπος πού ἔνωνε τή δυτική παραλιακή καί ὁρεινή Δωρίδα μέ τήν παραλιακή Παρνασσίδα καί κεντρική ἀνατολική Ἑλλάδα, ἐνῶ τά πρανῆ τοῦ χωριοῦ μας, ἡ διπλή ὄχυρωση τῆς Παναγίας καί τό παρατηρητήριο τῆς Ζητομῆς ἐλέγχει δλο τόν Κορινθιακό κόλπο καί τά παράλια τῆς Πελοποννήσου καθώς καί τόν ὁρεινό δγκο τῆς Ρούμελης. Ἀναγκαία στοιχεία πού προσφέρονται γιά τέτοιες ἔξεγέρσεις.

Τό Τοπικό Συμβούλιο Πεντεορίων εύαισθητοποιημένο ἀπό τά ιστορικά γεγονότα πού διαδραματίσθηκαν στόν τόπο μας καί δεσμευμένο μέ ἥθικό χρέος γιά νά τιμήσουμε αύτούς πού θυσίασαν τήν ζωή τους γιά τά ίδανικά τῆς πατρίδας μας ἀνέλαβε τήν πρωτοβουλία καί πάρθηκε μία σημαντική ὁμόφωνη ἀπόφαση. Ἡ δποία ἀφορά τήν κατασκευή ἐνός μεγαλοπρεπούς μνημείου, ἐνός φάρου πού θά φωτίζει καί θά ἀκτινοβολεῖ τήν φλόγα τῶν συμπατριωτῶν μας γιά μιά ἐλεύθερη πατρίδα, ἐπάνω στόν περίβολο τῆς Παναγίας πού θά δεσπόζει καί θά θυμίζει τά ιστορικά γεγονότα σέ μᾶς καί στίς νεότερες γενιές. Μέ αὐτό τό Μνημεῖο θά τιμήσουμε μετά ἀπό δυόμισι περίπου αἰώνες τούς συμπατριώτες μας πού πάλεψαν γιά τά ιερά καί τά δσια, πού γιά νά τά προασπίσουν διέθεσαν καί κατέθεσαν τή ζωή τους πάνω στά ὅγια αὐτά χώματα, στόν ιστορικό τόπο, τήν ιερή αὐτή περιοχή, τό βωμό τῆς θυσίας γιά νά ζοῦμε σήμερα ἐμεῖς ἐλεύθεροι.

Μέ τήν ύλοποίηση τῶν ἀνωτέρω δέν σημαίνει ὅτι ξιφλήσαμε τό χρέος μας, τίς ὀφειλές μας πού δέν ἔχουν ἡμερομηνία λήξης καί πού τώρα ἀρχίσαμε νά πληρώνουμε. Ἐχουμε καθήκον καί ιερή ύποχρέωση ἀπέναντί τους ὡς ἐλεύθεροι ὀπόγονοί τους, νά τούς τιμοῦμε κάθε χρόνο ὅπως τούς ὀρμόζει, δχι μόνο σέ μιά στενά τοπική γιορτή τῶν Πεντεορίων, ὀλλά σέ μιά Παμφωκική γιορτή ἀφοῦ στίς μάχες αὐτές ὑπῆρξε μεγάλη συμμετοχή ἀπό ἀρματολούς τῆς εύρυτερης πε-

ριοχῆς ὅπως ἀπό Βουνιχώρα, Γαλαξίδι, Ἀγίους Πάντες, Ἀγία Εύθυμία, Ἀμφισσα, Ξηροπήγαδο, Κουκουβίτσα, Χρυσό, Παύλιανη, Σερνικάκι, Δρέμισα, Σεγδίτσα, Κάτω Κλῆμα, Σούλι, Τοπόλια, Δεσφίνα, ὀκόμη καὶ ἀπό τὴν Ἀθήνα πού συγκεντρώθηκαν ὅλοι μαζὶ μιά χούφτα Ἐλληνες ἄσημοι καὶ περιφρονημένοι στὸ διεθνή περίγυρο πού εἶχαν τὸ σθένος νά ἀντισταθοῦν μέ τὴν ἀνδρεία τους καὶ τὴν παλικαριά τους, ὅχι μόνο στὸν Τούρκο κατακτητὴ ἀλλὰ καὶ στὶς ἄλλες δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας.

Οἱ συμπατριώτες μας μέ τὶς ἀνωτέρω μάχες παρόλο πού δέν ἦταν ὀλες νικηφόρες, κατέδειξαν στὰ πέρατα τῆς Ἐλλάδας καὶ τῆς Εὐρώπης ὅτι μέ αὐτοθυσίες καὶ ὀγῶνες ἀνατρέπονται οἱ κατακτητές.

Ἡ Νομαρχιακή Αὔτ/ση Φωκίδας, ὁ Δῆμος Γαλαξίδιου καὶ τὸ Δημοτικό Δ/σμα Πεντεορίων συνδιοργάνωσαν ἔορταστικές ἐκδηλώσεις, τὴν 17ην Αύγουστου 2002, στὴ θέση «Λόφος Παναγίας», περιοχὴ «Μελίσσαι» τοῦ Δ/κοῦ Δ/σματος Πεντεορίων, ὅπου πραγματοποιήθηκαν μέ 1διαιτερη λαμπρότητα τά ἐγκαίνια – ἀποκαλυπτήρια τοῦ μνημείου πεσόντων Ἅγωνιστῶν περιόδου Τουρκοχρατίας, παρουσίᾳ Βουλευτῶν, τοῦ κ. Νομάρχη Φωκίδας, τῶν ὀρχῶν τοῦ τόπου καὶ πλῆθος κόσμου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ

Συμπατριωτῶν μας πού πολέμησαν γιά τὴν ἀπελευθέρωση
τοῦ Ἐθνους ἀπό τὸν τουρκικό ζυγό¹
(μέ βάση τὶς ὀρχειακές πηγές)

- A. Πεσόντων ἄγωνιστῶν στὶς μάχες τῶν Πεντεορίων
- B. Ἅγωνιστῶν Πεντεοριτῶν στὶς μάχες τῶν Πεντεορίων καὶ σέ ἄλλες μάχες.

Εἶναι ἡ γενιά τῶν ἄγωνιστῶν πού πολέμησαν τὸν κατακτητὴ δίπλα στοὺς ἥρωες ὀπλαρχηγούς στὸν Καραϊσκάκη, Διάκο, Ἀνδρούτσο, Σκαλτσοδῆμο, Πανουργιά, Γκούρα, Βλαχοθανάση, Μητρόπουλο, Διοβουνιώτη, Μακρυγιάνη, Ήσαΐα κ.λπ.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ Α'

Πεσόντων Ἅγωνιστῶν στίς μάχες γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Ἐθνους ἀπό τόν τουρκικό ζυγό

α/α Ἐπίθετο	Όνομα	Καταγωγή	Τόπος πού ἔπεσε
1. ΑΛΤΑΝΗΣ	Ιωάννης	Δεσφίνα	Πεντεόρια
2. ΑΡΝΙΑΚΟΣ	Δῆμος	Άνω Μουσουνίτσα	»
3. ΒΑΡΣΟΣ	Άγνωστο	Κουκουβίστα	»
4. ΒΑΟΓΙΑΣ	Ψ...	Άμφισσα	»
5. ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ἢ ΚΑΝΕΛΛΟΣ	Άναγνώστης	Κουκουβίστα	»
6. ΓΕΩΡΓΙΟΥ	Γεώργιος	Άμφισσα	»
7. ΓΚΑΧΑΣ ἢ (ΚΑΧΑΣ)	Π...	»	»
8. ΓΚΕΓΚΙΟΣ	Άγνωστο	Χρυσό	»
9. ΓΚΙΟΡΔΑΣ	Γιαννάρης	»	»
10. ΓΚΟΛΦΗΣ	Ηλίας	Παύλιανη	»
11. ΓΚΟΥΝΗΣ ἢ ΓΚΟΥΣΗΣ	Άγνωστο	Άμφισσα	»
12. ΓΑΥΜΗΣ (Πατέρας)		Άγιαθυμιά	»
13. » (γιός)		»	»
14. ΔΑΝΙΗΛ	Παναγιώτης	Κουκουβίστα	»
15. ΚΑΡΔΑΡΑΣ	Βασιλής	Σερνικάκι	»
16. ΚΑΤΣΟΔΗΜΟΣ	Δῆμος	Δρέμισα	»
17. ΚΟΥΚΟΣ	Άσημάρης	Σεγδίτσα	»
18. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΑΣ	Γιάννης	Χρυσό	»
19. ΛΙΑΣΚΟΣ	Παναγιώτης	Χρυσό	»
20. ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ	Γεώργιος	Άμφισσα	»
21. ΜΠΑΡΤΣΟΚΑΣ	Κώστας	Σεγδίτσα	»
22. ΜΩΡΑ ΤΤΗΣ	Μιχάλης	Ξηροπήγαδο	»
23. ΝΙΑΧΑΣ	Πέτρος	Άμφισσα	»
24. ΕΗΡΟΣ	Γεώργιος	Κάτω Κλήμα	»
25. ΠΛΑΝΟΠΟΥΛΟΣ	Γεώργιος	Χρυσό	»
26. ΣΑ ΙΝΗΣ	Θανασούλας	Σούλι	»
27. ΣΑΝΤΑΣ	Άγγελής	Δρέμισα	»
28. ΣΠΟΥΡΑΙΤΗΣ	Άγνωστο	Δεσφίνα	»
29. ΤΑΡΣΟΠΟΥΛΟΣ	Άναστάσιος	Άμφισσα	»
30. ΧΑΛΚΟΥΜΗΣ	Γεώργιος	Σάλωνα	»
31. ΧΕ ΥΧΑΜΗΣ	Γεώργιος	Γαλαξίδι	»
32. ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ	Ταξιάρχης	Δρέμισα	»
33. ΚΑΡΑΚΛΙΟΥΜΗΣ	Γεώργιος	Δρέμισα	»
34. ΚΑΤΣΙΠΗΣ	Άγνωστο	Άθήνα	»

35. ΘΑΝΑΣΟΥΛΑΣ	Σουλιώτης	—	»
36. ΚΑΡΜΑΣ	Άναγνώστης	—	»
37. ΛΕΨΙΝΑΣ	Γιοννάκης	—	»
38. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΣ	Άγνωστο	—	»
39. ΚΥΤΤΕΑΣ	Άγνωστο	—	»
40. ΝΙΤΣΑΣ	Παναγιώτης	—	»
41. ΚΑΡΑΠΛΗΣ	Γεώργιος	—	»
42. ΑΣΤΡΑΠΟΓΙΑΝΝΟΣ	Άγνωστο	—	»
43. ΛΑΜΠΕΤΗΣ	Άγνωστο	Βουνιχώρα	»
44. ΒΑΡΕΛΑΣ ἡ ΒΕΡΕΑΗΣ	Θανάσης	Πεντέορια	Ἄμφισσα
45. ΔΗΜΟΥ	Άνδρέας	»	Πολιορκία Ναυπάκτου
46. ΘΕΟΧΑΡΗΣ	Άγνωστο	»	—

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ Β'

**Ἀγωνιστῶν Πεντεοριτῶν στίς μάχες γιά τὴν ἀπελευθέρωση
τοῦ Ἐθνους ἀπό τὸν τουρκικό ζυγό**

α/α Ἐπίθετο	Όνομα	Βαθμός/Ημερομηνία	Τιμητική διάκριση
1. ΑΝΔΡΕΟΠΟΥΛΟΣ ἡ ΚΑΤΣΙΠΟΥΝΟΣ ἀπό (Πεντέρια ἡ Πλέσσα)	Ίωάννης	—	
2. ΑΡΒΑΝΙΤΟΓΙΑΝΝΟΣ	Ίωάννης	Στρατιώτης	
3. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	Εύσταθιος	1829	
4. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	Δημήτριος	1825 (Άναπτρος)	
5. ΓΕΡΟΣΙΔΕΡΗΣ	Κώστας	Στρατιώτης	
6. ΓΕΡΟΣΙΔΕΡΗΣ	Νικόλαος	Στρατιώτης	
7. ΓΙΑΝΝΑΚΙΟΥ (= ΓΙΑΓΚΗΣ)	Θεοδωρής	Πρόχριτος 1826	
8. ΔΑΡΑΣ ἡ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	Εύσταθιος	Ὑπαξιωματικός Β'	
9. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	Άθανάσιος	1829	
10. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	Κωνσταντίνος	1829	
11. ΔΗΜΟΥ	Άθανάσιος	1829	
12. ΔΙΑΒΟΛΗΣ	Εύσταθιος	Ὑπαξιωματικός Β'	
13. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ	Κωνσταντίνος		Σιδηρούν Μετάλλιον
14. ΘΕΟΔΩΡΗΣ	Γιάννης	Δημογέρων 1826	Σιδηρούν Μετάλλιον
15. ΚΑΡΑΔΗΜΑΣ-ΟΣ	Νικόλαος		
16. ΚΑΤΣΙΚΑΠΗΣ			
17. ΚΟΚΚΟΡΗΣ	Δῆμος	Ὑπαξιωματικός Β'	

18. ΚΟΚΚΙΝΟΣ	Κωστοντέλλος	Στρατιώτης	
19. ΚΟΛΑΤΗΣ	Θεοχάρης	Στρατιώτης	
20. ΚΟΛΟΔΗΜΟΣ	Δρόσος	Υπαξιωματικός Α'	
21. ΚΟΝΔΑΗΣ = (ΚΟΝΤΟΥΛΗΣ)	Δημήτριος	Στρατιώτης	
22. ΚΟΚΚΙΝΟΣ	Ηλίας	"Ενορχος 1839	Σιδηρούν Μετάλλιον
23. ΚΟΛΟΔΗΜΟΣ	Γεώργιος		»
24. ΚΟΤΣΑΝΟΣ	Άθανάσιος		
25. ΚΟΤΣΑΝΟΣ	Στάθης	Άναφορά 1821	
26. ΚΟΝΤΟΥΛΗΣ	Δημος	"Ενορχος 1839	
27. ΚΟΝΤΟΥΛΗΣ	Κώστας	Άναφορά 1825	
28. ΚΟΝΤΟΔΗΜΟΥ	Δημήτριος	1829	
29. ΛΙΜΠΕΡΙΟΥ	Θεοδωρής		Σιδηρούν Μετάλλιον
30. ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	Ηλίας	1829	
31. ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	Παναγιώτης	1829	
32. ΜΑΜΑΡΕΛΗΣ	Δημήτριος	Υπαξιωματικός Β'	
33. ΜΑΜΑΡΕΛΗΣ	Κωνσταντίνος	Στρατιώτης	
34. ΜΑΜΑΡΕΛΗΣ	Άθανάσιος		Σιδηρούν Μετάλλιον
35. ΜΠΑΛΗΣ	Εύσταθιος		»
36. ΜΠΑΡΤΣΟΤΑΣ	Άνδρεας		»
37. ΝΙΚΟΛΑΟΥ	Άθανάσιος	1829	
38. ΝΙΚΟΛΑΟΥ	Παναγιώτης	1829	
39. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	Άργυρης		Σιδηρούν Μετάλλιον
40. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	Γιάννης		»
41. ΠΑΞΙΝΟΣ	Κώστας	Στρατιώτης	
42. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ	Ιωάννης	Πρόχριτος 1824	Σιδηρούν Μετάλλιον
43. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ	Εύθυμιος		»
44. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ	Λουκᾶς		Χαλκούν Μετάλλιον
45. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ	Στάθης		Σιδηρούν Μετάλλιον
46. ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΣ	Κώστας	Υπαξιωματικός Β'	
47. ΠΟΛΥΖΟΣ	Δημήτριος	Στρατιώτης	
48. ΠΟΛΥΖΟΣ	Ιωάννης	Υπαξιωματικός	
49. ΠΟΛΥΖΟΣ	Κώστας	Στρατιώτης	
50. ΠΟΛΥΖΟΣ	Καρανάσσος		Σιδηρούν Μετάλλιον
51. ΠΟΛΥΖΟΣ	Παναγιώτης	1829	
52. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ	Δημήτριος	Άναφορά 1831	
53. ΠΑΠΑ ΙΩΑΝΝΟΥ	Δημήτριος	1860	
54. ΣΙΔΕΡΑΚΟΣ	Νικόλαος		Σιδηρούν Μετάλλιον
55. ΣΙΔΕΡΗΣ	Εύσταθιος		»
56. ΣΙΔΕΡΗΣ	Παναγιώτης		»

57. ΣΙΑΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	Εὐστάθιος	
58. ΤΣΑΤΑΛΟΣ	Κωσταντής	Τπαξιωματικός Β' 1846 (έτῶν 56)
59. ΤΣΑΤΑΛΟΣ	Κωσταντής	Σφατιώτης 1846 (έτῶν 48)
60. ΤΖΟΥΚΑΣ	Στάθης	Σιδηρούν Μετάλλιον

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τά άνωτέρω δύνοματα ἀποτελοῦν ἔνα μικρό ἀριθμό δγωνιστῶν καὶ πεσόντων Πεντεοριτῶν, πού συμμετεῖχαν στίς μάχες καὶ ἔπεσαν σ' αὐτές, σύμφωνα μὲ αὐτά πού ἔχουν καταγραφεῖ στά ὀρχεῖα τοῦ κράτους.

Ὑπάρχει ὅμως μεγάλος ἀριθμός δγωνιστῶν καὶ πεσόντων μή καταχωρημένων σέ ὀρχεῖα ἢ ἄλλες πηγές ὅπως προκύπτει ἀπό ἐπίσημα στοιχεῖα, λόγω καταστροφῆς ὀρχείων, καταλόγων κ.λπ.

**ΤΑ ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΆΛΛΑ ΓΛΥΠΤΑ ΚΑΙ ΧΥΤΑ
ΜΝΗΜΕΙΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΗΣ ΑΜΦΙΣΣΗΣ**

Ἄνδριάς
Ἐπισκόπου Σαλώνων Ἡσαΐου

τοῦ Ἰωάννου Δημ. Ζουμᾶ, Γυμνασιάρχου ἐπ.

Ο Ἐθνομάρτυς Ἐπίσκοπος Σόλωνος (Σάλωνος ἢ Σαλώνων) Ἡσαΐας, κατά κόσμον Ἡλίας Παπαευσταθίου, ἐγεννήθη εἰς Δεσφίναν κατά τό ἔτος 1769 ἢ 1778, υἱός τοῦ Ἱερέως Εύσταθίου καὶ τῆς Ἀρχόντως. Τά πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη εἰς Σάλωνα πλησίον τοῦ Γερασίμου Λύτσικαι ἐπί μικρόν χρονικόν διάστημα, ἥτοι 1796-1797, καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Ἱεράν Μονήν Τιμίου Προδρόμου Δεσφίνης, ἐνθα ἐγένετο δόκιμος μοναχός. Ἐν συνεχείᾳ μετέβη εἰς τὴν Ἱεράν Μονήν Όσίου Λουκᾶ, ἐνθα ἐχειροτονήθη Ἱεροδιάκονος. Ἐκεῖθεν μετέβη διά περαιτέρω σπουδάς εἰς Ἰωάννινα, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Ἰωαννίνων, καὶ κατέληξε κατά τό ἔτος 1814 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα δὲ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Στ΄ διαβλέψας τά πολλά πνευματικά προσόντα καὶ τὴν ὀγιότητα αὐτοῦ καὶ, ἀσφαλῶς, μετά ἀπό πολλάς δοκιμασίας, κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἰωακείμι ἐχειροτόνησε τοῦτον κατά τό ἔτος 1818 Ἐπίσκοπον Σόλωνος (Σαλώνων). Συγχρόνως δέ ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικήν Ἐταιρείαν καὶ ἐκλήθη νά ἐργασθῇ δραστηρίως διά τὴν Ἐθνικήν Παλιγγενεσίαν. Εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετά τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, διεσώθη δέ ἡ ἀπό 20 Δεκεμβρίου 1820 ἐπιστολή τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε΄ πρός τὸν Ἐπίσκοπον Σόλωνος Ἡσαΐαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποδεικνύεται ὅτι ἀμφότεροι εἰργάζοντο διά τὴν Ἐθνεγερσίαν. «Ἡτο λόγιος, ἔγραψεν ἐκκλησιαστικούς λόγους, σωζομένους ἀνεκδότους», γράφει δὲ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Κατά Ιανουάριον τοῦ ἔτους 1821 ἀναδειχθεὶς «σκεῦος ἐκλογῆς» τοῦ ἐν Κωνσταντινούπόλει Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ἐκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν¹, ἵνα συσκεφθοῦν περὶ τῆς μελλοντικῆς ἑξεγέρσεως καὶ ἵνα μεταφέρῃ τὸ μήνυμα τῆς Ἐθνεγερσίας εἰς Πελοπόννησον καὶ Στερεάν Ἑλλάδα καὶ φέρῃ εἰς πέρας τὸ τολμηρόν ἔργον τῆς κηρύξεως τῆς Ἐπαναστάσεως ὡς θαρραλέος ἀνήρ, δέκτης καὶ εὐσύνετος. Οὗτος ἐπιστρέψας ἐκ Κωνσταντινούπόλεως τὴν 11ην Μαρτίου 1821 ἀνάπτει τὴν θρυαλλίδα τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ πυρπολεῖ τάς καρδίας τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν πιστῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν, ἀγωνισθεὶς διὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν του καὶ πέραν αὐτῆς. Οὕτω τὴν 24ην Μαρτίου 1821 ἐντός τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ὀσίου Λουκᾶ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐντός τοῦ Καθολικοῦ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Προφήτου Ἡλίου ὁ μακαριστός Ἐπίσκοπος Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐας προεξάρχει τῶν τελεσθεισῶν Δοξολογιῶν καὶ ἀπό τῆς Ὁραίας Πύλης ϕάλλει πανηγυρικῶς «Σῶσον Κύριε τόν Λαόν Σου...» καὶ κηρύσσει τό ἄγγελμα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Ἐθνεγερσίας. Μετά τὴν ἀπελευθέρωσιν (10 Ἀπριλίου 1821) τῆς ἀκροπόλεως (κάστρου) τῶν Σαλώνων (Ἀμφίστης) συμμετέσχεν εἰς τό πολεμικόν συμβούλιον τῶν ὀπλαρχηγῶν εἰς Κομποτάδες Φθιώτιδος πρός ἀντιμετώπισιν τῶν κατερχομένων τουρκαλβανῶν τῶν Κιοσέ Μεχμέτ καὶ Ὁμέρ Βρυνώνη. Καί μετ' ὅλιγας ἡμέρας τὴν 23ην Ἀπριλίου 1821 εἰς τὴν Χαλκωμάταν μετά τοῦ Πανουργιᾶ ἵσταται ἐμψυχωτής, ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἀνδρείας, ἡ κεφαλή τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, ὁ γενναῖος Ἐπίσκοπος Ἡσαΐας. Μετ' ὅλιγον ἡ τιμία κεφαλή τοῦ μακαριστοῦ Ἱεράρχου ἀπεκόπη ὑπό τῶν προελαυνόντων τουρκαλβανῶν. Αἱ τελευταῖαι του λέξεις εἶναι μόνον Προσευχῇ ὑπέρ τῆς Πατρίδος: «Παναγία μου σῶσον τούλαχιστον τὴν Πατρίδα». Οὕτω ἔπεσε μαχόμενος ὑπέρ Πίστεως καὶ Πατρίδος ὁ Ἐθνεγέρτης, ὁ Ἡγήτωρ, ὁ Κληρικός, ὁ Ἀγωνιστής, ὁ Ἡρως, ὁ Ἐθνομάρτυς, ὁ Ἐπίσκοπος Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐας. Μάρτυρες

1. Ο Ἐπίσκοπος Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐας κατά τὴν παραμονήν του εἰς Κωνσταντινούπολιν κατά Ιανουάριον 1821 ἐφιλοξενήθη εἰς τὴν οἰκίαν Γεωργίου Ἀφθονίδου, Μεγάλου Γραμματέως τοῦ Πατριαρχείου, ὁ ἕδιος διηυκόλυνε τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Πατριάρχου μετά τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος Ἡσαΐου. (Τ. Κανδηλώρου, Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκ. Πυρσοῦ, τόμ. Στ', σ. 311. – Πέτρου Α. Γεωργαντζῆ, «Ο ὁφρισμός τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὕψηλάντη», ἐκδόσεις «Παρουσία», Καβάλα 1988, σ. 269).

Ίεράρχαι κατά τόν Ἐθνικοαπελευθερωτικόν Ἅγῶνα τῆς Παλιγγενεσίας ὑπάρχουν πολλοί. Πολεμιστής δόμως καὶ μάλιστα πεσών ἐπί τοῦ πεδίου τῆς μάχης παραμένει πρῶτος δι μακαριστός Ἐπίσκοπος Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐας, ὁ ὅποιος «ἐρρίζωσεν ἐν λαῷ δεδοξασμένῳ, ὡς κέδρος ἀνυψωθῆ, ὡς ἄμπελος ἐβλάστησε χάριν, τό γάρ μνημόσυνον αὐτοῦ ὑπέρ τό μέλι γλυκύ» (Σοφία Σειράχ ΚΔ', 12-20).

Ο Ἐπίσκοπος Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐας δέν είναι τυχαῖος Ἱεράρχης, ἀλλ' ὑπῆρξε κορυφαία Ἐκκλησιαστική καὶ Ἐθνική προσωπικότητης τῆς ἐποχῆς του.

Μετά τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἡ Ἐπιτροπή Ἐκδουλεύσεων ἔταξε τόν μακαριστόν Ἐπίσκοπον Σόλωνος (Σαλώνων) Κυρόν Ἡσαΐαν, ἃνευ αἰτίσεως, εἰς τούς Α' τάξεως πολιτικούς τοῦ Ἅγῶνος².

Ὥρισμένοι εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ μακαριστοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου παραθέτουν καὶ ὑπογραφήν του. Πλήν δόμως δ Τ. Λάππας εἰς τό βιβλίον του «Ρουμελιῶτες στήν Ἐπανάσταση». Ο Σαλώνων Ἡσαΐας, Γιαννάκης Λογοθέτης, Βασίλης Μπούσγιος³ πρό τῆς περιγραφῆς ἐκάστου περιγραφομένου ἀνδρός εἰς τάς σελίδας 7, 43 καὶ 85 ἀντιστοίχως σημειώνει τόν τίτλον ἐκάστου κεφαλαίου οὐχί διά κοινῶν στοιχείων, ἀλλά ὡς ἔξης:

*L+Ο’δογινθηγοϊάκ
& Ναν. Γ. Ζηγοθέη*

2. Γεωργίου Π. Κρέμου, Φωκικά, Ἰστορία τῆς ἐν τῇ Φωκίδι Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τούπιλην Στειρώτου, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 96-103, 212-213. – Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, Ἀπαντα, ἔκδ. Ελευθερουδάκη, ἐν Ἀθήναις 1925, τόμ. Β', σ. 272-273, καὶ ἔκδ. «Φιλολογική Νεοελληνική Βιβλιοθήκη», 1963, τόμ. Β', σ. 200. – Ἀρχιμ. Ἀναγίου Μάνου, Ὁ Ἐθνομάρτυς Ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας, ἔκδ. Ἐπιτροπῆς ἀνεγέρσεως Ἀνδριάντος Ἐπισκόπου Σαλώνων Ἡσαΐου, Ἀθῆναι 1930. – Δημ. Ι. Παπακωνσταντίνου, «Ο παραμερισμένος Ἐθνεγέρτης Ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας», Ἀθῆναι 1966. – Ἀρχιμ. Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου, Μάρτυρες καὶ Ἅγωνισται Ίεράρχαι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνεγέρσιας 1821-1829, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1971, σ. 401-413. – Πέτρου Α. Γεωργαντζῆ, «Οἱ Ἅρχιερεῖς καὶ τό Είκοσιένα», Εάνθη 1985, σ. 307-309. – Ἐφημερίς Ὁρθόδοξος Τύπος Α.Φ. 1405, Ἀθῆναι 23 Μαρτίου 2001, Οἱ Ἅγιοι Ἐθνομάρτυρες, σ. 1, 4.

3. Ἐκδότης Ιωάν. Ν. Σιδέρης, Ἀθῆναι 1944.

Έξ αὐτῶν ἐμφανῶς προκύπτει, ὅτι δέν εἶναι αἱ ὑπογραφαὶ αὐτῶν. Καὶ συνεπῶς ἡ παρουσιαζομένη ὡς ὑπογραφὴ τοῦ μακαριστοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου δέν εἶναι ἡ ὑπογραφὴ τοῦ⁴.

Οἱ ἐν Ἀθήναις συμπατριῶται εἴχον τὴν πρωτοβουλίαν κατασκευῆς μνημείου (ἀγάλματος) τοῦ ἔθνομάρτυρος μακαριστοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Κυροῦ Ἡσαΐου εἰς Ἀμφισσαν καὶ εἰς Δεσφίναν⁵. Τὴν πρωτοβουλίαν ταύτην ἐνίσχυσαν ὁ «Σύνδεσμος τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ Παρνασσοιδέων», ἡ ἐφημερίς «Ρουμελιώτης», ἡ ἐφημερίς «Φωκίς». Διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ μνημείου (ἀγάλματος) συνέδραμεν (οἰκον. χρῆσις 1928-1929) τό, τότε, Κοινοτικόν Συμβούλιον Ἀμφίστης (Πρόεδρος Κοινότητος Ἰωάννης Γιδόγιαννος)⁶.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀγάλματος ἀνετέθη ἀνευ διαγωνισμοῦ εἰς τὸν γλύπτην Χριστόφορον Νάτσιον. Ὁ ἀνδριάς ἐκ λευκοῦ μαρμάρου τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου ἐτοποθετήθη εἰς τὸ κέντρον τῆς, τότε, κυκλικῆς πλατείας Ἡσαΐου ἐπί βάθρου κολούρου τε-

4. Πρβλ. Ε.Ν. Σταθόπουλος, «Ἡ Φωκίδα τῆς Ἐπανάστασης», «Ἡμίτομος πρώτος, Αθήνα 1994», σ. 164.

5. Εἰς Δεσφίναν τὸ Μνημεῖον (προτομή) τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου ἐτοποθετήθη πρό τοῦ Τεροῦ Ναοῦ Ἅγίου Δημητρίου. Παρά τὸν τόπον τῆς θυσίας (παλαιά ἔθνική δόδος διὰ Γραβιᾶς πρός Λαμίαν) ἐτοποθετήθη Μνημεῖον ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἀναγράφεται: «Τοῖς ἐκ Δεσφίνης τοῦ Παρνασσοῦ ἀδελφοῖς Ἡσαΐᾳ Ἀμφίστης Ἐπισκόπῳ καὶ Ἰωάννῃ Τερεῖ, πεσοῦσιν ἐν Χαλκωμάτᾳ φέδε 23 Ἀπριλίου 1821 ὑπέρ Πατρίδος μάχην Ἀλαμάνας Κοινῷ Ἐράνῳ 1916».

Ἐπειδὴ μετά τὴν κατασκευὴν τῆς διά νέας χαράξεως ἔθνικῆς ὁδοῦ διὰ Γραβιᾶς πρός Λαμίαν τὸ ὑπάρχον εἰς τὴν παλαιάν πλέον ἔθνικήν ὁδὸν διὰ Γραβιᾶς πρός Λαμίαν Μνημεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων - Ἀμφίστης) Ἡσαΐου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Τερέως Ἰωάννου Παπαευσταθίου τούλαχιστον ὑπεβιβάσθη, διά νά μή εἴπωμεν ἡρανίσθη. Διὰ τοῦτο τό ἐν λόγῳ Μνημεῖον δέον δπως μεταφερθῆ ἐπὶ τῆς νέας ἔθνικῆς ὁδοῦ.

6. Πρβλ. ἀριθ. 54 ἀπό 13 Ιουλίου 1931 καὶ 58 καὶ 62 ἀπό 28 Ιουλίου 1931 ἀποφάσεις τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου Ἀμφίστης.

τραγωνικῆς πυραμίδος ὁμοίως ἐκ λευκοῦ μαρμάρου καὶ τό δλον μνημεῖον ἐπί ὑπερυψωμένου ἀναχώματος μετ' ἀνθέων, ἔχοντος πέριξ αὐτοῦ χυτοσιδηροῦν κιγκλίδωμα. Ἐπί τοῦ βάθρου ἀναγράφεται:

Ο ΣΑΛΩΝΩΝ ΗΣΑΪΑΣ

1769 - 1821

Εἰς τὴν βάσιν τοῦ ἀνδριάντος πρός τά δεξιά ἀναγράφεται: ΕΠΟΙΕΙ / ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΝΑΤΣΙΟΣ /.

Τά ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἀνδριάντος ἐγένοντο τὴν 5ην Ιουλίου 1931. Κατά τὴν τελετήν τῶν ἀποκαλυπτήρων τοῦ μνημείου τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου, παρουσίᾳ τῶν Ἀρχῶν, τῶν Ἐπισήμων καὶ πλήθους Λαοῦ, ἐψάλη ἐπιμνημόσυνος δέησις, ἐγένοντο τά ἀποκαλυπτήρια ὑπό τοῦ Μητροπολίτου Ἀργολίδος Κυροῦ Ἰεροθέου⁷, ἀκολούθως ἐγένοντο ὁμιλίαι καὶ καταθέσεις στεφάνων κ.λπ.⁸.

Εἰς τό Μνημεῖον κατετίθεντο στέφανοι ὑπό τῶν μαθητῶν τῶν Σχολείων κατά τὴν παραμονήν τῆς Ἐθνικῆς Ἐορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου 1821 ἀρχικῶς καὶ ἀπό τοῦ ἔτους 1945 καὶ κατά τὴν παραμονήν τῆς Ἐθνικῆς Ἐορτῆς τῆς 28ης Οκτωβρίου 1940.

Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Ἀμφίσσης ἐπὶ Δημάρχου Ἀμφίσσης Εύθυμου Καπράλου κατά τὴν δημοσίαν συνεδρίασιν τῆς 6ης Ἀπριλίου 1949 «Ἀποφασίζει ὅπως ὁ ἀνδριάς Ἡσαΐου μεταφερθῇ εἰς τό

7. Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Ἀργολίδος Κυρός Ἰερόθεος (Μπόκολας) ἐγένηθη εἰς Δεσφίναν κατά τό ἔτος 1885. Ἐπεράτωσε τό Γιάγτζειον Γυμνάσιον Ἀμφίσσης. Ἐνεγράφη εἰς τὴν Ἱεράν Μονήν Προφήτου Προδρόμου Δεσφίνης εἰς ἡλικίαν 20 ἔτων. Ἐχειροτονήθη Διάκονος κατά τό ἔτος 1906. Φοιτήσας εἰς τὴν Θεολογικήν Σχολήν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κατέστη πτυχιοῦχος κατά τό ἔτος 1912. Διωρίσθη ἀμέσως Ἱεροκήρυξ παρά τῇ Ἱερῷ Μητροπόλει Ἀρτης, ἀναλαβών συγχρόνως καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς λειτουργούσης ἐκεῖ Ἱεροτικῆς Σχολῆς. Διωρίσθη Β' Γραμματεύς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κατά τό ἔτος 1914. Προήχθη κατά Φεβρουαρίου 1919 εἰς Ἐπίσκοπον τῆς πάλαι ποτε διαλαμψάσης Ἐπισκοπῆς Ταλαντίου, Βοιθόν τοῦ, τότε, Μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Διετέλεσεν ὑπ' αὐτήν τὴν ἴδιότητα Τοποτηρητῆς τῆς, τότε, Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν. Χηρευσάσης τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀργολίδος ἐξελέγη Μητροπολίτης Ἀργολίδος τῆς 13ην Οκτωβρίου 1924. Ἐκ λόγων ὑγείας παρητήθη τοῦ θρόνου κατά τό ἔτος 1939. Ἐκοψήθη ἐν Ἀθήναις κατά τό ἔτος 1942. Ἐπί τῆς ὀρχιερατείας του ἐν Ἀργει ἀνηγέρθη τό μητροπολιτικόν μέγαρον, ἀνεθερμάνθη ὁ ἐν Ἀργει σύλλογος «Δαναός», ἐπροστατεύθησαν οἱ ἐνδεεῖς. Οὗτος ὑπῆρξε δεινός ῥήτωρ, διεκρίνετο διά τό σεμνόν καὶ ἱεροπρεπές τῶν τρόπων του, τόν ἔνθερμον ζῆλον του καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τό ποιμνιόν του. (Θρησκευτική καὶ Ἡθική Ἐγκυλοπαιδεία, Ἀθῆναι 1965, τόμ. δος, σ. 810).

8. Ἐφημερίδες ἐν Ἀμφίσσῃ ἐτῶν 1927-1933.

διά τοῦ σχεδίου πόλεως Ἀμφίσσης καὶ δεξιῷ τῷ κατερχομένῳ τήν ὁδὸν Ἀμφίσσης – Ἰτέας δημιουργούμενον τρίγωνον»⁹. Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως δὲ ἀνδριάς κατῆλθε τοῦ βάθρου καὶ ἐταλαιπορήθη ἐπὶ πολλά ἔτη, ἄνευ τοῦ βάθρου, ἀρχικῶς εἰς τὴν πλατείαν Ἡσαΐου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐτοποθετεῖτο εἰς διαφόρους θέσεις πέριξ (δυτικῶς καὶ νοτίως) τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ιεροῦ Ναοῦ «ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου», οὐδέποτε δῆμως τοποθετηθείς εἰς τὸ σχηματισθέν τρίγωνον τῆς πλατείας Ἡσαΐου, συμφώνως πρός τὴν ἀπόφασιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Τά τμῆματα τοῦ κιγκλιδώματος καὶ τά λίθινα τμῆματα τῆς βάσεως τοῦ κιγκλιδώματος μετεφέρθησαν εἰς τὴν πλατείαν Σιμοπούλου, ὅπου καὶ ἐγκατελείφθησαν (!!) καὶ ἔκτοτε ἀγνοοῦνται^{10,11}.

Ἡ παλαιά πλατεία Ἡσαΐου, μετά τὴν μεταφοράν τοῦ ἀνδριάντος μετά τοῦ βάθρου κ.λπ. ἐξ αὐτῆς, μετετοπίσθη ἀνατολικώτερον, εἰς δέ τὴν δυτικήν πλευράν τῆς ὁδοῦ Σαλώνων ἐσχηματίσθη μικρά τριγωνική πλατεία. Τό Δημοτικόν Συμβούλιον Ἀμφίσσης ἐπί Δημάρχου Ἀμφίσσης Ἀποστόλου Κοκκινοπούλου, διά τῆς ὑπ’ ἀριθμ. 13/188 ἀπό 5 Ιουλίου 1965 ἀποφάσεως «III. Ὁρίζει δῆμως ὁ ἀνδριάς τοῦ Ἐπισκόπου Σαλώνων Ἡσαΐου στηθῇ εἰς τὴν δόμωνυμον πλατείαν καὶ εἰς τό μικρόν τμῆμα ταύτης πρό τῆς οἰκίας Κ.Γ. Κουτρολίκου». Ὁ ἀνδριάς τοῦ Ἐπισκόπου Σαλώνων Ἡσαΐου οὐδέποτε ἐτοποθετήθη εἰς τὴν μικράν τριγωνικήν πλατείαν Ἡσαΐου.

Ἀπό τῆς μεταφορᾶς τοῦ ἀνδριάντος (ἔτος 1949) κατετίθετο στέφανος, ἐνίστε, ὑπό μαθητῶν, ὅχι δῆμως ὅλων τῶν Σχολείων.

Τό συλλεγέν χρηματικόν ποσόν ἐκ δώδεκα ἑκατομμυρίων (12.000.000) περίπου (παλαιῶν) δραχμῶν, προελθόν ἐκ προαιρετικῆς εἰσφορᾶς τῶν δημοδιδασκάλων Νομοῦ Φωκίδος διά τὴν ἀνέγερσιν κτιρίου τῆς Ἐπιθεωρήσεως Δημοτικῶν Σχολείων Νομοῦ Φωκίδος ἀπεφασίσθη δῆμως διατεθῆ διά τὴν κατασκευὴν ἐν Ἀμφίσσῃ «ἀγάλματος ἡ προτομῆς» τοῦ Ἡρωὸς Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου. Τό ἀνωτέρω χρηματικόν ποσόν μᾶλλον εἶχε κατατεθῆ ἐπ’ ὀνόματι τοῦ Δήμου Ἀμφίσσεων εἰς τό Κατάστημα Ἀμφίσσης τῆς

9. Ἀριθ. 49 ἀπό 6 Απριλίου 1949 ἀπόφασις τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἀμφίσσης.

10. Ἐφημερίδες ἐν Ἀμφίσσῃ ἐτῶν 1949-1977.

11. Τί ἀπέγιναν τά τμῆματα ἐκ χυτοσιδήρου τοῦ κιγκλιδώματος καὶ τά λίθινα τμῆματα τῆς βάσεως τοῦ κιγκλιδώματος, τά ὅποια ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν πλατείαν Σιμοπούλου;; Ἐρωτῶμεν, χωρίς βεβαίως νά ἀναμένωμεν ἀπάντησην.

Έθνικής Τραπέζης της Έλλάδος ύπερ της άνεγέρσεως άνδριάντος του Έπισκόπου 'Ησαίου'¹². Είς τό άνωτέρω χρηματικόν ποσόν προσετέθησαν καὶ τά ἔξῆς χρηματικά ποσά: (5.000.000) δραχμαὶ τῆς ΑΕΜ Βωξίται Παρνασσοῦ, (2.000.000) δραχμαὶ τοῦ τ. ύπουργοῦ Δημ. Χατζίσκου, (1.000.000) δραχμαὶ τοῦ Συλλόγου Παρνασσιδέων Αθηνῶν, (500.000) δραχμαὶ τοῦ Συλλόγου Δεσφινιωτῶν Αθηνῶν¹³. Πλὴν δύμας οὐδέν κατεσκευάσθη¹⁴.

Τήν 26ην Φεβρουαρίου 1971 ἐγένετο σύσκεψις, εἰς τήν δποίαν μετέσχον ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Φωκίδος, ὁ Νομάρχης Φωκίδος, ὁ Στρατιωτικός Διοικητής Ἀμφίσσης, ὁ Δήμαρχος Ἀμφίσσης, ὁ Διοικητής Χωροφυλακῆς Ἀμφίσσης καὶ οἱ Πρόεδροι τῶν Έπιστημονικῶν Ὑργανώσεων, ἔχουσα θέμα τήν ἀνέγερσιν ἐν Ἀμφίσσῃ νέου ἀνδριάντος τοῦ Έπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) 'Ησαίου. Κατ' αὐτήν ἀπεφασίσθη ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς διενεργείας ἐράνου διά τήν κατασκευήν τοῦ νέου ἀνδριάντος¹⁵. Ὁμως νέος ἀνδριάς δέν κατεσκευάσθη.

Μετά παρέλευσιν ἑτῶν (κατά τό ἔτος 1985) τά δύο ἀνωτέρω τμήματα τῆς πλατείας 'Ησαίου συνηνώθησαν, καταργηθείσης καὶ μετατραπείσης εἰς πλατείαν τῆς μεταξύ τῶν δύο τμημάτων τῆς πλατείας ὁδοῦ Σαλώνων. Οὕτω ἡ ἐπαναφορά καὶ ἐπανατοποθέτησις τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Έπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) 'Ησαίου εἰς τήν ἐνιαίαν πλατείαν 'Ησαίου ἐθεωρεῖτο ἐπιβεβλημένη. Ὁ ἀνδριάς τοῦ Έπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) 'Ησαίου ἐπανεφέρθη τήν 29ην Απριλίου 1986 (Μεγάλην Τρίτην) καὶ ἐπανετοποθετήθη εἰς τήν πλατείαν 'Ησαίου (ἐπί τῆς ἄλλοτε ὁδοῦ Σαλώνων, ἡ ὅποια μετετράπη εἰς πλατείαν) καὶ ἐπί τοῦ ιδίου βάθρου, ἀνευ δύμας τοῦ ὑπερυψωμένου

12. Ἐγγραφα ὑπ' ἀριθμ. πρωτ. 919 ἀπό 22 Μαΐου 1952, 1927 ἀπό 5 Νοεμβρίου 1952, 2056 ἀπό 1 Δεκεμβρίου 1952, 1070 ἀπό 15 Μαΐου 1953 καὶ 16 ἀπό 3 Ιανουαρίου 1958 τῆς Ἐπιθεωρήσεως Σχολείων Δημοτικῆς Ἐκπαίδευσεως Νομοῦ Φωκίδος, ἔγγραφον ἀριθ. πρωτ. 3079 ἀπό 18 Νοεμβρίου 1952 τοῦ Δήμου Ἀμφισσῶν καὶ ἐπιστολή ἀπό 11 Ιανουαρίου 1958 τοῦ διδασκάλου Ζωγ. Ζωγράφου. Ἐκ τῆς ἐδρευούσης ἐν Ἀμφίσσῃ (πλατεία 'Ησαίου) Ὑπηρεσίας Γενικά Ἀρχεία τοῦ Κράτους – Ἀρχεία Νομοῦ Φωκίδος (Φάκελος 310 ΑΒΕ 13). Καὶ ἐπί τῆς θέσεως αὐτῆς ἐκφρόνονται εὐχαριστίαι πρός τὸν Προϊστάμενον τῶν ΓΑΚ – Ἀρχεῖα Ν. Φωκίδος κ. Τιαννην Κατσένιον διά τὰς παρασχεθείσας διευκολύνσεις.

13. Ἐφημερίς ΦΩΚΙΔΟΣ ΛΑΟΣ Α.Φ. 104, Ἀμφισσα 3 Ιουνίου 1953, σ. 2.

14. Τί ὀπέγινε τό συγκεντρωθέν χρηματικόν ποσόν;; Εδρίσκεται κατατεθημένον εἰς τό Κατάστημα Ἀμφίσσης τῆς Έθνικῆς Τραπέζης τῆς Έλλάδος;

15. Ἐφημερίς ΦΩΚΙΚΟΣ ΛΑΟΣ Α.Φ. 426, Ἀμφισσα 30 Μαρτίου 1971, σ. 2.

ἀναχώματος μετ' ἀνθέων καὶ ὅνευ τοῦ χυτοσιδηροῦ κιγκλιδώματος. Τήν δέ 5ην Μαΐου 1986 ἐφάλη ἐπιμνημόσυνος δέησις χοροστατοῦντος τοῦ Τοποτηρητοῦ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Φωκιδος Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θηβῶν καὶ Λεβαδείας Κ.Κ. Ἱερωνύμου καὶ ἡχολούθησε τιμητικῇ ἐκδήλωσις¹⁶.

Από τῆς ἐπανατοποθετήσεως (ἔτος 1986) τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου εἰς τὴν πλατεῖαν Ἡσαΐου κατατίθενται στέφανοι, ἀπό τοῦ ἔτους 1992, ὑπό τῶν μαθητῶν τῶν Σχολείων Μέσης Ἐκπαίδευσεως Ἀμφίσσης. Από τῆς καθιερώσεως δέ τῆς τοπικῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῆς 10ης Ἀπριλίου 1821 (ἀπελευθέρωσις ἀκροπόλεως), ἀπό τοῦ ἔτους 1998, κατατίθενται στέφανοι ὑπό τῶν Ἀρχῶν καὶ Ἐπισήμων.

ΠΡΟΤΑΣΙΣ

Πρός τὸν Δῆμον Ἀμφίσσης

Ο Ἄνδριάς τοῦ Ἐπισκόπου Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐου, ὡς ἐτοποθετήθη κατά Ἀπρίλιον 1986 ἐπὶ τῆς δύμωνύμου πλατείας ὅνευ τοῦ ὑπερυψωμένου ἀναχώματος μετ' ἀνθέων ἔχοντος πέριξ αὐτοῦ καλλιτεχνικόν χυτοσιδηροῦν κιγκλίδωμα, ὑπεβαθμίσθη.

Διά τοῦτο πρός ἀποκατάστασιν καὶ ἀναβάθμισιν αὐτοῦ καὶ τὴν προφύλαξιν αὐτοῦ, καθώς καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ὁφειλομένης τιμῆς πρός τὸν μακαριστὸν Ἐπίσκοπον Σόλωνος (Σαλώνων) Ἡσαΐαν, δέον δπως ἀνακατασκευασθοῦν τό ὑπερυψωμένον ἀνάχωμα μετ' ἀνθέων καὶ τό καλλιτεχνικόν χυτοσιδηροῦν κιγκλίδωμα, ὡς ἐξ ὀρχῆς εἶχεν (ἔτη 1931 - 1949).

Ἀμφισσα, Ιούνιος 2001 μ.Χ.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ, τεῦχος 102, Απρ.-Μάι. 2002, σελ. 23-32.
Ἡρῷον ἢ Μνημεῖον Ἡρώων ἢ Μνημείον τῶν Πεσόντων ἐν πολέμοις Ἀμφισσέων.

- σ. 23, στίχ. 26, ἀντί: Ἐγκυκλοπαίδεια, νά γραφῇ: Ἐγκυκλοπαιδεία
- σ. 23, στ. 27, ἀντί: ΣΤ', νά γραφῃ: Στ'
- σ. 23, στ. 29, ἀντί: Ἐγκυκλοπαίδεια, νά γραφῇ: Ἐγκυκλοπαιδεία
- σ. 24, στ. 7, ἀντί: ἐδόξει, νά γραφῇ: ἐδόκει
- σ. 24, στ. 25, ἀντί: ἀνδιαιτάται, νά γραφῇ: ἀνδιαιτᾶται
- σ. 25, στ. 10, ἀντί: καί «φρονεῖ, νά γραφῇ: καὶ διότι «φρονεῖ
- σ. 25, στ. 32, ἀντί: Δήμος, νά γραφῇ: Δῆμος
- σ. 26, στ. 7, ἀντί: ἐξεφώνησαν, νά γραφῇ: ἐξεφωνήθησαν
- σ. 26, στ. 38, ἀντί: βέβαια, νά γραφῇ: βεβαίως

- σ. 27, στ. 2, ἀντί: προεδρίας, νά γραφῆ: Προεδρίας
- σ. 27, στ. 24, ἀντί: ΚΟΙΤΣΑΝΟΣ, νά γραφῆ: ΚΟΪΤΣΑΝΟΣ
- σ. 28, στ. 1, ἀντί: ΜΟΣΧΑΧΛΑΙΔΗΣ, νά γραφῆ: ΜΟΣΧΑΧΛΑΪΔΗΣ
- σ. 28, στ. 35, ἡ σημ. 11) νά γραφῆ: Ἀντί τοῦ ὁρθοῦ: ΚΑΛΛΑΝΤΖΑΚΟΣ. Διά μελανοῦ χρώματος ἔχει ἐπικαλυφθῆ τό γράμμα Ι.
- σ. 29, στ. 12, ἀντί: ΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ, νά γραφῆ: ΛΙΑΝΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
- σ. 29, στ. 22, ἀντί: ΣΩ. Η. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, νά γραφῆ: ΣΩ Η. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ
- σ. 29, στ. 23, ἀντί: ΗΛ. Ι. ΓΙΑΝΝΙΚΟΥΛΗΣ, νά γραφῆ: ΗΛ Ι. ΓΙΑΝΝΙΚΟΥΛΗΣ
- σ. 29, στ. 24, ἀντί: ΗΛ. Σ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, νά γραφῆ: ΗΛ Σ. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ
- σ. 29, στ. 25, ἀντί: ΑΘ. Ι. ΠΑΡΑΛΑΗΣ, νά γραφῆ: ΑΘ Ι. ΠΑΡΑΛΑΗΣ
- σ. 29, στ. 26, ἀντί: ΝΙ. Α. ΝΙΚΑΚΗΣ, νά γραφῆ: ΝΙ Α. ΝΙΚΑΚΗΣ
- σ. 29, στ. 27, ἀντί: ΠΑ. Χ. ΧΑΨΟΥΛΑΣ, νά γραφῆ: ΠΑ Χ. ΧΑΨΟΥΛΑΣ
- σ. 29, στ. 28, ἀντί: ΓΕ. Α. ΚΑΤΡΑΜΑΤΟΣ, νά γραφῆ: ΓΕ Α. ΚΑΤΡΑΜΑΤΟΣ
- σ. 29, στ. 29, ἀντί: ΚΩ. Μ. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, νά γραφῆ: ΚΩ Μ. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
- σ. 29, στ. 30, ἀντί: Π. Η. ΣΠΑΗΣ, νά γραφῆ: Π Η. ΣΠΑΗΣ
- σ. 30, στ. 4, ἀντί: ΗΛ. Γ. ΚΑΚΑΝΑΣ, νά γραφῆ: ΗΛ Κ ΚΑΚΑΝΑΣ
- σ. 30, στ. 5, ἀντί: ΓΕΩΡ. Τ. ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ, νά γραφῆ: ΓΕΩΡ Τ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ
- σ. 30, στ. 6, ἀντί: ΕΥ. Ν. ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, νά γραφῆ: ΕΥ Ν ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
- σ. 30, στ. 7, ἀντί: ΕΥΣΤ. Ε. ΛΑΧΑΝΑΣ, νά γραφῆ: ΕΥΣΤ Ε ΛΑΧΑΝΑΣ
- σ. 30, στ. 8, ἀντί: ΓΕΩΡ. Ε. ΔΑΛΑΡΗΣ, νά γραφῆ: ΓΕΩΡ Ε ΔΑΛΑΡΗΣ
- σ. 30, στ. 9, ἀντί: ΝΙΚ. Ι. ΔΑΛΙΑΝΗΣ, νά γραφῆ: ΝΙΚ Ι ΔΑΛΙΑΝΗΣ
- σ. 30, στ. 10, ἀντί: ΕΥΣΤ. Θ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΣ, νά γραφῆ: ΕΥΣΤ Θ ΚΑΛΟΓΗΡΟΣ
- σ. 30, στ. 11, ἀντί: ΓΕΩΡ. Ν. ΚΑΤΣΙΜΠΡΑΣ, νά γραφῆ: ΓΕΩΡ Ν ΚΑΤΣΙΜΠΡΑΣ
- σ. 30, στ. 12, ἀντί: ΚΩΝ. Ε. ΚΕΦΑΛΑΣ, νά γραφῆ: ΚΩΝ Ε ΚΕΦΑΛΑΣ
- σ. 30, στ. 13, ἀντί: ΝΙΚ. Α. ΜΑΡΓΕΛΛΟΣ, νά γραφῆ: ΝΙΚ Α ΜΑΡΓΕΛΛΟΣ
- σ. 30, στ. 14, ἀντί: ΕΥΘ. Α. ΜΑΣΤΡΑΝΔΡΕΟΥ, νά γραφῆ: ΕΥΘ Α ΜΑΣΤΡΑΝΔΡΕΟΥ
- σ. 30, στ. 15, ἀντί: ΔΗΜ. Θ. ΜΑΥΡΑΕΙΔΗΣ, νά γραφῆ: ΔΗΜ Θ ΜΑΥΡΑΕΙΔΗΣ
- σ. 30, στ. 16, ἀντί: ΑΛΕΞ. Η. ΞΗΡΟΣ, νά γραφῆ: ΑΛΕΞ Η ΞΗΡΟΣ
- σ. 30, στ. 17, ἀντί: ΠΑΝ. Α. ΦΑΝΑΡΑΣ, νά γραφῆ: ΠΑΝ Α ΦΑΝΑΡΑΣ
- σ. 30, στ. 18, ἀντί: ΗΛ. Χ. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ, νά γραφῆ: ΗΛ Χ ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ
- σ. 30, στ. 19, ἀντί: ΓΕΩΡ. Λ. ΚΑΠΕΛΑΚΗΣ, νά γραφῆ: ΓΕΩΡ Λ ΚΑΠΕΛΑΚΗΣ
- σ. 31, Ἡ φωτογραφία δέν είναι τοῦ κειμένου «Ἡρῷον ἡ Μνημεῖον Ἡράων».
- σ. 32, μετά τόν στ. 22, νά γραφῆ: Ἀμφισσα Ιούνιος 2001 μ.Χ.
- σ. 32, στ. 29, ἀντί: μαχαίρα, νά γραφῆ: ἐν μαχαίρᾳ

ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Στίς 17 Αύγ. 2002 ή Έταιρεία μας ἔδωσε τό παρόν της στάς ἐκδηλώσεις τοῦ Δ.Δ. Πεντεορίων κατά τίς ὁποίες ἔγιναν καὶ τά ἀποκαλυπτήρια τοῦ μνημείου, πού στήθηκε ἐκεῖ, τῶν Πεσόντων Ἀγωνιστῶν περιόδου Τουρκοχρατίας (βλ. ΕΓΑΙΣΘΗΣΙΕΣ).

Ἐπίσης παρέστη εἰς δλας τάς ἐκδηλώσεις στίς ὁποίες κλήθηκε ἀπ τούς Δήμους Ἀμφίσσης – Ἰτέας καὶ Γαλαξειδίου.

2. Γιά οἰκονομική ἐνίσχυση τῆς Έταιρείας μας οἱ παρακάτω φῦλοι μας προσέφεραν τά ἀντίστοιχα ποσά:

1. Παναγ. Τσακνιᾶς, Καστέλλια	€ 10
2. Ἀνώνυμος	€ 10
3. Γεώργ. Κουτσοκλένης, εἰς μνήμην τοῦ Ἀριστ. Παπαριστείδη	€ 20
4. Μάνου Δασκαλοπούλου, Ἰτέα	€ 20
5. Ἀνώνυμος	€ 5
6. Κων/νος Παρτίδας, Ἀμφισσα	€ 5

“Ολους εὐχαριστοῦμε κι’ ἀπό τή θέση τούτη καὶ ἴδιαίτερα τήν ΑΕΜ ΑΡΓΥΡΟΜΕΤΑΛΛΕΥΜΑΤΩΝ & ΒΑΡΥΤΙΝΗΣ γιά τήν οἰκονομική τής καὶ ἡθική τής συμπαράσταση στό ἔργο που ἔχουμε ἀναλάβει.

Απαγορεύεται ή μερική ή όλική άναπαραγωγή τῶν κειμένων, ή
άναδημοσίευση, ή άποθήκευση σέ όποιοδήποτε σύστημα ήλεκτρονικό,
μηχανικό, φωτοαντιγραφικό και δέ μεταβιθάζεται σέ καμιά μορφή και
μέ κανένα τρόπο κείμενο, χωρίς προηγούμενη έγγραφη άδεια τοῦ
συγγραφέα ή τοῦ περιοδικοῦ.

ετος ιδρυσεως 1973

ISSN 1105-6215